

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
KULTŪRŲ STUDIJŲ KATEDRA

Kristina Jaskūnienė

JONAVOS MIESTO VIETOS GYVENTOJŲ NARATYVUOSE

Magistro baigiamasis darbas

Lyginamųjų kultūrų studijų programa, valstybinis kodas 6211NX036
Kultūros studijų kryptis

Vadovė doc. Dr. R. Račiūnaitė – Paužuolienė

(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

(parašas)

(data)

Apginta doc. dr. R. Eidukevičienė

(Fakulteto dekanė)

(parašas)

(data)

Kaunas, 2019

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
I. ERDVĖS, VIETOS IR NARATYVO SĄVOKOS BEI JŲ TARPUSAVIO RYŠIAI	9
1.1. Erdvės ir vietos sąvokos	9
1.2. Naratyvas ir miesto vietos	13
II. JONAVOS MIESTO RAIDAI	16
2.1. Istoriniai Jonavos miesto raidos etapai	16
2.1.1. Nuo miestelio įkūrimo iki štetlo laikotarpio	16
2.1.2. Sovietmečio Jonava	18
2.1.3. Nepriklausomos Lietuvos miestas	19
2.2. Miesto plėtros ir kaitos tendencijos	20
III. JONAVOS MIESTO TRAUKOS VIETŲ TYRIMAS	23
3.1. Tyrimo aprašymas ir eiga	23
3.1.1. Apklausoje internetu dalyvavusių respondentų duomenys	23
3.1.2. Pusiaus struktūruoto interviu būdu apklaustų jonaviečių duomenys	24
3.2. Jonavos miesto traukos zonos ir nepatrauklios teritorijos: kiekybinis vertinimas	26
IV. JONAVOS MIESTO VIETOS GYVENTOJŲ NARATYVUOSE: REMIANTIS LAUKO TYRIMŲ ANALIZĖ	29
4.1. Traukos vietos Jonavoje: Varnutės upelis ir jo aplinka	29
4.2. Traukos vietos Jonavoje: Neries krantinė ir centrinė miesto dalis	36
4.3. Neigiamas asociacijas keliančios Jonavos vietos	41
4.4. Patrauklių ir nepatrauklių miesto vietų savybių apibendrinimas	50
IŠVADOS	53
LITERATŪRA	55
ŠALTINIAI	56
PRIEDAS Nr. 1	58
PRIEDAS Nr. 2	66
PRIEDAS NR. 3	69
PRIEDAS NR. 4	70
PRIEDAS Nr. 5	75

SANTRAUKA

Šis darbas skirtas Jonavos gyventojų santykiui su miesto vietomis aptarti, pasitelkus naratyvus, kaip svarbiausią šaltinį. Iki šiol Jonavos mieste nebuvo atliktų tokio pobūdžio tyrimų. Darbe nagrinėjama žmogaus vaidmens šiandien vykstančiuose miestų kaitos procesuose problema, siekiama pažvelgti į skirtingų laikotarpių jonaviečio gyvenseną, vertybes, pasaulėjautą ir santykį su miesto vietomis.

Darbo **objektas** – Jonavos miesto traukos vietos ir gyventojų santykis su jomis. **Tikslas** – ištirti Jonavos gyventojų santykį su miesto vietomis. Siekiant šio tikslo, iškelti **uždaviniai**:

- apibrėžti *vietos*, *erdvės* ir *naratyvų* sąvokas bei aptarti jų tarpusavio ryšius miesto kaitos kontekste;
- išskirti ir apibūdinti Jonavos miesto raidos etapus, aptarti miesto plėtros ir kaitos tendencijos;
- nustatyti, kurios miesto zonos yra tapusios gyventojų traukos vietomis, o kokios miesto erdvės sukelia nemaloniais asociacijas ir išskirti joms būdingus bruožus.

Tyrimo **metodai**: siekiant platesnio konteksto suvokimo, darbe be istorinio lyginamojo ir interpretacinio metodų taip pat naudojamas tarpdisciplininis požiūris, turinio analizės metodas. Lauko tyrimuose atliktas stebėjimas. Struktūruoti ir pusiau struktūruoti interviu su Jonavos gyventojais vyko iš dalies remiantis iš anksto parengta anketa *Jonavos miesto vietos gyventojų naratyvuose*.

Darbą sudaro įvadas, keturios dėstymo dalys, kurių kiekviena atitinka iškelto uždavinio tematiką. Pirmoje dalyje nagrinėjamos *vietos*, *erdvės* ir *naratyvų* sąvokos bei aptariami jų tarpusavio ryšiai miesto kaitos kontekste. Antroji dalis skirta istorinių miesto raidos etapų aptarimui bei šiandien aktualių Jonavos teritorijos planavimo dokumentų analizei. Trečioje dalyje pristatomas atliktas tyrimas ir pateikiami kiekybiniai tyrimo metu gauti duomenys. Paskutinė dalis skirta Jonavos miesto gyventojų naratyvų analizei.

Atlikus tyrimą (remtasi struktūruotų interviu ir internetinės apklausos duomenimis), paaiškėjo, kad Jonavos miesto traukos vietos išsidėsčiusios ties Varnutės upelio ašimi – nuo Neries krantinės iki dviračių tako pabaigos ties IV-uuju tvenkiniu. Traukos vietoms būdingiausi bruožai: gausus gyventojų lankymasis, malonios asociacijos iš vaikystės/jaunystės laikotarpių, galimybė save realizuoti ir aktyviai veikti su kitais žmonėmis. Neigiamai įvertintos Jonavos miesto vietos vienos jungiančios ašies neturi, jų išsidėstyme neišvengiamas sistemiškumas ar nuoseklumas. Neigiamus jausmus sukeliančios teritorijos išsidėsčiusios atskiromis zonomis sovietmečiu iškilusiuose Rimkų ir Kosmonautų daugiabučių namų mikrorajonuose. Baldų kombinato klubas (pastatas sunaikintas), turgus ir Kauno g. – viena su kita nesusijusios vietos, taip pat nedidelio apklaustųjų skaičiaus įvardytos kaip sukeliančios neigiamas asociacijas.

SUMMARY

The focus of this work is the relationship between local people of Jonava and its urban areas, with narratives being as the most important source of information. Until this day, there were no researches of this field conducted in the town of Jonava. The paper examines the problem of the role of the local people in the processes of contemporary urban change. The aim of this study is also to look at the lifestyles, values and perceptions of Jonava people as well as to determine their relation with various places of the town during different historical periods. The object of this work is the main attractions of Jonava and its urban areas. To achieve aforementioned aim, several tasks had to be completed:

- To define concepts of *place*, *space* and *narratives* and analyze their interrelations in the context of urban change;
- To differentiate and describe the periods of development of Jonava town, and to discuss the trends of urban development and change;
- To distinguish characteristic features of urban areas and identify causes why some of them became places of attraction while other ones have negative associations.

Research Methods: For broader understanding of context, various methods were used in the work: interdisciplinary approach, method of content analysis, historical comparative and interpretative methods. Surveys and interviews with local people of Jonava were carried out during the field studies. The structured and semi-structured interviews were partly based on pre-prepared questionnaire “Places of Jonava in the Narratives of Local People”.

The work consists of an introduction and four parts, each corresponding to the topic of the task. The first part discusses the concepts of *place*, *space*, *narrative* and their interrelations in the context of urban change. The second part is for discussing the historical periods of the town’s development and the analysis of the current Jonava Territory Planning Documents. The third part presents the research and provides quantitative data obtained during the study. The last part is for the analysis of the narratives of Jonava local people.

According to the results of structured interviews and online survey data, the investigation revealed that the places of attraction of Jonava are located near the axis of Varnute creek – down from the embankment of the Neris river up to the end of the bicycle paths. The most characteristic features of these places are high attendance, pleasant memories from childhood/youth periods, the opportunity of self-expression and active engagement with other people. Negatively evaluated places do not have apparent consistency and are located sparsely in separate residential areas of Rimkai and Kosmonautai that were built during the Soviet era. A small number of respondents identified clubhouse of furniture manufacturers (destroyed), bazaar area, Kaunas Street and some other non-related places as causing negative associations.

IVADAS

Nuo XX amžiaus 7-ojo dešimtmečio Lietuvos etnologų tyrimų objektu tampa Lietuvos miestai, skirtingai nei ankstesni tyrimai, kurie buvo sukoncentruoti į kaimiškas vietas. Šiam laikotarpiui būdinga intensyvi urbanizacija, sparti gyventojų socialinės ir demografinės sudėties kaita, susijusi su vidine migracija iš kaimo į miestą. Kiekybinius Lietuvos gyventojų sudėties pokyčius fiksavo visuotiniai gyventojų surašymai, vykę 1923, 1959, 1970, 1979, 1989, 2001 ir 2011 m. Sovietmečiu miesto gyventojų kasdienybės klausimus, susijusius su pramonės darbuotojų santuoka, šeima, buitimi yra nagrinėję etnologai Petras Kalnius (Kalnius 1983), Irena Regina Merkienė (1965). Etnologas Antanas Daniliauskas daug dėmesio skyrė Kauno proletarų tyrinėjimams, 1978 m. išleista jo etnografinė studija „Lietuvos miesto gyventojų materialinė kultūra XX a.“ (Daniliauskas 1978). Tačiau daugiausiai tyrėjų dėmesio susilaukė didieji Lietuvos miestai ir jų visuomenėse vykstantys procesai.

Šio darbo objektas – Jonavos miesto traukos vietos ir gyventojų santykis su jomis.

Darbo problema – Žmogaus vieta šiandien vykstančiuose miestų kaitos procesuose. Gyventojų santykiui su miesto vietomis įtaką daro vidinės ir išorinės aplinkybės: istoriniai įvykiai, urbanizacijos, globalizacijos, migracijos procesai, asmeninė patirtis ir šiandien vykstantis miesto perkūrimo procesas.

Jonava, kuri pagal gyventojų skaičių užima devintą vietą tarp kitų Lietuvos miestų, įkurta 1750 m. Per kiek daugiau nei pustrėčio šimto metų Kauno kaimynystėje esančios Jonavos istorijoje išskirtini trys laikotarpiai: žydiškasis štetlas, sovietmečio Jonava ir nepriklausomos Lietuvos miestas. Kiekvienam istoriniam miesto vystymosi etapui būdingi reikšmingi visuomenės pokyčiai, kuriems daugiausiai įtakos darė išorinės aplinkybės: karas, holokaustas, sovietų okupacija, trėmimai, chemijos pramonės atsiradimas ir su juo susiję miesto transformacijos procesai. Kitaip tariant, Jonavos istorija vystėsi drastiškai, ištrindama ankstesnių laikotarpių palikimą. Nors šiandien jonaviečiai, turėdami keliolika leidinių, gali susipažinti su savo krašto teritorijos raida, atmintiniais įvykiais, iškiliausiomis asmenybėmis, paminklais ir panašia istoriniais faktais paremta informacija, tačiau galimybės pažvelgti į skirtingų laikotarpių jonaviečio gyvenseną, vertybes, pasaulėjautą ir santykį su miesto vietomis menkos.

Tyrimo naujumas ir aktualumas. Jonavoje iki šiol nebuvo atliktų tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjamas santykis tarp gyventojų ir įvairių miesto vietų, analizuojamas mieste vykstančių procesų poveikis žmonėms ir atvirkščiai. Daugiausiai informacijos apie senuosius jonaviečius šiandien teikia tuometinės žydų bendruomenės atstovų prisiminimai, kurie neretai susiję su jau išnykusiomis arba neatpažįstamai pasikeitusiomis Jonavos vietomis. Tokiuose prisiminimuose kalbama apie žydiškosios Jonavos bendruomenę, kuriamas XX a. pirmosios pusės jonaviečių paveikslas. Likusi

pusė amžiaus ir visa XXI-ojo šimtmečio pradžia – laikotarpis, kurio tyrimams nebuvo skirta daugiau dėmesio, todėl sudėtinga kalbėti apie miesto kaitos procesų įtaką gyventojams, nepaisant to, jog ir šiandien mieste vyksta spartūs ir akivaizdūs pokyčiai, inicijuojami savivaldos specialistų bei politikų.

Kokie bebūtų skirtingi miestai, jie susiduria su įvairiais pokyčiais. Neretai šie pokyčiai inicijuojami „iš viršaus“, ir, nors jų tikslas paprastai nurodomas, kaip siekis gerinti pačių gyventojų aplinką, kai kurie sprendimai sukelia miestiečių pasipiktinimą, o su juo kartu ir momentinius žiniasklaidos dėmesio pliūpsnius. Minėti sprendimai, kurie daro tiesioginę įtaką tam tikroms miestų erdvėms, gali būti labai įvairūs: nuo Kauno mieste kertamų medžių iki diskusijų apie Lukiškių aikštės likimą sostinėje arba Vyčio, Jono Basanavičiaus ir kitų lietuviams svarbių asmenybių skulptūrų, paminklų statymo klausimus. Lietuvos didmiesčiuose šie sprendimai sulaukia didesnio žiniasklaidos dėmesio, tačiau mažesniuose miesteliuose diskusijos apie tam tikrų erdvių transformacijas nutyla net neprasidėjusios.

Vakarų šalių mokslininkai skatina atkreipti dėmesį į tai, koks svarbus yra gyventojų asmeninis dalyvavimas, siekiant efektyvaus miestų planavimo. Deja, gyventojų naratyvus šiame procese vis dar į šalį nustumia transporto efektyvinimo, teritorijų dalijimo į zonas ir panašaus pobūdžio klausimai (Cilliers, Goorbergh et al. 2015). Daugiau nei prieš 4 dešimtmečius garsaus amerikiečių urbanisto William H. Whyte įkurtos organizacijos *Projektai viešosioms erdvėms* parengtame projekte *Vietokūra ir miestų ateitis* (angl. Placemaking and the Future of Cities) tarp dešimties būdų, kaip pagerinti miestus yra ir bendruomeninio planavimo atnaujinimas, kuris remiasi idėja, jog būtent vietiniai žmonės geriausiai supranta tam tikrų vietų išteklius ir iššūkius. Todėl labai svarbu, planuojant viešosios erdvės transformaciją, pirmiausiai atlikti vietos identifikaciją su bendruomene, kurios atstovai gali ne tik pateikti istorinę vietos perspektyvą, bet ir nurodyti, kas iš tiesų yra funkcionalu ir reikšminga vietiniams gyventojams (Place making and the Future of Cities 2012). Pasak projekto autorių, tokie specialistai kaip eismo inžinieriai, miestų planuotojai, architektai, dažnai vadovaujasi siaurai apibrėžtomis užduotimis, kitaip nei miesto bendruomenė, kuri turi holistinį matymą, todėl būtinas bendruomenės vietinės valdžios bendradarbiavimas.

Šio darbo naujumą pagrindžia faktas, jog Jonavoje dar nebuvo atlikta tyrimų, skirtų gyventojų santykių su miesto vietomis analizei. Jonavoje šiuo metu vykstantys akivaizdūs miesto erdvių keitimo procesai (parko rekonstrukcija, baldų kombinato klubo sugriovimas, naujų erdvių įrengimas ir pan.) taip pat sulaukia nemažai visuomenės dėmesio, tuo galima pagrįsti šio darbo aktualumą. Negana to, pastebimas dialogo tarp gyventojų ir vietinės valdžios trūkumas, o miesto viešųjų erdvių kūrime ryškus sprendimų „iš viršaus“ įgyvendinimas.

Darbo tikslas – ištirti Jonavos gyventojų santykį su miesto vietomis.

Tikslui įgyvendinti išskirti šie **uždaviniai**:

1. Apibrėžti vietas, erdvės ir naratyvų sąvokas bei aptarti jų tarpusavio ryšius miesto kaitos kontekste.
2. Išskirti ir apibūdinti Jonavos miesto raidos etapus, aptarti miesto plėtros ir kaitos tendencijas.
3. Nustatyti, kurios miesto zonos yra tapusios gyventojų traukos vietomis, o kokios miesto erdvės sukelia nemalonas asociacijas ir išskirti joms būdingus bruožus.

Tyrimo metodai ir metodologija. Miesto, kaip įvairias gyvenimo sritis apimančio darinio, tyrimams būdingas tarpdiscipliniškumas (Račiūnaitė-Paužuolienė 2014), todėl siekiant platesnio konteksto suvokimo, darbe be istorinio lyginamojo ir interpretacinio metodų taip pat naudojamas tarpdisciplininis požiūris. Darbe naudojamas turinio analizės metodas, siekiant aptarti literatūrą ir tyrimo šaltinius. Lauko tyrimuose atliktas stebėjimas ir pokalbiai su Jonavos gyventojais, iš dalies remiantis iš anksto parengta anketa *Jonavos miesto vietos gyventojų naratyvuose*, struktūruotu ir pusiau struktūruotu interviu.

Erdvės, vietos ir naratyvo sąvokų apibrėžimui bei jų tarpusavio santykio analizei naudojami užsienio mokslininkų, nagrinėjančių miestuose vykstančius procesus straipsniai. Cilliers E. J., Timmermans W., Van den Goorbergh F., Slijkhuis J. S. A. (2015) nagrinėja erdvės ir vietos sąvokas bei pateikia teorines įžvalgas apie įprastą miestų erdvių planavimą bei pasakojimais paremtą vietokūrą. Jų teorinės įžvalgos naudingos analizuojant Jonavos miesto plėtros planavimo dokumentus bei gyventojų naratyvus, nes padeda identifikuoti šiems procesams būdingiausius bruožus.

Britų antropologės Jane Elliot (2005) teorija apie naratyvų naudojimą visuomenės tyrimuose naudinga siekiant pagrįsti elgesio ir patyrimų vertinimo iš pačių gyventojų perspektyvos svarbą. Rudolfo Maggio (2014) pateikia naratyvo sąvoką ir jo apibrėžimo problematiškumą, kuris leidžia prie naratyvų priskirti praktiškai viską, kas susiję su žmogumi ir jo veikla. Dar vienos britų antropologės, Sarah Pink (2008, 2011) darbuose siūlomi būdai, kaip naudojant skaitmeninės, vizualinės ir sensorinės etnografijos priemones pažinti vietas per jose patirtus žmonių išgyvenimus ir emocijas.

Literatūros ir šaltinių apžvalga. Darbe remiamasi skirtingais literatūros šaltiniais: Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų tyrimais, kraštotyros šaltiniais ir statistikos duomenimis.

Tyrinėjimai: Siekiant apibūdinti istorinius Jonavos miesto raidos etapus, remiamasi šį kraštą tyrinėjusių istorikų darbais: Vidmanto Jankausko, Artūro Narkevičiaus, Vytauto Venckūno knyga „Prikeltas laikas: Jonava žemėlapiuose ir fotografijose“ (Jankauskas et al. 2015). Ši knyga naudinga siekiant parodyti istorinius Jonavos miesto pokyčius, kurie iliustruoti skirtingų laikmečių miesto žemėlapiuose, o tai labai svarbu kalbant apie besikeičiančias ar išnykusias miesto vietas.

Šiam darbui svarbus ir G. Milerytės–Japertienės veikalas „Nepažinti gyvenimai: Jonavos istorijos apybraiža, 1750 – 2015“ (Milerytė–Japertienė 2015). Tai vienas iš nedaugelio leidinių, kuriame pateikiami susisteminti istoriniai faktai apie Jonavos raidą, iš kurių galima pažinti miesto

istorinį kontekstą. Jonavos miesto raidos tendencijos aptariamose analizuojant šiandien aktualius miesto plėtros dokumentus: Jonavos miesto ir rajono bendruosius planus, Kauno regiono plėtros planą iki 2020 m., Jonavos miesto darnaus judumo planą. Šiuose dokumentuose pristatyta ilgalaikė miesto plėtra, vystymosi prioritetai ir perspektyvos. Miesto ir jame vykstančių procesų tyrinėjimų aktualumui pagrįsti remtasi R. Račiūnaitės-Paužuolienės (2014) straipsniu *Tarpdisciplininės miestų tyrimų perspektyvos*, taip pat Alvydo Nikžentaičio (2013) sudarytame leidinyje *Atminties daugiashuoksniškumas: miestas, valstybė, regionas* pateiktomis Irenos Šutinienės mokslinėmis publikacijomis, kur autorė kalba apie miestų komunikacinę atmintį. Vitos Petrušauskaitės straipsnis „Antropologija mieste ar miesto antropologija? Tyrimo lauko mieste konstravimas“ naudingas siekiant susipažinti su miesto antropologijos raida, kuri apima tiek klasikinių miesto sociologijos autorių darbus, tiek šiuolaikinių autorių tyrimo lauko mieste konstravimo strategijas.

Šaltiniai: Pagrindinis šio darbo šaltinis yra 2018–2019 m. autorės surinkta lauko tyrimų medžiaga pagal etnografinį klausimyną *Jonavos miesto vietos gyventojų naratyvuose*, taip pat duomenys, surinkti atlikus apklausą internete (www.manoapklausa.lt).

Atskirą šaltinių grupę sudaro Jonavos krašto muziejaus bei viešosios bibliotekos kraštotyros skyriaus medžiaga, taip pat statistiniai Jonavos miesto gyventojų duomenys. Viešosios bibliotekos kraštotyros skyriuje pateikiama susisteminta informacija apie Jonavos krašto istoriją naudinga aptariant miesto raidos etapus. Dar vieną šaltinių grupę sudaro Jonavos žydų prisiminimai, publikuoti 1972 m. Tel Avive išleistame leidinyje „Jonava ant Vilijos krantų“. Čia pateikiami vaizdingi buvusios Jonavos žydų bendruomenės narių pasakojimai, kuriuose galima rasti informacijos apie to meto jonaviečių gyvenimą bei žydų atsiminimuose išlikusias Jonavos vietas. Siekiant iliustruoti mokslinę medžiagą praktiniais pavyzdžiais, darbe naudojama periodika, informacija iš vietinio Jonavos žinių portalo bei rajono spaudos, atkreipiamas dėmesys ir į socialiniuose tinkluose pasirodančią informaciją, aktualius temai komentarus bei vaizdinę medžiagą.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, keturios dėstymo dalys, kurių kiekviena atitinka iškelto uždavinio tematiką. Įvade pristatomas tyrimo objektas, tikslas, uždaviniai, metodai ir metodologija, literatūros ir šaltinių apžvalga bei darbo struktūra. Pirmoje dalyje nagrinėjamos *vietos*, *erdvės* ir *naratyvų* sąvokos bei aptariami jų tarpusavio ryšiai miesto kaitos kontekste. Antroji dalis skirta istorinių miesto raidos etapų aptarimui bei šiandien aktualių Jonavos teritorijos planavimo dokumentų analizei. Trečioje dalyje pristatomas atliktas tyrimas ir pateikiami kiekybiniai tyrimo metu gauti duomenys. Paskutinė dalis skirta Jonavos miesto gyventojų naratyvų analizei, čia taip pat išskiriamos svarbiausios Jonavos miesto vietos, analizuojamas asmeninis gyventojų santykis su jomis. Išvadose apibendrinami tyrimo rezultatai.

I. ERDVĖS, VIETOS IR NARATYVO SĄVOKOS BEI JŲ TARPUSAVIO RYŠIAI

Lietuvoje pastaruoju metu vis daugiau visuomenės dėmesio ir diskusijų sulaukia sprendimai, susiję su tam tikrais miestų pokyčiais, ypač paminklų statyba (arba griovimu), visuomenei svarbių erdvių transformacija, medžių kirtimu ir kitais panašiais klausimais. Irena Šutinienė vietą ir erdvę vadina *socialiniais klijais*, o vietos reikšmę kolektyviniuose identitetuose sieja su jų simbolizacija, kuri sukelia su vieta susitapatinusiam žmogui buvimo kartu būseną (Šutinienė 2013, p. 392). Kaitos procesus miestuose tyrinėjančių mokslininkų darbuose pateikiami *erdvės* ir *vietos* sąvokų aiškinimai, į kuriuos svarbu atkreipti dėmesį, gilinantis į šio darbo temą.

1.1. Erdvės ir vietos sąvokos

Erdvė yra susijusi su teritorija, o joje vykstantys ar planuojami veiksmai orientuoti į ateitį. Kaip straipsnyje „Miesto atmintis“ teigia Aleida Assmann, erdvė „yra veiksmo ir planavimo objektas, kuriuo disponuoja veikėjai, nesvarbu, ar jie yra architektai, miestų planuotojai ar politikai. Visi jie galvoja ateities dimensijomis, nori įsiveržti, pakeisti, performuoti“ (Assmann 2013, p. 20). Pasak autorės, erdvės gali būti atrandamos, užstatomos, apgyvendinamos ar paliekamos, o vykdant modernizacijos projektus – konstruojamos ir formuojamos. Labai svarbus autorės pastebėjimas apie abstraktumą, kuris būdingas konstruojant erdves ir leidžia nesunkiai pašalinti iš jų esamus statinius: „kas siekia kurti ateitį, tas nekreipia dėmesio į realiai egzistuojančius objektus“ (Assmann 2013, p. 20). Panašiai *erdvės* sąvoką aiškina ir kiti autoriai, pridurdami, jog erdvė – abstrakti koncepcija, apibūdinanti kasdien gyventojų naudojamas tam tikras lokacijas, kuriose vyksta miesto gyvenimas, tačiau šiose erdvėse nėra žmonių tarpusavio sąveikos, iš kurių rastųsi pasakojimai ir patirtys, reprezentuojantys žmonių vertybes ir tai, kas jiems yra reikšminga (Shafer 2017). Erdvė taip pat gali būti suprantama ir kaip vertingas išteklius, tačiau ji yra ribota, todėl jos panaudojimas, pasak mokslininkų, turi būti labai atsargiai suplanuotas ir paremtas visapusiška holistine vizija (Cilliers et al. 2015). Remiantis pateiktomis skirtingų autorių erdvės sampratomis, galima išskirti keletą esminių *erdvės* savybių:

- orientacija į ateitį,
- iš viršaus į apačią nukreiptų planų įgyvendinimo laukas,
- nėra santykio su istorija ir esamais objektais,
- abstraktumas,
- vertybinės reikšmės gyventojams nebuvimas,
- ribotumas.

Kalbėdami apie *vietos* sąvoką, mokslininkai išskiria kitokius bruožus. Pirmiausia, reikėtų paminėti tai, jog čia atsiranda svarbus istorijos vaidmuo. „Vieta yra persipynusios istorijos nešėja su jos ženklų pėdsakais, kuriuos galima sunaikinti arba išsaugoti, sąmoningai ignoruoti ar iššifruoti, juos paženklinti arba nekreipti dėmesio, užmiršti ir prisiminti“ (Assmann 2013, p. 20). Taigi, skirtingai nuo *erdvės*, *vietai* svarbi orientacija į praeitį, o pastaroji visuomet palieka tam tikrus ženklus, pėdsakus, pasakojimus, kurie ne visada gali būti akivaizdžiai įskaitomi, būdami po kitais istorinių laikotarpių sluoksniais ar išlikę tik žmonių pasakojimuose.

Labai svarbus skirtumas tarp *erdvės* ir *vietos* sąvokų yra pastarajai būdinga čia vykstanti žmonių tarpusavio sąveika, kuri sukuria bendruomenines vertybes ir prasmę. Vieta tampa traukos objektu, nes ji yra svarbi ir reikšminga gyventojams kaip pagrindas jų atsiminimams ir lūkesčiams, kuriems gali kilti grėsmė, vykdant šių vietų transformacijas (Shafer 2017). Tikslas, tikroji vertė ir daug žmogiškosios energijos – bruožai, kurie taip pat būdingi vietoms (Cilliers et al. 2015). Pasak autorių, nepaisant to, kad daugumai žmonių vietos turi asmeninę svarbą, tyrimai rodo, jog žmonės linkę dėti pastangas ir dėl tų vietų, kurios svarbios didesnei visuomenės daliai. Vertė, kuri yra gyventojų suteikiama tam tikroms vietoms, dažnai gali būti skirtinga, daugialypė ir neatlygintina (Cilliers et al. 2015). Įdomu tai, jog amerikiečių miesto sociologas T. Shafer vietoms priskiria ir lokacijas, kurios toli gražu gyventojų nebūtinai yra mėgstamos, bet tapusios jų kasdienio gyvenimo dalimi: oro uostai, kavinės, gatvės kampas, autobusų stotelės, apleistos miesto vietos ir t.t. (Shafer 2017).

Britų antropologė Sarah Pink atkreipia dėmesį, jog vieta yra kintanti ir gali būti suvokiama kaip įvykis (angl. *place-as-event*). Šiuo požiūriu, mes patys, būdami judantys ir jaučiantys, patiriame vietą per ją judėdami ir veikdami jos aplinkoje (Pink 2011). Autorė taip pat pastebi, jog vietos patyrimas galimas netgi analizuojant mėgėjų fotografų užfiksuotus vaizdus. Kaip vienas iš įdomių pavyzdžių Lietuvoje galėtų būti VšĮ „Kaunas Europos kultūros sostinė 2022“ surengta akcija, kurios metu gyventojai kvieisti prisidėti kuriant didžiausią Kauno liūtų albumą. Akcijos organizatoriai sulaukė apie 130 įvairiais laikmečiais darytų nuotraukų, kuriose prie Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus liūtų įsiamžinę žmonės. Nuotraukų rinkimas ne tik sutelkė gyventojus, bet ir leido iš naujo pažvelgti į šią ypatingą Kauno miesto vietą, palyginti skirtingų laikmečių nuotraukose vyraujančias nuotaikas, žmonių išraiškas ir kitus aspektus.

Po pastarojo pavyzdžio galima pereiti prie trumpo santykio tarp kultūros ir *vietos* aptarimo bei svarbiausių sprendimų, susijusių su *vietos* sukūrimu (angl. *placemaking*), identifikavimo. Vietų, kaip kultūrinių objektų vertinimas, skatina mokslininkus tyrinėti jas, atsakant į skirtingus klausimus: kokia yra vietos simbolinė reprezentacija, jos naratyvai, miesto sąveikos ir praktikos, jausmai ir prasmės. Šie klausimai leidžia suprasti, kaip vietose kultūra yra praktikuojama, kaip žmonių grupės plėtoja jiems prasmingus dalykus, juos perkuria ir, jei reikia, rekonstruoja (Shafer 2017). Pasak šio

autorius, netgi patirdami gyvenimo mieste iššūkius ir susvetimėjimo jausmą, žmonės ima plėtoti prisirišimą prie vietų (angl. *attachment to places*). Tai reiškia, jog gali būti sukuriamas ryšys su skirtingais miesto objektais: gatvės kampu, parko suoleliu ar beisbolo stadionu, kurie kaip simboliniai žymekliai padeda žmogui tapti miesto arba miesto kaip kultūros objekto dalimi (Borer 2006, cit. iš Shafer 2017, p. 4). Keletą įdomių pavyzdžių pateikia ir šiame darbe naudojamų straipsnių autoriai. Vienas iš jų – *socialinių sofų* (angl. *social sofas*) iniciatyva, kurios metu bendruomenės, padedamos menininkų, sukuria ir mozaikos akmenėliais dekoruoja sofas. Lauko sąlygoms tinkamos akmeninės sofas statomos bendruomenės pasirinktoje miesto vietoje. (žr. Priedas Nr. 1, 1 pav.). Į šią iniciatyvą įsitraukę miesto gyventojai turi galimybę kūrybinėmis priemonėmis telkti bendruomenę, prisidėti prie naujų objektų mieste kūrimo. Tuo pačiu atsiranda stimulus aktyviai veikti miesto erdvėse ir stiprinti ryšį su gyvenamąja vieta.

Dar vienas įdomus ryšio su vieta kūrimo atvejis taip pat iš Nyderlandų, kur Van Hall Larenstein universiteto studentai, nepaisydami taisyklių ir galiojančių nurodymų, pakvietė jaunimą kartu slaptai pasodinti medžius tose vietose, kurias parinko būtent jaunieji miestelio gyventojai. Jaunimui dalyvavimas akcijoje sukėlė didelį susidomėjimą (Cilliers et al. 2015). Pasak D. Howes, mes prisirišame prie aplinkos ir kuriame ją, pasitelkdami visus savo pojūčius, kurie tarsi tampa proceso, apjungiančio kūną, protą ir aplinką dalimi (Howes 2005, cit. iš Pink 2008). Todėl pirmiausiai reikėtų pasidomėti, kaip vieta kuriama per žmogiškų, materialių ir juslinių jėgų tarpusavio sąveikas miesto kontekste. Antra, reikia suprasti mieste vykstančius procesus, įvertinant tiek miesto tvaros plėtros kūrimą, tiek socialinius ir materialinius klausimus (Pink 2008).

Apibendrinant galima teigti, jog žmogus yra centrinė ašis ne tik vietos sampratoje, bet ir vietos kūrimo procese. Nors teoriškai žmogaus asmeninio ryšio su miesto vieta svarba atrodo nesunkiai pagrindžiama, tačiau svarbiausias klausimas būtų praktinis jo įgyvendinimas, t. y. kaip šias teorines žinias pritaikyti šiandien vykstančiuose miestų kaitos procesuose. Mokslinėje literatūroje apie vietokūrą viešoji vieta vertinama keturiomis dimensijomis: visuomeniškumas (angl. *sociability*), veiklos ir naudojimas, pasiekiamumas ir ryšiai, komfortas ir vaizdas (Cilliers et al. 2015, p. 591). 2 pav. pavaizduotos šių dimensijų savybės, kurios gali būti tiek kiekybiškai išmatuojamos, tiek neišmatuojamos.

2 paveikslėlyje pavaizduotos vietos savybės su smulkesniu paaiškinimu, kokie vietos aspektai gali būti kiekybiškai išmatuojami, o kurie ne. Statistinių duomenų ir panašios informacijos (eismo srautai, nekilnojamojo turto kainos, nusikalstamumo statistika, lankytojų skaičius ir t.t.) naudojimas aktualus politiniame plėtros procesų lygmenyje, t.y. erdvių planavimui svarbios išmatuojamos vietos savybės.

Neišmatuojama:

Įvairovė, bendradarbiavimas, kaimynystė, pasididžiavimas, draugiškumas, sąveikos, svetingumas..

Išmatuojama:

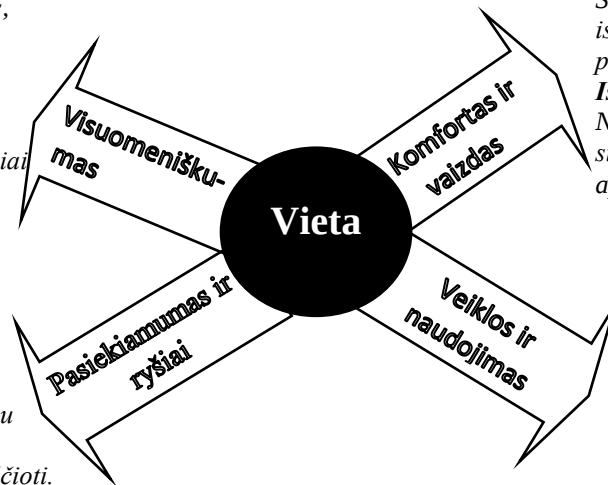
Žmonių skaičius, visuomeniniai ryšiai, savanoriai, vietos naudojimas vakarais, gatvės gyvenimas.

Neišmatuojama:

Tęstinumas, artumas, ryšiai su kitomis vietomis, lengvas pasiekiamumas, patogų vaikščioti.

Išmatuojama:

Eismo ir parkavimosi duomenys, transporto srautai, pėsčiųjų aktyvumas.

1 pav. Neišmatuojamos ir išmatuojamos vietos savybės

(parengta pagal Cilliers et al. 2015, p. 591)

Atsižvelgiant į schemoje pateiktą informaciją, nesunku pastebėti, kad kokybiniai duomenys yra susiję su neišmatuojamomis vietos savybėmis, ypač kalbant apie visuomeniškumo dimensiją. Pavyzdžiui, nesunku bendradarbiavimą, kaimynystę, žmonių tarpusavio sąveikas susieti su gyventojų skaičiumi, visuomeniniais ryšiais ir vakariniu vietos gyvenimu. Kita vertus, būtent kokybiniai miesto tyrimai, vietų etnografija, gyventojų naratyvų analizė galėtų suteikti daugiau informacijos apie šiuos neišmatuojamus aspektus. Tai, ką autoriai vadina neišmatuojamomis vietos savybėmis, gali tapti objektu miestų tyrinėjimuose, kuriuos atliekantys mokslininkai šias savybes galėtų analizuoti, įvertinti ir tam tikra prasme išmatuoti.

Šiame skyriuje pateiktas *erdvės* ir *vietos* sąvokų aiškinimas pagrindžia žodžio *vietos* buvimą darbo pavadinime, nes kitaip nei *erdvei*, *vietai* svarbi praeitis ir žmonių tarpusavio sąveikos bei reikšmės, kurios iš šių sąveikų atsiranda. Todėl galima teigti, kad kalbėdami apie savo patirtį gyvenant mieste, gyventojai kalba būtent apie *vietas*. Tai, kas tam tikrą miesto plotą padaro *vieta*, priklauso nuo svarbiausio veikėjo – žmogaus, galinčio tapti informatyviu šaltiniu, ieškant informacijos apie paprastai sunkiai kiekybiškai išmatuojamus ar neįmanomus skaičiais ir faktais išmatuoti dalykus.

1.2. Naratyvas ir miesto vietos

Skirtingos humanitarinių ir socialinių mokslų disciplinos naratyvus naudoja savo tyrimuose tiek kaip metodą, tiek kaip tyrimo objektą. Paprastai jis apibrėžiamas kaip sakytinis ar rašytinis tekstas, kuriame pateikiamas individo, jo paties patirtimi paremtas, pasakojimas, istorija apie chronologiškai susijusius įvykius ar tam tikrą veiklą (Creswell 2007, p. 53). Dažnai sąvokos *naratyvas* ir *pasakojimas* naudojamos sinonimiškai. Rašytiniai arba sakytiniai naratyvai (pasakojimai) gali būti išprovokuoti tyrėjo klausimų arba išgirsti stebėjimo metu, jie pateikiami kaip ištisa istorija apie visą žmogaus gyvenimą nuo gimimo iki mirties arba kaip istorijos apie tam tikrus jo gyvenimo įvykius ar etapus: mokyklos metai, santuoka, skyrybos, vaiko gimimas ir pan. (Chase 2005, p. 59).

Svarbu paminėti, kad naratyvai apima kur kas daugiau nei įvykių seką, juose atsiskleidžia asmens požiūris, vertinimas, jausmai ir išgyvenimai. Pasak britų antropologės Jane Elliott, sociologijoje seniai gyvuoja tradicija, pabrėžianti kaip svarbu yra suprasti elgesio ir patyrimų reikšmę iš dalyvių perspektyvos. Mokslininkės teigimu, šiame kontekste naratyvai gali būti supraciuoti kaip priemonė, kuri sustiprina empatiją, nes jie tampa tokia komunikacijos forma, kurioje individas gali išreikšti savo jausmus ir parodyti, kurie jo patyrimų elementai yra patys svarbiausi (Elliot 2005, p. 4).

Kalbant apie *naratyvo* sąvoką, reikėtų paminėti ir tai, kad iš šių dienų antropologų perspektyvos naratyvo apibrėžimas turėtų likti atviras ir pakankamai lankstus, kad jame tilptų viskas, ką žmonės laiko istorija (pasakojimu) (Maggio 2014). O istorija gali būti daugybė dalykų, jei apskritai ne viskas: „pasiekimas, nuotykis, alibi, baladė, tikėjimas, katarsis, kūryba, krizė, šmeižtas, sapnas, įvykis, patyrimas, fantazija, pamoka, metamorfozė, malda, religija, tyrimas, protestas, kelionė, ritualas, paskalos, mokslas, pranašystė ir daugybė kitų pavyzdžių – viskas gali būti pasakojimas, jeigu tas viskas yra tam tikro vyksmo rezultatas, vis dėl to ne viskas yra pasakytina“ (angl. *sayable*) (Jackson 2002, cit. iš Maggio 2014, p. 91). Miestas ir jo objektai taip pat gali būti laikomi naratyvais: „Miestų, ypač sostinių erdvės yra vienos svarbiausių vietų, kuriose įtvirtinami visuomenėje dominuojantys ir grupinių atminčių konkurencijoje laimintys naratyvai (Šutinienė 2013, p. 385). Šioje vietoje tikslinga pereiti prie santykio tarp naratyvo ir miesto vietos aptarimo.

Taiklų naratyvo ir vietos santykio apibūdinimą pateikia anksčiau šiame darbe cituota autorių grupė: pasakojimai labai svarbūs siekiant atskleisti, kaip žmonės tam tikrai vietai suteikia reikšmę. Žmonės dalijasi tiek asmeniniais, tiek bendrais pasakojimais su savo kaimynais, draugais, giminaičiais ir nepažįstamaisiais. Visos šios istorijos sukuria savotišką vietos individualybę, identitetą (Cilliers et al. 2015). Vietos tapatybės kūrimui daug reikšmės turi ir jų sąsajos su svarbiais istoriniais įvykiais, garsiais žmonėmis. Pasirodo, žinomos asmenybės nebūtinai turi būti gimusios ar

gyvenusios toje vietoje, galbūt jos ten niekada ir nesilankė. Vienas iš įdomių pavyzdžių galėtų būti garsaus amerikiečių džiazo atlikėjo L. Armstrongo sąsajos su Kauno rajone esančiu Vilkijos miesteliu. Įkvėpti žinios, jog amerikiečių žvaigždės įtėviai buvo iš Vilkijos kilusi litvakų Karnovskių šeima, savivaldybės atstovai kalba apie planus miestelyje pastatyti L. Armstrongo vardo amfiteatrą, kuriame būtų rengiami trimitinkų festivaliai ir džiazo koncertai (Viltrakytė-Varkalienė 2019).

Pasakojimai susiję ne tik su praeitimi. Dabarties momentu jie taip pat gali būti paveikūs tam tikriems žmonių sprendimams. Barbara Ganley, aktyviai dirbanti su bendruomenėmis ir jų pasakojimais, pateikia pavyzdį, kaip dešimtmetis berniukas išsaugo medį, vien pasakodamas istorijas apie jo didybę. Autorė kelia klausimą, ką dar būtų galėję išsaugoti, jeigu tik žmonės būtų stabtelėję ir pasidaliję savo pasakojimais apie tai, kas jiems svarbu (Ganley 2010, p. 10). Reikia pridurti, jog toks dalijimasis daro įtaką bendruomenei formuojant identitetą ir kuriant sentimentus, nes jo metu gali būti nusakoma įsivaizduojama ar realiai planuojama ateitis (Pink 2008). Žinoma, svarbu įvertinti ir tai, jog naratyvai apie vietą, jos praeitį (o taip pat ir ateitį) atskleidžia ne tik tam tikrus faktus ar istoriją, bet ir paties pasakotojo vidinį susirūpinimą bei vertinimą.

Naratyvo ir miesto vietos santykį nagrinėjantys mokslininkai neabejoja gyventojų istorijų pasakojimo svarba vietokūros ir miestų kaitos procesuose. Apibūdindami naratyvą kaip atskleidžiantį gyventojų požiūrius į tam tikrą vietą ir jos vertinimą, autoriai lygina įprastą miesto planavimą su planavimu, paremtu pasakojimais (angl. *storytelling*).

2 pav. pateikti įprasto ir pasakojimais paremto miesto planavimo arba vietokūros skirtumai. Ko gero, būtų klaidinga teigti, jog vienas iš jų yra geresnis už kitą, šito nesiekia ir autoriai. Atvirkščiai, toks palyginimas parodo, kaip būtų galima papildyti įprastą miestų planavimą įvedant naujus požiūrio taškus ir atkreipiant dėmesį į miesto visuomenę, kurios nariai ir yra pagrindiniai besikeičiančių erdvių naudotojai, suteikiantys joms reikšmę, susitapatinantys, prisirišantys, sąveikaujantys, patiriantys emocijas ir išgyvenimus.

Problema	Įprastas planavimas	Pasakojimais paremta vietokūra
Plėtos vieta	➤ Nusprendžia vystytojas	➤ Sprendžiama pagal viešąją politiką ir iš pasakojimų gautus įvertinimus
Plėtos sritis	➤ Ekonominių tikslų pasiekimas	➤ Socialinis stiprinimas
Metodas	➤ Iš viršaus į apačią	➤ Iš apačios į viršų
Nauja atvira erdvė	➤ Naudojimo planavimas po plėtos įgyvendinimo	➤ Planuojama atsižvelgiant į su vieta susijusias bendruomenės vertybes, nustatytas iš pasakojimų
Planavimas nukreiptas į	➤ Infrastruktūra ir pastatai	➤ Bendruomenės poreikių tenkinimas
Metodologija	➤ Kiekybinė	➤ Kokybinė

2 pav. Miestų planavimas: nuo įprasto iki naratyvinio
(pagal Cilliers et al. 2015, p. 596)

Įprastiniame planavime didžiausia atsakomybės dalis tenka specialistams (vystytojams), atsakingiems už miesto teritorijų plėtrą. Jie ne tik nusprendžia, kur vyks pokyčiai, bet ir vadovaujasi tam tikrais veiklos principais: ekonominio naudingumo siekimas, infrastruktūros bei pastatų būklė, kiekybinis pokyčių vertinimas ir pan. Tačiau pasakojimais paremtai vietokūrai būdingas didelis dėmesys žmogui, kuris čia gali būti traktuojamas ne tik kaip įgyvendintų pokyčių rezultatų naudotojas, bet ir informacijos šaltinis.

Pasakojimai gali ne tik padėti apsaugoti bendruomenei svarbius miesto objektus, pateikti informacijos apie žmonių gyvenseną ir svarbius įvykius praeityje, bet ir sudaro galimybę įvertinti ateities vizijas ir lūkesčius. Tai ypač svarbu mažiems miesteliams, kuriuos palieka į didmiesčius išvykstantys gyventojai. Kanados mokslininkės ir miestų planuotojos Leonie Sandercock teigimu, pasakojimai miestų planavime yra ypatingai svarbūs, nors tai niekada nebuvo nei iki galo suprantama, nei pakankamai įvertinta: „Nuo pat žmonių bendruomenės pradžios, išmintis gyveno pasakojimuose, olą piešiniuose, pasakose ar religiniuose tekstuose. Žmogaus patyrimus galima iliustruoti faktais, tačiau pasakojimai faktus patalpina į kontekstą, padėdami jiems tapti ne tik informacija, bet ir išskleisti tiesos žiedus (Sandercock 2003, cit. iš Cilliers et al. 2015, p. 590).

Apibendrinant šiame skyriuje aptartas sąvokas ir jų tarpusavio ryšius, matyti aiški takoskyra tarp įprastinio planavimo ir paremto naratyvais. Pirmajam būdinga orientacija į ateitį, abstraktumas, sprendimų priėmimas iš *viršaus*, vertybinio santykio su vieta neturėjimas, jos, kaip transformuojamos erdvės, vertinimas. Naratyvais paremtai miesto plėtrai ir patrauklių vietų kūrimui svarbus ryšys su praeitimi, kokybinis žmonių vertinimas, jų santykis su vieta, jos objektais bei čia vykstančios visuomenės narių sąveikos. Negalima teigti, jog vienas miesto planavimo būdas geresnis už kitą, tačiau jų abiejų derinimas būtų efektyvus, siekiant sukurti miesto vietas, turinčias stiprų kultūrinį identitetą. Pasak etnologės Irenos Merkienės, vietos identitetas pasireiškia per „ūkinių, religinių, kultūrinių saitų visumą, kai siekiant bendrų tikslų, svarbiu veiksmu kartu su ekonomika tampa jausminis ryšys su vieta, jos gamtine aplinka, lokale, etnine, kultūros ir pilietine istorija ir visuomene“ (Merkienė, 2007). Tokio ryšio su vieta atsiradimas skatina žmogų su ja sieti savo ateitį ir jaustis reikšmingu bendruomenės nariu.

II. JONAVOS MIESTO RAIDA

2.1. Istoriniai Jonavos miesto raidos etapai

Per kiek daugiau nei pustrėčio šimto metų antro didžiausio Lietuvoje miesto – Kauno – kaimynystėje esančios Jonavos istorijoje išskirtini trys laikotarpiai: žydiškasis štetlas, sovietmečio Jonava ir nepriklausomos Lietuvos miestas. Šiame skyriuje apibūdinami trys miesto raidos etapai, taip pat aptariamos miesto raidos tendencijos, kurios numatytos svarbiausiuose Jonavos teritorijų planavimo dokumentuose.

2.1.1. Nuo miestelio įkūrimo iki štetlo laikotarpio

Jonavos gyvenvietė išaugo iš Skarulių dvaro, kurio egzistavimą šiandien liudija tik išlikusi Šv. Onos bažnyčia ir kapinės. Dar XIV – XV a. ekonominiu centru buvusius Skarulius nustelbė kitapus Neries upės besikuriantis miestelis. Jo pradžia laikoma 1750 m. rugpjūčio 8 d., kuomet Marijai Zabielaitei Kosakovskienei LDK ir Lenkijos vadovas suteikė privilegiją įkurti miestelį, leisti jame pirmadieniais rengti turgus, 3 prekymečius bei apgyvendinti įvairių religijų žmones. Taigi, Jonava buvo atvira ne tik įvairių tautybių žmonėms, bet ir geografiškai prekybai patogioje vietoje: šalia antros pagal dydį Lietuvoje upės ir strategiškai svarbių kelių. Pro Jonavą buvo nutiestas Sankt Peterburgo – Varšuvos traktas, sujungęs gyvenvietę su Kaunu, Ukmerge, Daugpiliu ir kitais miestais. XIX a. pabaigoje Jonava geležinkeliu sujungta su Vilniumi, Šiauliais, Liepoja bei Rusija. Šie veiksniai sudarė palankias sąlygas prekyba ir verslais užsiimančių įvairių tautybių gyventojų įsikūrimui Jonavoje (Jankauskas, Narkevičius et al 2015).

Žmogaus santykis su gamta, panaudojant jos išteklius ir sąlygas kasdienėje buityje, atsiskleidė ir įkūrus Jonavos miestelį. Dar XVIII a. pabaigoje įkurta prieplauka buvo greitai ir nebrangiai atgabenamos įvairios buities prekės ir žaliavos, taip pat išplukdoma jonaviečių išauginta ar pagaminta produkcija (Milerytė–Japertienė 2015, p. 30). Sielių plukdymas, žvejyba, ypatingai lašišų gaudymas, kelto paslaugos ir vandens malūnai – veiklos, tiesiogiai priklausomos nuo gamtinių aplinkybių, kuriomis galėjo naudotis Jonavos gyventojai. Buvimas strategiškai svarbių kelių sankryžoje taip pat lėmė tam tikrų verslų atsiradimą ir klestėjimą. Jonava tuo metu garsėjo savo vežikais, gabenusiais žmones bei krovinius. Jų vaizdiniai išlikę ir kai kurių gyventojų pasakojimuose:

Tačiau virš visko buvo miestelio vežikai. Kartą, kai vieno Jonavoje viešėjusio rabino paklausė nuomonės apie miestelio žmones, jis atsakė: „Dieve saugok nuo tremties ir Jonavos vežikų“. Kai šie ramiai pagrindinėje gatvėje šnekučiuodavosi su nešikais, galėdavai girdėti jų balsą kitame kelio gale. Net kai jie atsinaujino, o prie „erelių“ (galėjusių 30 km atstumą iki Kauno įveikti per 6 valandas) prikabintus vežimus pakeitė mašinomis ir autobusais, jie vis tiek liko vežikais – tokie, kokie ir buvo (Noy 1972).

Prekyba ir amatais, kaip ir daugumoje kitų Lietuvos miestų, Jonavoje daugiausiai užsiėmė žydai. Iki Antrojo pasaulinio karo tai buvo gausiausia miesto bendruomenė, skyrusi daug dėmesio ir kultūriniam gyvenimui: statomos sinagogos, veikė žydų mokyklos. XIX a. pabaigoje žydams priklausė du malūnai, trys alaus daryklos, dvi plytinės, po du acto ir žvakių fabrikėlius, 2 urmo sandėliai, 2 traktieriai, viena geležies dirbinių, 4 manufaktūros, 2 žibalo parduotuvės, vaistinė, 18 smuklių, 6 alinės, 48 „kolonijinių prekių“ parduotuvės, 4 neįvardytos krautuvėlės, 73 visai mažos krautuvėlės, iš kurių 38 – tabako (Jankauskas, Narkevičius et al. 2015, p. 68).

Dar viena tautinė ir religinė bendruomenė, kurią svarbu paminėti – sentikiai. Po nepavykusio 1831 m. sukilimo Jonava su apylinkėmis imta kolonizuoti rusais sentikiais, kurių XIX a. buvo įkurdinta net keletas tūkstančių (Kviklys 1991, p. 359). Istorikė Giedrė Milerytė–Japertienė Jonavos istorijos apybraižoje pastebi, jog šaltiniuose nėra minima didesnių susidūrimų tarp skirtingų Jonavos bendruomenių. Jos teiginį tarsi patvirtina vieno iš senosios Jonavos gyventojų prisiminimas: *Jonavos apylinkės buvo apgyvendintos sentikių. Dėl to Jonavos žmonės buvo vadinami burliokais. Santykiai tarp lietuvių, lenkų ir žydų buvo geri, niekada nekildavo neramumų* (Pogir, 1972). Iki šių dienų šalia miesto išlikusi Rimkų kaimo cerkvė byloja apie šios gyvenvietės sentikių bendruomenę, kuri buvo gerai organizuota, skaitlinga ir išsipirkusi žemės sugebėjo pasistatyti savo maldos namus (Milerytė–Japertienė 2015).

Nuo seno Jonava garsėjo kaip baldininkų miestas, čia pagaminta produkcija eksportuota į daugelį Rusijos vietų tiek žydiškojo šetlo laikotarpiu, tiek sovietmečiu. Minėtina ir tai, jog dar prieš Antrąjį pasaulinį karą miestelyje veikė svarbios visuomeninės įstaigos: miesto ir valsčiaus savivaldybės, policijos nuovada, pradžios ir vidurinės mokyklos, ligoninė, notariatas, agronomo įstaiga, sveikatos punktas, vaistinės, bibliotekos, paštas, liaudies universitetas, daugybė organizacijų (Kviklys 1991, p. 361). Pasak B. Kviklio, dėl aktyviai vykdomos rusinimo politikos, gausios dvarininkijos, lenkuojančių dvasininkų Jonavos apylinkės buvo gerokai aplenkintos ir aprusintos, tautiškumą labiau išlaikė kaimuose gyvenantys žmonės. Svarbu paminėti, jog tuometinėje Jonavos bendruomenėje mažąją dalį sudarę lietuviai, lenkai ir sentikiai buvo įsikūrę kiek toliau nuo miestelio centro ir didesniuose sklypuose vertėsi žemdirbyste (Autorius nenurodytas, Jonavos krašto muziejus, 2018). Iš senesnių gyventojų ir šiandien retkarčiais tenka išgirsti užuominų apie Jonavą, seniau garsėjusią gausiu braškių derliumi, o šiandien eidami Sodų gatve, daugelis jonaviečių greičiausiai nė nesusimąsto apie čia buvusius sodus, kuriuose senieji jonaviškiai auginę daržoves. Šiuo metu Sodų gatvėje tebegyvena čia 1931 m. gimusi Nadiežda Kriučkovaite, kuri yra vienintelė išlikusi gyventoja, savo akimis mačiusi aprašomus laikus:

Prisimenu, kiek daug ankstyvų daržovių ridikų ir salotų priaugindavome jonaviečiams, o ir į Kauną veždavome. <...> Už mano mokslus mama atsilygindavo daržovėmis. Daugiau nebuvo kuo. Būdavo eini pas daktarus ir neši tai morkų, bulvių, obuolių (Kilinskaitė 2017, p. 96).

Ramų Jonavos miestelio gyvenimą kaskart stipriai nuniokodavo gaisrai, dėl tankaus miestelio teritorijos užstatymo sunaikindavę didžiąją dalį pastatų. Tačiau nei karai, nei gaisrai neįveikė miesto, įkurto strategiškai patogioje vietoje, kuris po kiekvienos nelaimės buvo nuolat atstatomas.

2.1.2. Sovietmečio Jonava

Sovietmetis – antrasis ryškus istorinis Jonavos raidos laikotarpis. Po Antrojo pasaulinio karo Jonavos visuomenė gerokai pasikeitė. Apie žymius demografinius pokyčius galima spręsti iš gyventojų surašymų, vykdytų 1959, 1979, 1984 m. Apskritai 1964–1989 m. laikotarpis apibūdinamas kaip etapas, kurio metu Lietuvoje įvyko daugiausia demografinių pokyčių, kuriuos lėmė ekonominiai procesai (Stravinskienė, 2016). Jonavoje tuomet intensyviai vystėsi chemijos pramonė, 1965 m. laikomi trąšų gamyklos Jonavos „Azotas“ įkūrimo pradžia. Socialinius pokyčius skatino migracija iš kitų Tarybų Sąjungos vietų, kuomet čia atvykdavo dirbti ar mokytis kitų respublikų gyventojai. XX a. 8-asis dešimtmetis priskiriamas antrajai didžiausios migracijos bangai, kuri susijusi su sparčia pramonės plėtra ir urbanizacija. Lietuva tapo dar labiau daugiatautė, ypač išaugo rusų tautybės gyventojų skaičius: 1979 m. Jonavoje užfiksuoti 3893 asmenys, 1989 m. – 4894 asmenys, t.y. 13 proc. gyventojų (Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės 1991, p.189).

Pramonės augimas paspartino kompleksiską visos Jonavos augimą ir plėtrą. Septintą–aštuntą dešimtmetį Jonavos miesto augimo tempai buvo didžiausi Lietuvoje: 1970 m. Jonavoje pastatyta autobusų stotis, 1971 m. – 335 vietų ligoninė ir poliklinika ir kitos įstaigos bei gamyklos. 1974 m. pradėta naujo mikrorajono statyba Rimkų kaime. 1986 m. Jonavoje pastatytas naujasis tiltas per Nerį, kuris vedė tiesiai į azoto trąšų gamyklą (Lukoševičienė, Tarasevičienė 2009). Azoto gamykla tuo metu buvo didžiausia Jonavos įmonė, kurioje 1970 m. jau dirbo 1600 žmonių, o produkcija buvo tiekiama į Latviją, Estiją, Baltarusiją, Kaliningrado sritį (Judrys 1972). Tačiau šalia miesto plėtros vyko ir kitas procesas – senosios miestelio istorijos *trynimasis* viešose erdvėse, arba kitaip tariant paslėpimas po naujai konstruojamos istorijos ir miesto tapatybės sluoksniu.

Tyrinėtojai, norėdami nusakyti miestų atminties daugiasluoksniškumą, vartoja *palimpsesto* metaforą. Palimpsestas (gr. *Palimpsēstos* – naujai nuskustas), pergamentas arba popirusas, panaudotas rašymui antrą kartą (Tarptautinių žodžių žodynas 2017). Tai reiškia, jog dabarties momentu mes galime keisti miesto atmintį, ištrindami prieš tai buvusią. Jonavos atveju taip ir buvo daroma: „Užstatant istorinę miesto dalį, devinto dešimtmečio pirmoje pusėje priešais bažnyčią esančioje aikštėje iškilo tipinis vaikų darželis, o į rytus nuo aikštės pastatyti namai panaikino į ją anksčiauėjusias gatves. Išnyko ir buvusi arklių turgaus aikštė, joje pastatyta pirtis. Neliko ir daugelio skersgatvių (žydų kvartaluose), kurių senojoje Jonavoje buvo keliolika“ (Jankauskas, Narkevičius ir Venckūnas 2015, p. 86). Panašius pokyčius yra išgyvenę dauguma sovietmečio miestų, kurių istorinį

veidą keitė unifikuota, mažai ką bendro su vietos istorija, bendruomene ir jos gyvensena turinti architektūra.

2.1.3. Nepriklausomos Lietuvos miestas

XX a. devintojo dešimtmečio pabaigoje prasidėjęs tautinis atgimimas neaplenkė ir Jonavos, kuri su politinėmis visos šalies pertvarkomis įžengė į naująją savo istorijos kaip nepriklausomos Lietuvos miesto etapą. Naujos istorinės aplinkybės darė įtaką ne tik socialiniam, ekonominiam gyvenimui, bet ir miesto planavimui, kultūrai. Dėl šių priežasčių keitėsi miesto erdvės ir statiniai. 1989 m. atidarytas Jonavos krašto muziejus. Vėliau muziejaus veikla dar labiau išsiplėtė įkūrus filialus (Samulevičių sodybą, Tautodailės amatų centrą ir Turizmo informacijos centrą).

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, sutvarkytos gatvės, prie tvenkinių kaskadų įrengti parkai, tvarkomi gyvenamieji mikrorajonai, miestas apželdintas. Svarbu paminėti, jog šiuo laikotarpiu ima rasti paminklai iškiliems krašto žmonėms: dramaturgui ir poetui Petriui Vaičiūnui, raštininkui Abraomui Kulviečiui, Laisvės kovotojams ir daugelis kitų. 1996 m. spalio 18 d. patvirtintas Jonavos miesto herbas, kuriame vaizduojama sparnus išskleidusi gulbė.

Šiandien Jonavą siekiama pristatyti kaip aktyvų laisvalaikį mėgstančių gyventojų miestą. Apie rajono politikų didelį dėmesį sportui galima spręsti iš plačiai išvystyto dviračių tako tinklo, prieš kelerius metus atidaryto slidinėjimo centro bei 2017 m. vasarį duris atvėrusios Jonavos sporto arenos. Oficialiame Savivaldybės administracijos puslapyje (www.jonava.lt) įvardytos *tradiciškai nusistovėjusios, labiausiai lankomos ir mėgstamos gyventojų* Jonavos vietos: Joninių slėnis, Taurostos parkas, erdvės prie Neries, žalieji skverai prie Janinos Miščiukaitės meno mokyklos ir Savivaldybės administracijos pastato. Išvardytoms vietoms būdinga tai, jog jos nutolusios nuo daugiabučių mikrorajonų ir čia vyrauja gamtos elementai: parko medžiai, pievos, slėniai ir upė.

Svarbu paminėti ir palyginus naują miestų plėtros tendenciją savo ateitį sieti su regionais. Jonava priklauso Kauno regionui, kuriam taip pat yra parengtas plėtros iki 2020 m. planas. Šiame dokumente suformuotoje vizijoje Kauno regionas matomas kaip *modernus Lietuvos bei Rytų ir Vidurio Europos ekonomikos regionas, mokslo, aukštųjų ir informacinių technologijų, kultūros bei turizmo centras su puikiai išvystyta tarptautinio susisiekimo ir logistikos infrastruktūra, kuriame gyvena nuolat besimokanti, versli, sveika ir saugi bendruomenė* (Kauno regiono plėtros planas iki 2020 metų).

Nepaisant optimistinių ateities planų, Jonava yra vienas iš miestų, kurį gyventojai palieka. Naujausiais Statistikos departamento duomenimis, 2018 m. liepos mėnesį Jonavos miesto teritorijoje gyveno 26 872 asmenys, t.y. 932 asmenimis mažiau nei 2017 m. (Oficialiosios statistikos portalas, 2018). Iš Jonavos, kaip ir visų kitų Lietuvos miestų gyventojų išvyksta kur kas daugiau nei atvyksta. Apskritai, vidinė šalies migracija rodo gyventojų judėjimą į didžiuosius Lietuvos miestus: Kauną,

Vilnių ir Klaipėdą, kurių skaičių kasmet ženkliai didina atvykstantys gyventojai iš kitų Lietuvos vietovių. Žinoma, gyventojų išvykimo priežastys slypi ne tik pačių miestų ir miestelių kasdienybėje, bet ir priklauso nuo šalies mastu vykdomos politikos. Tačiau analizuojant Jonavos miesto duomenis, galima daryti prielaidą, jog išvystytos dviračių takų, sporto, gatvių ir panašios infrastruktūros, trinkelėmis naujai išklotų šaligatvių nepakanka sulaikyti išvykstančių gyventojų srautą. Norint pritraukti gyventojų srautus mieste, svarbu iš arčiau pažvelgti į visuomenės gyvenimą, pažinti pačių miesto gyventojų santykį su jo vietomis ir supančia aplinka, bendruomenės nariais. Tai galėtų padėti atrasti naujus sprendimo būdus, išaiškinti gyventojų atvykimo ir išvykimo priežastis bei veiksnius, skatinančius pasilikti gyventi Jonavoje.

2.2. Miesto plėtros ir kaitos tendencijos

Šiame poskyryje bus aptariamos Jonavos miesto plėtros tendencijos, remiantis šiandien aktualiais teritorijų planavimo dokumentais. Kiekviena savivaldybė, taip pat ir Jonavos miesto, vykdydama teritorijų planavimą, vadovaujasi atitinkamais teritorijų planavimą reglamentuojančiais dokumentais. Dar 2011 m. vasarį patvirtinto Jonavos miesto teritorijos bendrojo plano (JMBP) sprendiniuose buvo įvardinta darnios Jonavos plėtros vizija: *tai – modernus vidurio Europos pramoninis centras, išnaudojantis metropolinio centro – Kauno artumą, puikias europietiško transporto komunikacijos sąlygas. Čia gyvena versli, nuolat besimokanti, saugi bendruomenė, dirbanti aukštų technologijų pramonėje; mieste sukurta viešųjų erdvių sistema, čia aiškiai apibrėžtos miesto praeities, persipinančios su dabartimi, erdvės – senamiestis, centrinė aikštė – agora. Miestas atsigręžęs į gamtos vertybes – Neries, Varnutės upes, jų slėnius, šlaitus, salas, tvenkinius ir želdynus* (JMBP 2011, p. 41).

Bendrajame Jonavos miesto plane įvardytos ir prioritetinės plėtros kryptys:

- **gyvenimo kokybė** (modernūs, renovuoti butai, individualių kotedžų kvartalai su visa būtina inžinerine infrastruktūra, geras visuomeninis aptarnavimas, patrauklus miesto centras, geri transportiniai ryšiai su darbovietėmis ir metropoliniais centrais);
- **žmogaus ir aplinkos darna** (gamtinio karkaso saugojimas, gausinimas ir panaudojimas, paupių parkų įrengimas, Neries ir Šventosios upių vandens turizmo, pramogų, upių transporto vystymas, apsauginių želdynų gausinimas);
- **teritorinis miesto vystymas** (orientacija į vidinę plėtrą, esamų urbanizuotų teritorijų pertvarkymą, teritorijų naudojimą daugiausiai mažiaaukštei gyvenamajai statybai, detaliųjų planų rengimą remiantis kompaktiško, saikingo teritorijos išnaudojimo principais, modernios inžinerinės infrastruktūros sukūrimu);
- **pramonė ir logistika** (JMBP 2011, p.41).

Bendrajame plane įvardytų prioritetinių Jonavos miesto krypčių pavadinimai gana platūs, tačiau jų paaiškinimų turinyje išryškėja dėmesys tik fizinei infrastruktūrai. Ieškant raktinių žodžių, kuriuos būtų galima susieti su šio darbo tema, tinkamiausiais atrodytų *gyvenimo kokybė* ir *darna*. Tačiau iš paaiškinimų matyti, jog kokybė čia suprantama kaip su būstais, transportu ir aptarnavimu susijusių sprendimų įgyvendinimas. Tiesa, paminėtas ir patrauklus miesto centras, tačiau, ko gero, siekiant, jog Jonavoje daugėtų gyventojų ar bent jau liktų čia esantys, patraukli turėtų būti ne tik centrinė miesto dalis. Šiame dokumente, kalbant apie *žmogaus ir aplinkos darną*, aplinka suvokiama kaip išskirtinai gamtos ištekliai ir objektai. Dėmesys gamtai yra svarbus Jonavai, esančiai chemijos gamyklos pašonėje. Tačiau planuojant miesto plėtrą, ko gero, aplinkos tik kaip gamtos objekto apibrėžimas, yra per siauras. 2009 m. „SAGE publications“ išleistoje autorių grupės knygoje „Environmental Sciences: A Student's Companion“ (liet. *Aplinkos mokslai: studento vadovas*) pateikiami šeši aplinkos tipai, iš kurių darbo temai aktualios: kultūrinė (angl. *cultural*) ir sukurta (angl. *built*) aplinkos (Gregory et al. 2009). Šiame leidinyje kultūrinė aplinka apibūdinama kaip socialinių, kultūrinių ir ekologinių sąlygų, kurios daro įtaką žmogui ir visuomenei kompleksas, o sukurtoji aplinka – tai plačiai suvokiamos žmogaus sukurtos aplinkos sąlygos ir objektai, kuriuose vyksta įvairi žmogaus veikla (Gregory et al. 2009, p. 171). Tokio platesnio aplinkos suvokimo Jonavos teritorijos plėtros prioritetuose nėra pateikiama. Žmogaus ir aplinkos darna čia vertinama kaip gamtos resursų pritaikymas miestiečių reikmėms.

Vienas naujausių planavimo dokumentų – 2017 m. gruodžio 21 d. patvirtintas Jonavos rajono savivaldybės teritorijos bendrasis planas (JRBP) – privalomas kompleksinis teritorijų planavimo dokumentas savivaldybės teritorijai plėtoti. Tarp jame įvardytų išorinių ir vidinių veiksnių, kurie daro įtaką savivaldybės plėtrai bei skatina taikyti naujus plėtros principus, gyventojų vaidmuo ar jų nuomonė kaip veiksnys nėra išskiriami, nors dalį vidinių veiksnių (gyventojų skaičiaus mažėjimas, ženklaus migracijos procesai) galima būtų sieti su nepakankamu pasitenkinimu gyvenamąja vieta (JRBP 2016).

2016 m. parengtame Jonavos miesto darnaus judumo plane (JMDJP), pateikiamas miesto teritorijos suskirstymas į 13 mikrorajonų ir priemiesčių:

1. Senamiestis – išsidėstęs apie Kauno gatvę, prie Neries kranto;
2. Geležinkelio stotis – gyvenamųjų namų mikrorajonas miesto šiaurėje, prie Jonavos geležinkelio stoties;
3. Girelė – gyvenamasis-pramoninis mikrorajonas miesto šiaurės rytuose;
4. Baldininkai (dar vadinamas Baldininkų gyvenvieta arba Fabriko mikrorajonu) – mišrusis mikrorajonas išsidėstęs miesto šiaurės rytuose, šalia Liepojos–Romnų geležinkelio;
5. Miškų urėdijos gyvenvietė (Miškų ūkis) – šiaurės rytų miesto dalis tarp Laukagalių kaimo ir plento Jonava-Ukmergė;

6. Rimkai – gyvenamasis mikrorajonas į vakarus nuo miesto centro;
7. Paneriai – gyvenamasis mikrorajonas prie Neries kranto, šalia Panerių gatvės;
8. Lietava – gyvenamasis mikrorajonas, apima Žeimių tako bei Lietavos gatves;
9. Kosmonautai – gyvenamasis mikrorajonas į šiaurę nuo miesto centro, abipus Kosmonautų gatvės;
10. Lakštingalos – gyvenamasis mikrorajonas, esantis prie Varnakos upelio tvenkinių;
11. Skaruliai – kairiajame Neries krante, į vakarus nuo AB „Achemos“, įsikūręs mikrorajonas;
12. Juodmena – gyvenamųjų namų mikrorajonas miesto šiaurės vakaruose, abipus Petro Vaičiūno gatvės;
13. Virbalai – naujausias gyvenamųjų namų mikrorajonas, esantis netoli Virbalų kaimo (JMDJP 2016, p. 7).

Išanalizavus mikrorajonų pavadinimus, galima daryti išvadą, jog dauguma jų siejasi su istorine miesto atmintimi arba gamtinėmis sąlygomis, išskyrus Kosmonautų mikrorajoną, kuriame yra tokio paties pavadinimo gatvė. Reikėtų paminėti, jog be pateiktų planavimo dokumentų, savivaldybė rūpinasi ir kitų smulkesnių, t.y. specialiųjų, detaliųjų planų rengimu, tačiau bendrieji planai yra svarbiausi ir detaliausi dokumentai, kuriais vadovaujantis ir vykdoma tolimesnė miesto teritorijos plėtra.

Apibendrinant, galima teigti, jog rengiant Jonavos miesto ateities planus, yra analizuojama esama situacija, sprendimus siekiama pagrįsti faktiniais duomenimis, esant reikalui, rengiami ir ilgalaikių planų koregavimo darbai. Tai yra natūralu, nes miestų planavimas – kompleksinis ir nuolat besikeičiantis procesas. Miestuose gyvena nuolat socialinę, ekonominę, kultūrinę ir kitokio pobūdžio kaitą patiriantys žmonės, tačiau didesnę dėmesį kultūriniams klausimams, kūrybinei vietokūrai, miesto tapatybės ar unikalumo formavimui planavimo dokumentuose sunku pastebėti. Siekiant, kad miestas būtų gyvas, jame svarbu kurti *gyvas vietas*, kurios integruotų skirtingas funkcijas, o šį procesą reikėtų pradėti ne nuo pastatų statymo ir erdvių sutvarkymo, bet žmonių pritraukimo. *Gyvų vietų* kūrimas turėtų prasidėti nuo žmonių gyvenimo mieste stebėsenos ir duomenų fiksavimo, nes žmonės mieste **gyvena**, ne reziduoja (Cilliers et al. 2015).

III. JONAVOS MIESTO TRAUKOS VIETŲ TYRIMAS

Jonavos miesto gyventojų pasakojimai – vienas iš šaltinių, iš kurių galima gauti informacijos apie jonaviečių gyvenimą skirtingais laikotarpiais. Tai tarsi jungiamoji grandis tarp praeities, dabarties ir ateities. Naratyvuose galima pažinti jau išnykusias konteksto detales, žmogaus buvusį ir esamą santykį su skirtingomis miesto vietomis. Išsamesni tyrinėjimai yra atlikti su Jonavoje jau išnykusios žydų bendruomenės nariais, su kurių pasakojimais galima susipažinti 1972 m. Tel Avive išleistame leidinyje „Jonava ant Vilijos krantų“. Tačiau toliau sekęs sovietmečio laikotarpis ir vėlesni metai tyrinėti nebuvo, nors mieste tuo metu vyko didžiausi tiek infrastruktūros, tiek demografiniai bei socialiniai pokyčiai.

3.1. Tyrimo aprašymas ir eiga

Rengiant šį darbą atliktas tyrimas, kurio tikslas – nustatyti Jonavos miesto traukos vietas, išskirti būdingus bruožus, ir, remiantis pateiktųjų pasakojimais, atskleisti gyventojų santykį su jomis. Tyrimo duomenys buvo renkami dviem būdais: internete patalpinus anketą (tinklapis www.manoapklausa.lt) ir atliekant pusiau struktūruotą interviu su skirtingų kartų Jonavos miesto gyventojais. Iš viso tyrime dalyvavo 91 asmuo. Į anketos klausimus interaktyviai atsakė 77 respondentai. Pusiau struktūruoti interviu, iš dalies remiantis klausimynu, atlikti su 14 asmenų. Skirtingais būdais surinkus duomenis, atsirado galimybė ne tik įvertinti Jonavos miesto vietų (ne)patrauklumą kiekybiškai, bet ir pažvelgti į jas tyrime dalyvavusių miesto gyventojų akimis.

3.1.1. Apklausoje internetu dalyvavusių respondentų duomenys

Internetu pateiktą klausimyną galėjo pildyti atsitiktiniai asmenys, tačiau prašymas dalyvauti apklausoje ir jos nuoroda buvo platinami Jonavos gyventojams, todėl 98 proc. apklaustųjų nurodė šiuo metu gyvenantys Jonavos miesto teritorijoje, 47 proc. – čia gimę. Panašus skaičius (45 proc.) respondentų kaip savo gimimo vietą nurodė vieną iš Lietuvos miestų. Svarbu paminėti, kad dalis moterų gimdyti vyksta į šalia esantį Kauną, todėl nepaisant to, kad dalis respondentų nurodė kitą gimimo vietą (Kauną), jie visuomet gyveno Jonavos mieste. Ne Jonavoje gimusių apklausos dalyvių atsikėlimo gyventi į miestą datos apima 1968 – 2012 metus. Pagrindinės atvykimo priežastys: tėvų persikėlimas gyventi (40 proc.), darbas (37 proc.), vedybos (20 proc.).

Daugiau nei pusė apklausos dalyvių (55 proc.) yra įgiję aukštąjį universitetinį išsilavinimą (aukštesnįjį – 17 proc.). 94 proc. apklaustųjų lietuvių kalbą nurodė kaip gimtąją. Jonaviečiais save laiko 91 proc. apklaustųjų, savo ateitį su miestu sieja taip pat daugiau nei pusė apklausos dalyvių - 69 proc. Vertinant ateities planus likti Jonavoje, aiškos priklausomybės nuo respondentų amžiaus nepastebėta. 91 proc. apklaustųjų jonaviečių yra darbingo amžiaus (nuo 25 iki 65 metų), todėl didžioji dalis respondentų (90 proc.), siejančių su Jonava savo ateitį priklauso šiam amžiaus tarpsniui. Kadangi

neigiamai į šį klausimą atsakiųjų arba neaiškius atsakymus pateikusiųjų skaičius yra palyginus nedidelis (5 ir 12 asmenų), išsamiau jų rezultatai nebus nagrinėjami. Dauguma apklausos dalyvių (74 proc.) yra sukūrę šeimas. Paprašyti įvertinti, kiek jiems svarbu priklausyti tam tikrai visuomenės grupei, daugiausiai apklaustų jonaviečių priklausymą šeimai vertino kaip svarbiausią (89 proc.).

Apskritai šeima ir namai dažnai respondentų minimi tiek atsakymuose į klausimus apie atsikėlimo gyventi priežastis, tiek jų išsakytose nuomonėse apie planus, kodėl jie sieja savo ateitį su Jonava: „čia gyvenu, čia auginu vaikus, čia mano namai“, „Jonava yra mano ir mano šeimos miestas. Jame jauku gyventi“, „auga vaikai, gyvena tėvai“, „čia mano šaknys“, „čia mano namai, vaikai, anūkai“, „susituokėme Jonavoje, auginame vaikus Jonavoje, dirbame ir gyvename Jonavoje, sieksime tiek vidumi, tiek išore gražinti Jonavą“, „čia mano namai. Tiesiog“, „o kur dar man būti? Čia mano namai“, „čia žadu gyventi ir ateityje, bei auginti savo atžalas“, „man čia patinka. LABAI. Čia gyvena sesė, dukra, turiu draugų ir mėgstamą darbą“, „noriu, kad ir vaikai čia augtų ir gyventų“ ir pan. (VDU ER B. 2671, 2019 m.).

Atsižvelgus į bendrus duomenis apie apklausos dalyvius, matyti, kad didžioji dalis save laiko jonaviečiais ir ateitį yra linkę sieti su šiuo miestu. Taip pat išryškėja motyvai, skatinantys likti Jonavoje – šeima ir požiūris į miestą kaip į namus. Čia svarbu paminėti, kad iš internetinės apklausos naudojami tik Jonavos miesto teritorijoje gyvenančių respondentų atsakymai. Apibendrinant, galima teigti, kad šiame tyrime patraukliausias miesto vietas ir teritorijas išskyrė Jonavą savo namais laikantys vietiniai gyventojai, kurių didžioji dalis sieja savo ateitį su šiuo miestu. Apklausos metu surinkti duomenys svarbūs kiekybiniu požiūriu, tačiau pildytoje anketoje buvo ir nemaža dalis atvirų klausimų, į kurių atsakymus taip pat bus atsižvelgta tolimesnėje duomenų analizėje. Tačiau kiekybinių duomenų ir trumpų komentarų neužtenka, norint iširti gyventojų santykį su miesto vietomis bei įvardyti pagrindinius veiksnius, lemiančius jų (ne)patrauklumą. Tam svarbūs kokybiniai duomenys, gauti pusiau struktūruoto interviu būdu. Taip atsiranda galimybė lyginti pateikėjų ir anketos pildytojų atsakymus, analizuoti juos įvairiais pjūviais.

3.1.2. Pusiau struktūruoto interviu būdu apklaustų jonaviečių duomenys

Tyrimo pradžioje gautose anketose, kurias respondentai pildė savarankiškai, atsakymai buvo pernelyg lakoniški, nors pateikėjai pasirinkti neatsitiktinai, o žinant juos, kaip komunikabilius ir informatyvius jonaviečius. Todėl buvo nuspręsta, tiriant Jonavos gyventojų santykį su miesto vietomis, naudoti pusiau struktūruoto interviu metodą. Anketos klausimai padėjo moderuoti pokalbius ir leido pakreipti pateikėjų pasakojimus prie jų santykio su miesto vietomis, tam tikrų asmeninių išgyvenimų, prisiminimų, įvairių patirčių. Visi pateikėjai nuo gimimo arba didžiąją gyvenimo dalį gyvena Jonavoje, jie yra aktyvūs kultūriniame ar visuomeniniame Jonavos miesto

gyvenime, yra iškalbūs ir noriai bendraujantys. Ateityje būtų verta juos dar ne kartą pakalbinti, kadangi labai tikėtina, jog vieno interviu metu daugybė prisiminimų lieka nepaliesti.

Be gyvenimo miesto teritorijoje, renkantis tyrimo dalyvius, atsižvelgta ir į kitus svarbius aspektus: asmens žinios ir patirtis, susijusi su miestu, istoriškai ypatinga gyvenamoji vieta, aktyvus dalyvavimas visuomeniniame gyvenime, veiklos miesto erdvėse. Vykdamas tyrimą taikytas ir „sniego gniūžtės“ metodas, dėl kurio prasiplėtė grupė pateikėjų, galinčių papasakoti apie Jonavos perėjimą iš vieno istorinio etapo į kitą (iš pokarinio – į industrinės pramonės). Jauniausias pateikėjas gimęs 1991 m., vyriausia – 1931 m. Kalbinant tyrimo dalyvius, buvo remtasi iš anksto paruoštu klausimynu „Jonavos miesto vietos gyventojų naratyvuose“ (Priedas Nr. 2), tačiau siekiant kuo natūralesnio pokalbio, klausimų eigos nebuvo griežtai laikomasi, leidžiama pateikėjams pasukti pokalbį, jų manymu, svarbia linkme. Būta atvejų, kuomet kalbėtojai aktualią informaciją pateikdavo jau baigus interviu, todėl dauguma pokalbių nesibaigia paskutiniu anketos klausimu.

Interviu su tyrimo dalyviais vyko 2018 m. rugpjūčio – 2019 m. kovo mėnesiais. Senyvo amžiaus pateikėjai pokalbio kvietėsi į savo namus, o vidutinio ir jaunesnio amžiaus tyrimo dalyviai susitikti siūlė įvairiose viešose vietose: kavinėse, darbo vietoje ir pan. Iš viso pusiau struktūruoto interviu būdu apklausta 14 asmenų: 5 vyrai ir 9 moterys. Kiekvieno interviu trukmė ne trumpesnė nei viena valanda, su gerai informuotais pateikėjais pokalbiai truko ne mažiau 2 valandų. Paminėtina ir tai, kad dauguma susitikimų vyko šaltuoju metų laiku ir uždaroje patalpoje, todėl galima tik spėti, kaip būtų pakrypę pokalbiai, jei su pateikėjais būtų gyvai lankomasi miesto erdvėse. Dalies pateikėjų pokalbiai baigėsi nusifotografavimu jų namų aplinkoje, su kuo jie mielai sutiko.

Kalbant apie lyties įtaką naratyvams, galima pastebėti, jog vyresnio ir vidutinio amžiaus moterys labiau linkusios į smulkmenišką detales ir kalbėjimą apie jausmus. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad vyriausi pateikėjai į savo miestą žiūri iš ūkinės perspektyvos, o pats kvietimas pasikalbėti apie jo vietas iš pradžių jiems atrodo keistas. Todėl po kiekvieno interviu su senu Jonavos gyventoju tarsi susidarydavo įspūdis, jog šiems žmonėms kalbėjimas apie miestą tarsi būtų kalbėjimas apie savo namus, kai viskas čia atrodo ir taip suprantama, tačiau kelia ne tik jausmus, bet ir susirūpinimą. 3 priede pateikta informacija apie tyrimo dalyvius, apklaustus pusiau struktūruoto interviu būdu. Iš visų pateikėjų reikėtų išskirti Jonavos rajono vyriausiojo architektu dirbusį Julijų Zonį. Šias pareigas pateikėjas ėjo 1975 – 1986 m., taip pat Lietuvai atgavus nepriklausomybę – nuo 1995. Pirmosios kadencijos metu J. Zonio darbai iš esmės keitė Jonavos miesto veidą. Architektas suprojektavo Smėlio ir Virbalų gatvių (Jonava) individualios statybos kvartalus, suformavo tvenkinių kaskadą ant Varnutės upelio, įrengė stadioną, rekonstravo Žeimių ir J. Basanavičiaus gatves. Šis pateikėjas svarbus ne tik kaip specialistas, bet ir kaip jonavietis, gyvenantis Jonavos mieste nuo 1975 metų.

Kitiems pateikėjams (išskyrus gimusius 1991 ir 1989 m.) būdinga tai, kad jie yra Jonavos miesto kaitos liudininkai, savo akimis matę statybų šuolį naujai kuriamuose mikrorajonuose, gatvių

rekonstrukcijas, mena išnykusius objektus. Tyrime dalyvavo ir seniausia jonavietė, kuri iki šiol gyvena iš senųjų laikų išlikusioje Sodų gatvėje. Gimusi 1931 m. ji yra vienintelė miestietė, savo akimis mačiusi II-ajame šio darbo skyriuje aptartus visus tris Jonavos raidos etapus. Simboliškai šiandien atrodo ir Sodų gatvėje esantis namas (1 Priedas, 2 pav.), apsuptas skirtingų laikotarpių įvairios paskirties objektų: šiuolaikiškos automobilių plovyklos, sovietmečio daugiabučių, automobilių aikštelių ir kt.

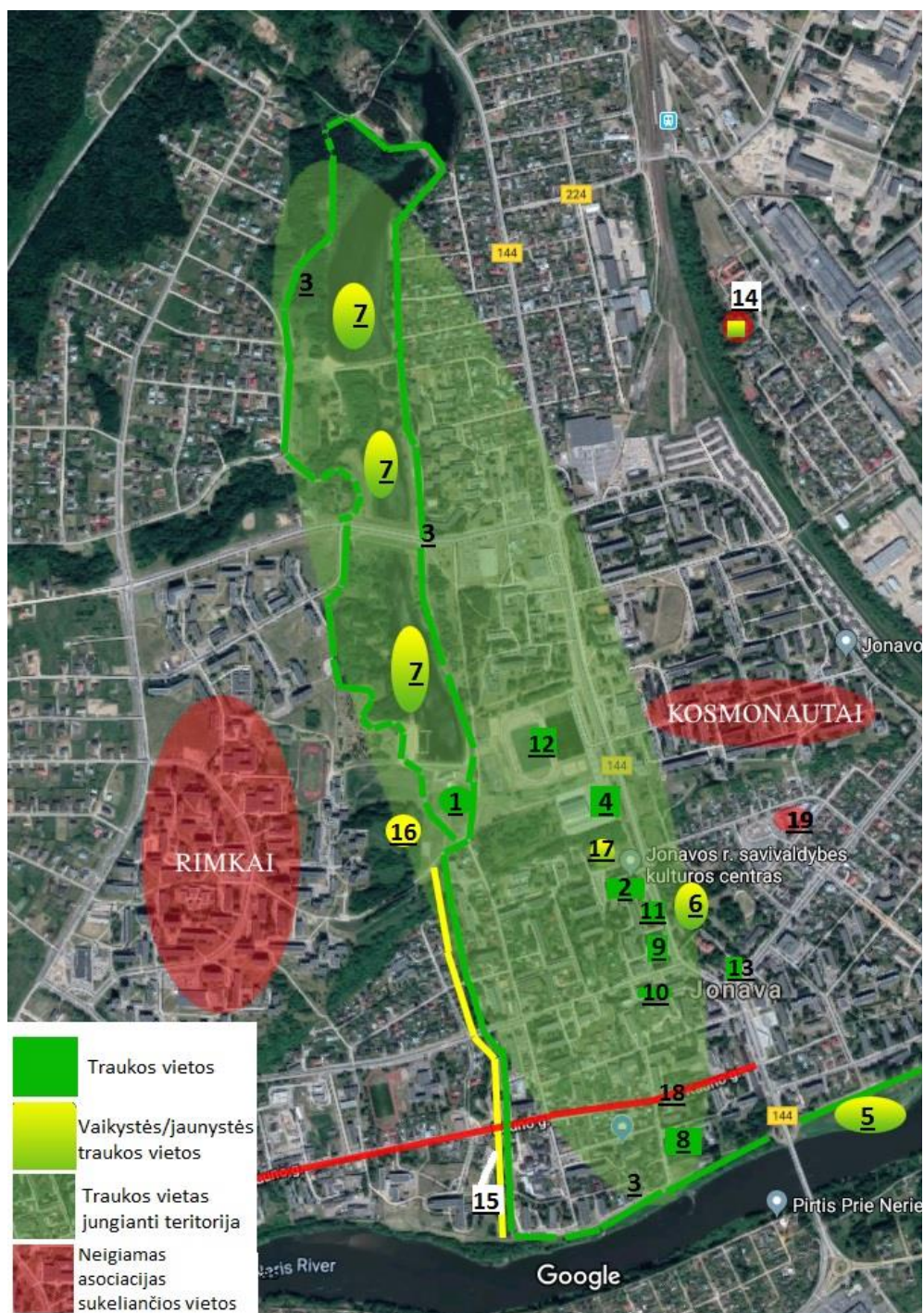
Apibendrinant reikėtų paminėti, kad pirmieji kontaktai su pateikėjais buvo užmegzti 2018 m. pavasarį, atliekant praktinį tiriamąjį darbą, kurio metu gyventojai buvo kviečiami dalintis senomis fotografijomis su Jonavoje užfiksuotais vaizdais. Taip atsirado pirmieji pateikėjai su savo istorijomis ir nuotraukomis. Jų asmeninis domėjimasis ir noras pasidalinti prisiminimais – vertinga savybė atliekant tyrimą apie miesto *vietas*, kurioms, kaip minėta I-ajame darbo skyriuje, svarbiausias yra žmogus ir prasmę kuriančios gyventojų tarpusavio sąveikos.

3.2. Jonavos miesto traukos zonos ir nepatrauklios teritorijos: kiekybinis vertinimas

Tyrimo dalyviai, buvo paprašyti atsakyti į klausimą „Kokias įvardintumėte Jonavos miesto traukos vietas, kuriose dažniausiai susitinka Jonavos gyventojai? Atsakymų rezultatai pateikti 1 - oje diagramoje (Priedas Nr. 4). Kiekvienas asmuo galėjo įvardyti ne vieną Jonavos vietą. Daugiausiai kartų minėtas Joninių slėnis (53), Kultūros centras (32), dviračių takai (15), sporto arena (12), kavinės, Neries krantinė (8), Ramybės skveras (8), tvenkiniai (8) ir t.t. Siekiant išskirti traukos vietas, verta šiuos rezultatus palyginti su atsakymais į klausimus: „Kokia Jonavos miesto vieta Jums sukelia malonias asociacijas?“ (Priedas Nr. 4, 2 diagrama) ir „Kokia Jonavos miesto vieta Jums sukeldavo malonias asociacijas Jūsų vaikystėje/jaunystėje?“ (Priedas Nr. 4, 3 diagrama). Malonias asociacijas sukeliančios vietos (Joninių slėnis (16), tvenkiniai (16), Neries krantinė (15), dviračių takai (10), Kultūros centras(7)) sutampa su vietomis, kurias gyventojai įvardijo kaip traukos vietas prieš tai pateiktame klausime, nors paminėjimų kiekiai skiriasi. Tarp malonias asociacijas sukeliančių vietų nebeminimas Sporto centras, Sporto arena, ženkliai skiriasi Kultūros centro rodiklis.

3 diagramoje pateikta informacija apie malonias asociacijas iš vaikystės/jaunystės sukeliančias vietas: Neries krantinė (11), tvenkiniai (11), Varnutės upelis (9), Baldų kombinato klubo pastatas (6), Rimkų kalnas (5), Žydų kapinės (5). Be čia išvardytų daugiausiai minėtų vietų, pateiktoje diagramoje matosi atsakymų įvairovė, dalis minimų vietų/objektų/pastatų yra visai išnykę arba labai pasikeitę (Baldų kombinato klubas, „Jaunystės“ kino teatras, Juodmenos ir Rimkų kalno teritorijos, meno mokykla prie Neries, fontanai prie Sporto centro ir kt.). Tačiau nepaisant to, respondentai juos įvardija kaip sukeliančius malonias asociacijas, vadinasi, tam tikra prasme tie objektai jonaviečių atmintyje yra gyvi.

Apibendrinant pateiktus duomenis, galima išskirti vietas, kurioms daugiau ar mažiau būdingi visi 3 bruožai: traukia Jonavos gyventojus, sukelia malonias asociacijas dabar ir iš vaikystės bei jaunystės laikų: Neries krantinė, Joninių slėnis, tvenkiniai, Ramybės skveras, Žydų kapinės, Kultūros centras. Šias vietas pažymėjus Jonavos žemėlapyje, išryškėja centrinė teritorijos ašis, apie kurią išsidėstę tiek respondentų įvardyti traukos centrai, tiek vaikystės ir jaunystės vietos, vietos sukeliančios malonias asociacijas (3 pav.).

3 pav. Jonavos miesto traukos zonos ir nepatrauklios teritorijos bei objektai

Siekiant nustatyti, kurios Jonavos miesto vietos gyventojams nėra patraukios, apklausos dalyviams buvo pateikti klausimai: „Kokia Jonavos vieta Jums sukelia nemalonius jausmus šiandien?“ ir „Kokia Jonavos vieta Jums sukeldavo nemalonius jausmus vaikystėje/jaunystėje?“ (duomenys pateikti 4 – 5 diagramose, priedas Nr.4). Atsakinėdami į abu šiuos klausimus, respondentai dažniausiai teigė, kad šiandien nėra tokios vietos, kuri kelia nemalonius jausmus (34), kaip ir nėra vietos, kuri kėlusi nemaloniais asociacijas vaikystėje/jaunystėje (37). Tarp daugiausiai minimų nepateko vietos, kurios anksčiau išvardytos, kaip traukiančios gyventojus ir sukeliančios malonias asociacijas, išskyrus Kultūros centrą, tačiau jį įvardijo nedaug respondentų (3). Šiandien, remiantis apklausos duomenimis, daugiausiai neigiamų emocijų jonaviečiams kelia Rimkų (9) ir Kosmonautų (4) mikrorajonai, Kauno gatvė (4). Po tris respondentus įvardijo turgų, Baldų kombinato klubą, apleistus pastatus.

Pažymėjus neigiamus jausmus keliančias vietas Jonavos miesto žemėlapyje (3 pav.), matyti, jog jos nutolusios nuo traukos vietų zonos, išskyrus Kauno gatvę, kurios nepatrauklumą, respondentų nuomone, lemia apleisti pastatai. Traukiančioms ir atstumiančioms vietoms būdingos savybės plačiau bus aptariamose tolesnėje darbo eigoje. Šiame poskyryje įvertinus Jonavos miesto vietų (ne)patrauklumą kiekybiniu požiūriu, galima daryti išvadą, kad iš esmės prieštaravimų šių vietų vertinime nėra: teigiamai vertinamos nepapuola į neigiamų sąrašą ir atvirkščiai.

Miesto žemėlapyje išsiskiria traukos zonų teritorija su jos centre esančiu Varnutės upeliu, tarsi ištisine gija sujungiančiu visas traukos vietas nuo Neries upės krantinės iki dviračių tako pabaigos ties IV-uuju tvenkiniu, kur netoliese yra Jonavos miesto riba. Neigiamus jausmus sukeliančios teritorijos išsidėsčiusios atskiromis zonomis sovietmečiu iškilusiuose Rimkų ir Kosmonautų daugiabučių namų mikrorajonuose. Baldų kombinato klubas (pastatas sunaikintas), turgus ir Kauno g. – viena su kita nesusijusios vietos, taip pat nedidelio apklaustųjų skaičiaus įvardytos kaip sukeliančios neigiamas asociacijas. Kitaip nei traukos zonos, neigiamai įvertintos Jonavos miesto vietos vienos jungiančios ašies neturi, jų išsidėstyme neįžvelgiamas sistemiškumas ar nuoseklumas.

IV. JONAVOS MIESTO VIETOS GYVENTOJŲ NARATYVUOSE: REMIANTIS LAUKO TYRIMŲ ANALIZĖ

Pasinaudojus kiekybiniais apklausos duomenimis, išskirtos Jonavos traukos vietos ir teritorijos, kurios gyventojams sukelia nemalonius jausmus. Kalbantis su pateikėjais, klausantis jų pasakojimų, buvo surinkta kokybinio pobūdžio informacija, prisiminimai, nuomonės, subjektyvus požiūris į tam tikras miesto vietas ir jose esančius objektus. Toliau atliekama patrauklių ir nepatrauklių Jonavos miesto vietų analizė remiantis gyventojų naratyvais, kurie padės ne tik išskirti esminius vietų bruožus, bet ir išsiaiškinti, kas lemia jų vertingumą, artimą santykį su jonaviečiais ir atvirkščiai.

4.1. Traukos vietos Jonavoje: Varnutės upelis ir jo aplinka

Nors Jonava yra išsidėsčiusi Neries upės krante, miesto gyventojų prisiminimų šaltinis ir kitų traukos vietų pirmtakas – sraunus Varnakos upelis. Jonaviečiai šiandien jį dažniau vadina Varnutės upeliu. Ko gero priežasčių susieti upelio pavadinimą su varnomis reikėtų ieškoti keletą šimtmečių atgal. Galbūt dėl šalia esančio pušimis apaugusio kalnelio, kuriame dar ir šiandien tebėra senosios žydų kapinės, visuomet girdėti varnų karkimas, šis upelis buvo pavadintas tokiu vardu. Galbūt tai galima sieti ir su Jonavos miesto įkūrėjų Kosakovsių herbu, kuriame pavaizduotas juodas varnas su aukso žiedu snape. Tačiau apie upelio pavadinimo kilmę šiame darbe plačiau nebus kalbama. Užtenka daryti prielaidą, kad šis gamtos objektas nuo senų laikų buvo svarbi jonaviečio kasdienybės dalis.

Varnutės upelis

Sužymėjus Jonavos traukos vietas miesto žemėlapyje, Varnakos upelis tampa tarsi jas jungiančia ašimi. Ko gero, atskirai kalbėti apie kiekvieną traukos vietą būtų klaidinga, nes dauguma jų tiesiogiai arba labai artimai susijusios su upeliu, yra jo aplinkos dalis. Upelis ir Rimkų kalnas – gamtos objektai, kurių pagrindu vėliau atsiranda ir kitos traukos vietos. Pakreipus vagą po žeme – Joninių slėnis, įrengus užtvankas – tvenkiniai, kuriuos vėliau apjuosia dviračių takai. Senosios žydų kapinės irgi čia pat. Jų, kaip bus matyti iš pateiktųjų pasakojimų, neaplenkdavo ne tik senojo Jonavos štetlo gyventojai žydai, bet ir savo vaikystės dienas slėnyje leidę jonaviečiai. Toliau šių vietų savybės ir jų vaidmuo gyventojų naratyvuose bus nagrinėjamas kontekstualiai, nepamirštant jų tarpusavio ryšio.

Dar ir šiandien seniausiai Jonavos gyventojai upelis – pati svarbiausia miesto vieta. Turėdama laiko, ji vaikšto čia vaikystės keliais. „Visas gyvenimas mūsų tame upelyje! <...> būdavo reikia eit į gimnaziją – bėgi, nusiprausi ir viskas. Toks kaip dabar jis būdavo, kada maldavo, o kai

nemaldavo, tai daug mažesnis... Ir mes, kada mažesnis, gaudydavom žuvį” (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 8 interviu*). Laikai, kai Varnaka tekėjo dabartinio Joninių slėnio teritorija, tuomet labiau panašėjusią į pelkę, iškyla ir kito pateikėjo prisiminimuose apie malūną ir jį sukantį upelį: „Jis dabar suvestas nuožulniai į tunelį. O kaip yra paskutinis namas Sodų gatvėj, tai iš karto buvo posūkis, malūnas ir tiltelis, užtvanka. Visa šita kur dabar yra apatinė dalis Joninių slėnio, tai buvo bala. Ten rinko vandenį, kad pakelti, o tie didieji akmenys, kurie guli dabar Sodų gatvėje prie vieno namo, milžiniški akmenys... Dar tenai gojelyje prie ligoninės keli didieji akmenys, jie buvo nuleisti į apačią ir tas ratas, o ant rato krito vanduo” (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 1 interviu*). Pateikėjo minimame gojelyje prie Jonavos ligoninės iš tiesų yra likę du dideli akmenys (1 priedas, 3 pav.).

Prie upelio žmonės vyko ne tik į čia esantį malūną. Kaip ir prieš tai cituota pateikėja, vaikystės prisiminimais dalijasi tuomet malūnininku dirbusio jonaviečio sūnus: „Čia upelis tas tekėjo, tai mes čia ateidavom, pasikasdavom, užtvankas darydavom ir čia ateidavom dar maudytis į tą upelį. Ir čia buvo tokie lazdynais apaugę, dar šaltinis toks buvo nuo ligoninės pusės tekėjo. Tai kai kurie eidavo iš Sodų gatvės vandens į tuos šaltinius“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 11 interviu*). Šaltiniuota ir drėgna vieta tuomet galėjo sukelti ir rūpesčių vietiniams žmonėms. Apie tai užsimena ir Sodų gatvės gyventoja, kurios pasakojime atsiranda ne toks linksmas prisiminimas: „kur dabar vėliava kabo, čia buvo tvenkinys. Didelis tvenkinys ir vandens malūnas gi dirbo <...> buvo ten tokia šlapia vieta, kai eini dešinėj trečias stulpiukas... trisdešimt devintais metais mūsų kumelė paskendo purve. Buvo tokia šaltiniuota vieta, ir kur dabar vaikų ta aikštelė, čia irgi buvo purvynas. Klimpo viskas“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 8 interviu*).

Sodų gatvė ir senosios žydų kapinės

Visų šių įvykių dalyvius mena viena seniausių Jonavos gatvių – Sodų gatvė, kuri žydiškojo štetlo laikais vadinosi Kėdainių, nes buvo tapusi keliu, vedančiu į Kėdainių miestą. Šis faktas parodo, kad upelis ir tuo metu buvo ten, kur vyko žmonių judėjimas, aktyvios veiklos. Nėgana to, Sodų gatvės gyventojai užsiiminėjo daržininkyste, prisiminimai apie ją iškyla ir pateikėjų naratyvuose:

„Mano diedukas buvo pasižymėjęs daržininkas, jis augino viską. Agurkai, pomidorai, tai čia savaime aišku, bet jis ir arbūzų paaugindavo (1 priedas, 4 pav.). Skiepydavo labai daug ką, ir bičių turėjo pakalnėj laikė, vynuogyną turėjo nemažą, turėjo labai skanių visokiausių slyvų, vaismedžių. Mano vyras juokdavosi, sakydavo: „einam vogti pas tavo dieduką“. Jis visada Velykom turėdavo pražydinęs skiepytas alyvas ir nešdavo bažnyčion, čia buvo hobis jo“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 1 interviu*). Apie šį daržoves Sodų gatvėje auginusį jonavietį savo pasakojime užsimena ir kita pateikėja: „Tik pas Kreičmarą buvo šiltnamis ir pas mus, du šiltnamiai stikliniai buvo. Ir pas mus buvo šimtas inspektų“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019*

m. 8 interviu). Ši pateikėja taip pat pasakoja apie gausiai Sodų gatvėje gyvenusius sentikius, kurie užsiimdavo daržininkyste: „ne mažai staravieų, o Sodų gatvėj penkiasdešimt septyni nuošimčiai. Ir visi daržininkyste užsiimdavo, braškynus augindavo“.

Prisiminimai apie to laikotarpio Sodų gatvėje gyvenančių jonavičių veiklas leidžia pamatyti istorinį Varnutės upelio aplinkos kontekstą. Jei šalia tuometine Kėdainių gatve vykusio gyventojų judėjimo ir ūkinės veiklos pridėsime čia pat esančias žydų kapines, iškilis istoriniai vaizdai, kurie dar gyvi pateikėjų pasakojimuose: „Mūsų gatve visas žydų gyvenimas ėjo, laidojimas, viskas... veždavo ir jie laidojo <...> Ir *galasili..* giedodavo.. visus laidojo pro mus. Šeštadieniais eina, kapines aplanko, tai pas mus užaina į kiemą, braškių prisiperka, ankstyvų agurkų, visokių daržovių, skanėstų prisiperka... Šeima su *gamakais*, su tašm, raketes atsimenu turėdavo... ir šaltinėlis tekėjo... ir žydai su šeimom... būdavo vanduo vietoj, ilsėdavosi, gamakus kabindavosi, o tas šlaitas buvo taip pat apaugęs kaip ir anos pusės šlaitas, medžiais. Pasikabindavo (hamakus, K.J. past.), ir visą dieną jie praleisdavo, šeštadienis jau žydų diena (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 8 interviu*).

Nepaisant kultūrinių skirtumų, ši pateikėja su šypsena priduria, kad į savo kapines žydai nenorėdavo įleisti, „bet mes visur eidavom, visur galima. Ir būdavo koplyčia išmūryta.. rabino kapas stovėjo, mes visur landžiojom, kaip ir vaikai, visur“. Varnutės malūnininko sūnaus pasakojime žydų kapinės – malonius prisiminimus sukelianti traukos vieta. Tačiau šie prisiminimai atsiradę ne tik pateikėjo vaikystėje, bet apima ir vėlesnius laikus: „Nu man patinka žydų kapinės, čia kur ant kalno <...> Ir ten vienas toks rabinas buvo palaidotas (1 priedas, 5 pav.) ir toksai mūrinis namukas buvo. Tai būdavo vaikai ten išdaužo lubas, tai atsirasdavo ir atvažiuodavo, užmūrydavo. Ir tas va namas toksai raudonas stovi. Ai dabar ten žmonės gyvena. Jau atsiremontavo. Buvo raudonas, tai ten žodžiu, kai numirdavo žydai, tai juos nešdavo į tą namą, apiplaudavo ir paskiau iš karto į kapines“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 11 interviu*).

Po II-ojo pasaulinio karo, Jonavai tampant pramoniniu miestu, ši istorinė vieta toliau traukė gyventojus. Tačiau pasikeitė jų ketinimai ir lankymosi žydų kapinėse tikslas: „Ir paskiau buvo baldų pramonei 100 metų, tai mes ant to žydų kalno pasodinom 100 ąžuolų. Ir dabar tie ąžuoliukai jau užaugę, bet tik tai tiek, kad buvo gaila, kad tos kapinės buvo ir paskiau, kai jas uždarė, žmonės pradėjo taisyti visus tuos akmenis, išstampė, išstampė... Paskui jau nutarė grąžinti, tai dalį, kuriuos rado, sugrąžino, ant viršukalnio pastatė (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 11 interviu*). Senosios žydų kapinės – vienas iš pavyzdžių, kaip drastiškai istorijos laikotarpiai Jonavoje keitė vienas kitą. Ateitis buvo statoma griauinant istorijos ženklus, kurių nemaža dalis, kaip pasakoja pateikėjai, nukeliavo į naujos eros pamatus: „Bet dauguma paminklų iškeliavo į pamatus statybų. Man taip pasakojo, matai dar čia nebuvo. Aš Sibire buvau, tai tik man pasakojo. Taurostos tą tvenkinį ten yra sakę iš kapų pamatų išgrįsta ir pagal mane tai „Rimi“ pamatai sakę irgi. Aš nežinau ar čia

teisybė ar ne. Nu tai, o kai statėsi tie privatininkai, tai kas galėjo tas turbūt pasinaudojo. Tai vat aš ir norėjau apie tą karjerą. Reiškia, kaip čia kasė, va Žeimių gatvėj ir kaip dabar ta sporto arena, taigi čia buvo karjeras ir čia kasė su ekskavatoriumi žvyra, ir iškasė kaukoles ir kažkas ėmė ir pranešė <...> reiškia iš karto gavo nurodymus, ir iš karto uždraudė kasti čionai, nes čia jau ėjo link kapų nuo Žeimių gatvės“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 4 interviu*).

Nors ir nuniokotos, senosios žydų kapinės Jonavoje išliko ir šiandien yra lankytinų objektų sąrašė. Tiesa, ir dabar šalia šio amžinojo poilsio kalnelio Sodų gatve juda miesto gyventojai, o visai čia pat toliau teka Varnakos upelis. Tik iš kitos pusės iškilo jau XXI-ojo amžiaus statinys – Jonavos sporto arena (1 priedas, 6 pav.). Vaizdingai žydų kapinėse apimantį jausmą iliustruoja jauniausio, jau nepriklausomoje Lietuvoje gimusio pateikėjo mintys: „Jeigu mąstyti apie Jonavą, aš nerandu tos simbolinės reikšmės turinčios susitikimo vietos...<...> man asmeniškai artimiausia <...> senosios žydų kapinės, kurias atradau dar studijuojant. Man ta vieta žymi praeitį, simbolizuoja praeitį, kur jaučiuosi gerai toj praeity, dar kai buvo tas miestas. Mažiausiai ten, būnant tame taške, ypatingai vasarą, tenai sužaliuoja.. mažai matosi aplinkui tas sovietmetis.. nusikeli į praeitį... <...> Grigorijaus Kanovičiaus „Miestelio romansas“... Ir įsivaizduoji kildamas tais laiptais tuos gorgolius, kurie neišliko, bet jie yra. Įsivaizduoji, kad jie yra ant tų tvorų, kur aptverta teritorija ir įsivaizduoji tą praeitį, buvusį miestą. Ten man mieliausia nueiti kartais“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 7 interviu*).

Apibendrinant, galima teigti, kad senosios Jonavos žydų kapinės – traukos vieta, lankyta jonaviečių visais miesto raidos etapais. Štetlo laikotarpiu tai buvo sakrali vieta, sovietmečiu – vieta, kurios sakralumas ištrintas, istorinė prasmė nevertinta. „Anksčiau mėgdavau užlipti ant žydkapių pasidairyti po Jonavą, kai aptvarkė kapus to nebedarau, ta vieta įgavo, galbūt, rimtesnę kultūrinę vertę. O kažkada ten žemuogiaudavom, lakstydavome su šunimis, tiesiog smagiai leisdavom laiką,“ - tai vienos iš internetinės apklausos dalyvių, gimusių 1975 m. Jonavoje mintis. Taigi, po nepriklausomybės atgavimo, šiai vietai bent iš dalies grąžinamas sakralumas, o 2013 m. išleistas Grigorijaus Kanovičiaus romanas „Miestelio romansas“ suteikia galimybę bent vaizduotėje atkurti turtingesnę to laikotarpio vaizdą.

Rimkų kalno šlaitai

Nereikia nutolti nuo senųjų žydų kapinių, kad pamatytumėme kitas Jonavos traukos vietas. Atsukus nugarą į naująją sporto areną, tiesiu žvilgsniu grįžtama prie Joninių slėnio, Rimkų kalno, tvenkinių ir juos juosiančių dviračių takų. Nustojus veikti malūnui, gyventojai dar mena kurį laiką ten buvusias jo liekanas. Nuo 1971 m. Jonavoje augusios pateikėjos atmintyje ne tik išskyla vaikystės prisiminimai, ji pateikia ir savo tėvo darytą sugriuvusio malūno nuotrauką (1 priedas, 7 pav.).

„Ten kur laiptai į Rimkus, ten dar nieko nebuvo... nebuvo tvenkinių. Buvo Varnutės upelis ir ten buvęs malūnas... ir kadangi aš laukinė buvau, tai labai ten mėgau karstytis. Iš Parko gatvės nuvarydavom čionai“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. interviu*). Statoki šlaitai, supantys dabartinį Joninių slėnį, tapdavo pramogų vieta visais metų laikais: „Paskiau dar, čia buvo kažkur tai toks kalniukas, buvo čia kur ligoninė dabar stovi. Toks kalnas buvo, žinau mes ten irgi ant jo užpakaliais pravažiudavom tokius kanalus, obuolių nusinėšdavom ir ridendavom obuolius“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 11 interviu*). Šiandien Joninių slėnyje įsikūręs slidinėjimo centras – nebūtų jokia naujiena ir praėjusiam šimtmetyje. Jonaviečiai Rimkų kalną nuo seno išnaudojo žiemos pramogoms: „mes slidinėjom. Visą laiką, mano vyras ir aš, dar studentai būdami visada turėjom slides. <...> dabar į kai kuriuos kalniukus žiūriu ir galvoju, kaip anąsyk riedėjau nuo jo? Dabar paleistum – kauliukų nesurinktum“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 1 interviu*). Šias mintis iliustruoja 1964 m. daryta pateikėjų nuotrauka (1 priedas, 8 pav.).

Šiandien Joninių slėnis – dažniausiai tyrimo dalyvių minėta jonaviečių susitikimų vieta. Galima sakyti, tai tarsi riba, kurios vienoje pusėje – Jonava su senąja istorija, kitoje – XX a. antrosios pusės Jonava. Pasak tuometinio miesto architekto, nutiesus gatvę į Rimkų mikrorajoną, prasidėjo naujas miesto augimo etapas. „Faktiškai senoji Jonava buvo taip: Vilniaus gatvė, kur ateina, o antroji buvo Kauno gatvė. Ir paskui dar buvo Sodų gatvė skersinė. Palei Varnutės upelį link to malūno užsuko. Tai va tos trys pagrindinės gatvės sudarė pirminį Jonavos karkasą.<...> Tas malūnas, aš negaliu net pasakyt, ar jis buvo kaip Jonavos malūnas, ar kaip Liepų kaimo. Nes tada buvo kaip ir du skirtingi, nesusilieję tie rajonai“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 9 interviu*).

Vystantis pramonei, augo ir urbanizacijos tempai. Netrukus į Rimkų kalną nutiesta gatvė. Kalbintų pateikėjų atmintyje dar gyvi čia buvusių pievų vaizdai: Mano vaikystėje Vasario 16-os dar nebuvo, mes vainikus pindavom, čia pievos buvo. Ir Žalioji gatvė, ir Vasario 16-oji – čia visur pievos. Ir mes bėgdavom vis į Vasario 16-ą vainikų pint“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 8 interviu*). Pavasarį deginamos žolės vaizdais, prieš atsirandant į Rimkų kalną vedančiai gatvei, dalijasi viena iš pateikėjų (1 priedas, 9 pav.). Per žmonių sklypus nutiesus gatvę, pasak kalbinto architekto, atsivėrė gyventojų daržai. Kitaip ir negalėjo būti teritorijoje, kurioje nuo seno jonaviečiai užsiiminėjo daržininkyste. Tačiau miesto plėtra į Rimkų kalną vystėsi toliau: „paskui dariau pats nedidelį išplanavimą, kad pastatyt tuos kelis namukus individualius, kad suformuot tos gatvės užstatymą, bent jau vienpusį, ten kur Dariaus ir Girėno gatvė yra. Paskui ten mokykla ten ta gimnazija atsirado, vaikų darželis, ir paskui ta gatvelė susiformavo. Taip prasidėjo Jonavos miesto augimas, naujas etapas“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 9 interviu*).

Slėnis, tvenkiniai ir dviračių takai

Vienas reikšmingiausių pokyčių, sukūrusių gyventojus traukiančias vietas – Varnutės upelio užtvenkimas ir tvenkinių įrengimas. Šiandien Joninių slėnis, tvenkiniai ir dviračių takai aplink juos – lankomiausios vietos ne tik čia vykstančių švenčių metu, bet įprastomis dienomis. „Dabar tai aš įsivaizduoju šiaip ar taip, kad toks traukos centras <...> Joninių slėnis, kur yra tokia tikrai gausa žmonių. Man nepaprastai patinka kai būna klasikinės muzikos koncertai“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 3 interviu). „Tai kad visai yra netoli, tai mūsų su šuniu pasivaikščiojimo vieta yra. Paskutiniaisiais metais labai labai daug matosi ir vaikšto pagyvenę žmonės, ir sportuoja netgi ant tų treniruoklių su mažais vaikais. Tuo atžvilgiu tai labai džiaugiuosi“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 6 interviu). „Ir dar kur galėčiau sėdėt viena, amfiteatre, kur pastatytas. Labai gera vieta. Ten galėčiau sėdėt ištisai... man patinka gera aura, ar kažkas tam Joninių slėny“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 12 interviu).

Iš šių pateikėjų minčių galima spręsti, kad Joninių slėnis žmones traukia ne tik kada vyksta renginiai, bet ir tuomet, kai čia būna ramu. Apie ypatingas slėnio savybes iš profesinės pusės pasakoja architektu dirbęs pateikėjas: „Jis yra apie 70 hektarų ploto, pakankamai didelis kaip tokiam miesteliui. Ir kas įdomiausia, kaip sakant, kad jis yra klasikiniu būdu atsidūręs... kaip mes kartais studentais būdami paišydavom idealų miestą. Ten per vidurį kažkur želdiniai, paskui gyvenamos teritorijos, paskui magistralinės gatvės, kad susisiektum būtu. Jonava gavosi, kad atitinka šitą. Pradedant nuo kapinių, visas tas žalias plotas kaip tik per tą parką eina eina ir praktiškai išeina iki Neries. <...> Į tą žalią plotą iš visų pusių Jonavos gyventojams yra labai patogų sueiti“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 9 interviu).

Šiandien į šį plotą gyventojai ne tik sueina, bet ir suvažiuoja dviračiais. Negana to, jie turi galimybę tais dviračiais riedėti aplink tris tvenkinius. „aš manyčiau, kad dabar žmonės labiausiai vaikšto tais dviračių takais, daug palei Nerį, tiek dabar kaip padarė net link kapinių tuos takus, apie tuos visus tris tvenkinius. Ten iš tikrųjų žmonės labai mėgsta, ar tai aš einu sekmadienį iki kapinių – jau nuo ryto žmonės juda, tikrai sportiškas miestas Jonava. O šiaip, aš kalbu apie save, aš irgi einu pasivaikščioti, man tai patinka“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 10 interviu). „Labai daug ant suoločių sėdi, ten prie trečio tvenkinio, gale. Žodžiu, ten kur gulbės peri vaikus. Ten takais, dviračių takais nepaprastai daug vaikšto žmonių nuo ankstyvo pavasario“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 5 interviu). „Labai patinka man tvenkiniai. Patinka aplink tvenkinius vaikščioti, galiu viena vaikščioti, su vyru irgi mėgstame nueit. Galbūt ramiau yra ir šiaip ten tokios... Jei sakom, einam aplink vieną tvenkinį... ne, kodėl aplink vieną? Mes turim tris tvenkinius, kodėl aplink tris neapeiti“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 12 interviu). Savo pasakojimuose pateikėjai Joninių slėnį, tvenkinius ir dviračių takus susieja.

Pastarosios citatos – pateikėjų vertinimas iš dabarties taško. Kaip Joninių slėnis iš šlapios užtvankėlės ir šaltiniuotos teritorijos tapo jonavičių traukos centru, detalai savo pasakojime atskleidžia architektas, suformavęs tvenkinių kaskadą ant Varnutės upelio. Svarbu paminėti, jog šie darbai vyko sovietmečiu. Sprendimų įgyvendinimas „iš viršaus“ tuo metu, kaip galime spręsti ir iš pateikėjo pasakojimo, buvo įprasta praktika miestų planavimo procesuose:

„Anksčiau vis vien dar sovietmečiu pirmasis sekretorius pagrindiniu smuiku grodavo. <...> O kadangi visi kiti vis vien būdavo tam sekretoriui kaip klapčiukai – ką jis pasako, tas ir bus - tai kas man liko? Kažkokiu būdu bandyt jam į ausį šnekėt, kad būtų baisiai gerai čia tuos tvenkinius padaryt. Tada buvo dar tas upelis, tvenkinių nebuvo dar. O pakrantės buvo šaltiniuotos, praktiškai prie upelio prieit nebuvo galima... Sakau, reikia kažkokiu būdu daryt. <...> Varnutė upelis patogus, čia gerai išsidėstęs, reikėtų vieną kitą užtvankėlę padaryt. Bet dabar kaip? Specialiai lėšų tam nebūdavo, būdavo viskas ūkiui daugiau skiriama. Tai čia jau kaip sakant, pirmojo sekretoriaus Prichodskio nuopelnas buvo. Tai jis žmogus, matyt, įsiklausė į tą mintį, aš taip jau pateikiau jam labai gražiai tą teoriją, kad jis su melioratoriais paskui susišnekėjo, ūkininkais. Atseit laistymo tvenkinius reik formuot: ne kaip parką, bet kaip laistymo tvenkinius. Nu ir, žodžiu, ten, kadangi kaip sakiau, kviečiai augo kitoj pusėj, molingos žemės, prisidengiant, kad iš tų tvenkinių vandenį duosim į viršų. Ir ta mintis kažkaip buvo pagauta, ir pakankamai greitai ją realizavo ir būtent atsirado tokia miesto žalioji ašis“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 9 interviu*).

Pasirodo, tvenkinių pirminė paskirtis turėjo būti praktinė – tiekti vandenį ant kalno auginamoms kultūroms. Tačiau žemdirbystės veiklas čia greitai nustelbė statybos, atsirado daugiabučių namų rajonas, o Joninių slėnis su Varnutės tvenkiniais įgavo naują reikšmę vietos gyventojams. „paskui reikėjo tą slėnį vėl kažkaip tai, ne vien kad jisai atsirastų, bet būtų ir tvarkomas. Tai aš pats ten maudymosi atvirą tvenkinį suprojektavau, ten tą penkiasdešimt metrų baseinuką su šuolių bokšteliu, toks kaip sakant, visuomeniniais pagrindais mano paruoštas projektukas. Ten dabar tas pležiukas jau pilnai įsibėgėjęs yra, sutvarkytas. Ir dar vienas toks pagrindinis dalykas, kas jau paliko organizuojantis tą poilsio vietą – dviračių takai“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 9 interviu*).

Gyventojų tarpusavio sąveikos renginiuose ir galimybė užsiimti mėgstama veikla (važinėti dviračiais, pasivaikščioti, ramiai pabūti, sportuoti) – svarbiausios savybės, būdingos šioms traukos vietoms. Internetinės apklausos dalyviai taip pat patvirtina šį pastebėjimą, argumentuodami, kodėl juos traukia Joninių slėnis: „Graži gamta, išvystyta infrastruktūra. Daug įvairios veiklos“, „Joninių slėnis, nes čia praleistos vasaros maudantis tvenkinyje, žiemos – slidinėjant, dabar su šeima važinėjant dviračių takais. Malonūs atsiminimai susiję ir su čia vykstančia Joninių švente“, „Joninių slėnis ir Neries pakrantė - patogios pasivaikščiojimams ir pokalbiams vietos, kuriose yra pakankamai ramu“, „Tai pabuvimas gamtos prieglobstyje, neišvažiavus iš Jonavos“, „Nuo vaikystės žaidėm,

poilsiautom aplink tvenkinius, gamtoje. Mačiau visą tos teritorijos evoliuciją. Malonūs jaunystės prisiminimai- pirmosios Joninės pusiau slapta prie tvenkinio. Dabar puikūs takai pasivaikščioti, pasportuoti, švenčių vieta, koncertai retkarčiais“, „Joninių slėnis - labai graži vieta arčiau gamtos, lankaus nelabai dažnai, kadangi ši vieta atokiau nuo mano namų. Dviračių takais vaikščiojant galima apeiti visą Jonavą, esant galimybei visada pasivaikštome su šeima“ (VDU ER B. 2671, 2019).

Be 2016-aisiais metais ant 21 m. aukščio stovo suplevėsavusios didžiulės vėliavos, slėnyje įsimintinų objektų nėra. Bet pasiklausius Jonavos gyventojų pasakojimų, dar galima aptikti istorinius laikus menančių ženklų. Juk gojelyje prie ligoninės dar likę du dideli akmenys iš senojo vandens malūno, o buvusio šaltinio vietą galima atsekti pagal čia ilgaamžės Sodų gatvės gyventojos iniciatyva pasodintas pušaites: „manim stebėjosi, važiauvau į miškų ūkį, pirkau dvidešimt penkias pušis, atžymėt, kur šaltinis buvo“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 8 interviu). Apibendrinant galima teigti, kad šiandien labiausiai Jonavos gyventojus traukianti miesto vieta istoriškai tiesiogiai susijusi su senuoju Varnakos upeliu ir jo reikšmingais pokyčiais sovietmečiu, kurie iš naujo suformavo šią teritoriją. Pasikeitus socialinėms, demografinėms aplinkybėms ir sparčiai vystantis miestui, tarp senosios miesto dalies ir naujai statomo Rimkų mikrorajono suformuota žalia zona su tvenkiniais, tapusi jonaviečių laisvalaikio leidimo vieta.

4.2. Traukos vietos Jonavoje: Neries krantinė ir centrinė miesto dalis

Kalbintų pateiktų naratyvuose išryškėjo dar keletas miesto vietų, kuriose jonaviečiai mėgsta rinktis, leisti laiką ir kurios jiems sukelia malonias asociacijas. Tai Neries krantinė, Kauno ir J. Basanavičiaus gatvės bei jose arba greta esantys objektai. Ankstesniame poskyryje aprašytas Varnutės upelis įteka į Nerį, tačiau šios upės pakrantės labiausiai lankomos atkarpos yra kiek nutolę nuo Joninių slėnio traukos zonos ir yra arčiau judrių miesto gatvių. Dėl šios priežasties išvardytos miesto vietos analizuojamos atskirame poskyryje.

Neries upės krantinė

Neris, kaip ir Varnakos upelis, egzistavo Jonavoje dar iki miestelio įkūrimo pradžios. Tiesa, dalis Varnutės vagos buvo paslėpta po žeme ar tapo tvenkiniais. Neries vaizdą, neskaitant pastatytų tiltų, daugiausiai keitė laikas. Šteto laikotarpio prisiminimais, susijusiais su upės gyvenimu, savo pasakojime dalijasi vyriausia tyrimo pateikėja, menanti laikus, kuomet dabartinio tilto per upę dar nebuvo: „Anilionis tiltą statydavo, pavasarį, kada ledai nueina <...>. Ir tuo tiltu dabar matosi, kur kelias, kur statydavo tą medinį tiltą ir pokariu čia visą laiką tiltą statydavo. Ir atsimenu, kada ledai nunešė keturis stulpus ir vienuolika kareivių žuvo. Jie šaukėsi pagalbos iki Kurmėgalos, ledai ėjo. O jie sprogdino, kad tiltą išsaugoti ir ledai prasimušė ir du jaučius nunešė su kareiviais, vienuolika kareivukų žuvo“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 8 interviu).

Išilgai Neries krantinės yra Panerių gatvė. Pateikėja atsimena ne tik čia pastatytas kareivines, bet ir sielių plukdymą: „Čia visur kareivinės buvo. Tas namas, kur laidojimo biuras, tokio tipo visa iki pat Prezidento gatvės. Ir kita pusė irgi. Ir čia pokary visi baldininkai gyveno tose kareivinėse. Medinės. A paskui kaip jau statėsi, vertė viską, o čia kur dabar Birutės... turgus buvo Smetonos laikais. O prie gimdymo namų, ta gatvė vien rąstus vežiojo. Ir buvo čia Aiziko lentpjūvė didelė turtuolio, o ant kalno buvo Volfavičius žydas. Čia nei pliažo nebuvo, nieko. Visa pakrantė buvo apkrauta rąstais ir buvo rąstai netgi nužievinti. Paperuvkėm vadindavo, kada Kaunas pastatė popieriaus fabriką, tai, matyt, tas paperuvkes čia tvarkė ir štabeliavo“.

Vieta, apie kurią kalba pateikėja – Neries krantinės atkarpa ties Prezidento gatve. Tačiau upė atliko ne tik susiekimo ir transportavimo funkciją, bet ir rekreacinę: „dabar apaugę, ten buvo nuostabus pliažas. Ten buvo toks smėlis, ir buvo sala ten, kur dabar buvo rusų mokykla. Ten buvo sala susiformavus. Vaikėzai eidavom iki tilto, pasileisdavom plaukt, kadangi vidurys buvo seklys Neries... Ir akmenukų žinojom, kur gali užkabint pilvą“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 1 interviu*). Šis pateikėjas taip pat prisimena žvejybą vaikystėje: „Žvejojau, bet tiktai mokykloj. Upėtakių tai būdavo, irgi lašišinė žuvis.. dažniausiai tai ešerys, usoriai... Usoriai mėgdavo švarų vandenį, balta žuvis, nepaprastai skani“. Neries upės pakrantėse žvejų nesunku sutikti ir šiandien, visais metų laikais ir bet kokiomis oro sąlygomis (1 priedas, 10 pav.).

Tačiau žvejyba – tik viena iš laiko leidimo formų Neries pakrantėje. „Čia labai daug žmonių sėdi su šuniukais ir šiaip sėdinčių ant suoločių. Tikrai daug žmonių“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 5 interviu*). Neries krantinės aplinka sutvarkyta palyginti neseniai, 2011 m. Tačiau ir nesant sutvarkytam gerbūviui, jonaviečiai čia ateidavo praleisti laiką: „...tai mes su dieduku, su seneliu eidavom pasivaikščiot. <...> Eidavom, visada eidavom ten. Ten dar nebuvo dviračių takų, ten takeliai buvo dar“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 12 interviu*). Mintimis, kodėl šioje vietoje lankosi, dalijasi ir internetinėje apklausoje dalyvavę jonaviečiai: „Graži aplinka, netoli gyvena močiutė, todėl dažnai lankydavausi. Dabar irgi lankau dažnai patinka vaikščioti dviračių takais“, „Paneris, vaikystėje pamenu ten pliažą, kur prie upės praleisdavome šiltas dienas. Dabar tik kartais praeinu. Gaila kad nebeliko ten pliažo“, „Poilsio zona prie Neries, labai gražu. Žaluma, tekanti upė, tiltas per Nerį. Tai kaip seno ir naujo pasaulių samplaika. Jei būčiau dailininkė – tapyčiau, jei būčiau poetė – kurčiau būtent čia“, „Neries upės pakrantės. Lankausi dažnai, nes einame su šeima pasivaikščioti“ (*VDU ER B. 2671.2019 m.*)

Kauno gatvė

Kauno ir J.Basanavičiaus gatvės nuo Neries krantinės yra nedaug nutolusios (atitinkamai apie 250 ir 500 m). Apskritai, apibrėžti Jonavos centrą nėra paprasta, nes jonaviečiai apatinėje miesto dalyje turi net dvi aikštes. Sąjūdžio ir Santarvės aikštes tarsi jungia vienas svarbiausių nekilnojamojo

kultūros paveldo objektų Jonavoje – krašto muziejus. Ši teritorija yra pakankamai didelė, o Kauno ir J. Basanavičiaus gatvės su ja susiliečia, todėl apie šias gatves ir jose arba greta jų esančius objektus bus kalbama naudojant *centrinės miesto dalies* sąvoką.

Kauno gatvė – vieta, kurioje dar galima išvysti senojo šetlo laikotarpį menančių architektūrinių objektų. Pati gatvė ne kartą rekonstruota, o autentiškų pastatų joje išlikę vos keletas. Nemažai dėmesio šiai vietai skyrė istorikai, krašto muziejaus tinklapyje galima rasti 1920 – 1940 m. Jonavos miesto planą su jame pažymėtais objektais. Tačiau Kauno gatvė apgyvendinta ir šiandien. Atliekant tyrimą buvo svarbu rasti pateikėjų, kurie nuo gimimo gyvena šioje istoriškai svarbioje vietoje ir gali pasidalinti prisiminimais. Dvi pateikėjos – šios gatvės gyventojos, pažįstančios viena kitą visą gyvenimą. Vaikystės patirtys šių moterų pasakojimuose ryškiausios: „Atsimenu, kaip šita gatvė buvo grįsta akmenimis, paskui išrausė tuos akmenis, pradėjo tiesti komunikacijas. Įsivaizduokite, gatvė iškapstyta ir didžiuliai grioviai iškasti. Tai vat mes visais tais grioviais duodavomės“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 10 interviu). Ši pateikėja savo pasakojime pamini ir daugiau detalių, kai kurios susijusios su jau aprašyto Varnutės upelio aplinka:

„Įsivaizduokite, kur dabar prasideda Sodų gatvė, tai praktiškai palei gaisrinės pastatą – jo irgi nebuvo – čia visur buvo laukai, čia ganėsi mūsų žaloji karvė, parvežta močiutės iš kaimo. Tai šitą dalyką aš atsimenu. Tai va už tų pievų jau <...> statėsi žmonės namus. Nes čia iš tikrųjų upelis čiurleno, per upelį buvo tiltas. Atsimenu, kai ėjome į mokyklą per tiltelį, tokį lieptelį. Paskui, žiūrint į Kauno gatvę, dešinėj pusėj pradėjo daugiabučiai statyti šitam va tuščiam lauke, o kairėj pusėj atsirado gaisrinė. Toj sinagogoj senojoj taigi buvo konditerijos cechas. Ir duonos kepykla tai tikrai buvo“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 10 interviu).

Statybų aikštelę primenanti aplinka akivaizdi ir kitos pateikėjos pasakojime: „Statė antrą vidurinę. <...> Ir mes ten kursavom. Bunkerius taip pat kasdavomės, kadangi tarp bernų taip pat užaugus esu, o jau vyriška kompanija prisigalvodavo bunkerius. Žemėj iškasdavo tuos bunkerius. Dabar kai pagalvoji, tie sliekai lįsdavo (*juokiasi*). Va tokia būdavo vaikystė“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 10 interviu). Kadangi šios pateikėjos namai yra ties dabartine Politechnikos mokykla, moteris mena ir šios įstaigos statybas:

„Politechnikos mokyklą statė, tai ten vyresni visi šitie labai tose statybose rasdavo kaulų. Toj vietoj, dar toksai žinomas, profesorius dabar Dobilas, Kaune dirba. Jisai jau tada domėjosi medicina. Jis, aišku, vyresnis, penkiasdešimtų gimimo, jisai jau buvo dvyliką metų vyresnis, tai jis eidavo, prisikasdavo ten kaulų, parsinešdavo namo ir nagrinėdavo šituos kaulus <...> o mums vaikams labai būdavo baisu“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 10 interviu).

Interviu su Kauno gatvės pateikėjomis vyko Kauno gatvėje esančioje kavinėje, pro kurios langus matyti keturių aukštų daugiabutis pastatas: „keturaukštį statė dešimt metų. Vietoj keturaukščio buvo didelė pievutė, su va tokio aukščio žole. Ateidavo bernai iš Taikos penkto, mes čia žaisdavom

futbolą. Ir buvo šitos bibliotekos namas pastatytas (*kalba apie pastatą kavinės vietoje*) geltonai dažytas medinis <...> prie to namo augo labai daug tų notrelių, saldžių tų dilgėlių ir labai daug būdavo jonvabalių“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 10 interviu). Šiandieninio daugiabučio vietoje, pasak pateikėjos, žiemos metu būdavo išliejama čiuožimo aikštelė, o šiltesniais metų laikais daromi vaikų pamėgti *sekretai*.

Viena iš pateikėjų iki šiol gyvena 1959 m. tėvų pastatytame name, tačiau kitos namas – iš senojo štetlo laikų (1 priedas, 11 – 12 pav.). Rekonstruojant gatvę, pokyčiai neaplenkė ir šio statinio: „Žydas krautuvę turėjo. Kur dabar ta spinta pastatyta elektros, ten buvo durys, Aš atsimenu duris ir atsimenu buvo dar laiptukas, įėjimas. Tai čia buvo krautuvė, o tada tolesnė dalis gyvenama. Ir žydai turėdavo maldos namelius. Mes kai pasidarėm jau mūrinių garažą, o ten buvo sandėliukas, o to sandėliuko lubose buvo nustumiamas dangtis. O pasakojo man, kad jie į žvaigždes žiūrėdami meldavosi. Nežinau, kiek tos teisybės buvo. O šiaip čia gi raudonos tokios plytos ir mano namas iš tokių raudonų plytų, jos gi neišdegtos yra pilnai, nes jos tirpsta paskui nuo lietaus. Nežinau, koks jų verslas buvo, bet kai mes nugriovėm tą sandėliuką, tai ten radom visokių metalų, pasagų, geležiukų, gal koks kalvis“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 10 interviu).

Po pokalbio sutikusias nusifotografuoti prie Kauno g. 32-ojo namo, moterys stengėsi atsistoti taip, kad nesimatytų prie namo fasadinės pusės pastatytos metalinės dėžės. „o šiaip, paskui antrą renovaciją išgyvenau, kada prie mūsų namų sustatė tas spintas idiotiškas“ savo nuomonę pateikė Kauno gatvės gyventojas. Jonaviečių, galinčių atsiminti žydiškosios gatvės laikus, likę nedaug. Tačiau ir sovietmečiu čia gyveno žmonės, kurie naujame istoriniame laikotarpyje patyrė šios vietos transformacijas, palikusias pėdsakus jų prisiminimuose. Išnykus žydų bendruomenei, ši miesto dalis ir kartu joje esantys pastatai šiandien taip pat nyksta arba atlieka kitą funkciją. Vienas iš pateikėjų prisimena, kaip pokario metu į ištuštėjusius namus kėlėsi naujakuriai: „po karo tekdavo su vaikais karts nuo karto užėiti Kauno gatvę į tuos namus.. tai ooo.. geri butai buvo gauti... užėmė namus.. baldai, indai, viskas jau buvo.. kaip žmonės gyveno, taip viską paliko per prievartą išvaryti...“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 1 interviu). Šiame tyrime Kauno gatvė yra viena iš kontraversiškai vertinamų Jonavos traukos vietų. Apie ją bus dar kalbama kitame poskyryje (4.3.), skirtame neigiamas emocijas sukeliančių vietų analizei.

J. Basanavičiaus gatvė

J. Basanavičiaus gatvė šiandien yra viena judriausių Jonavoje. Jos pradžioje – senoji arklių pašto stotis, kurios pastate dabar įsikūręs krašto muziejus. Kitoje pusėje – miesto laikrodis. Per visą gatvės ilgį išsidėstę gyvenamieji namai, parduotuvės, bankai, netoli geležinkelio pylimo įkurtos kapinės II-ojo pasaulinio karo rusų kariams. Sovietmečiu ši gatvė taip pat stipriai keitėsi, tačiau pateikėjų pasakojimuose dar iškyla senosios gatvės vaizdai: „Basanavičiaus gatvė pasikeitė visiškai.

Jinai buvo tuščia: miesto parkas ir turgus. Netgi ten toliau, į Basanavičiaus gatvės pusę, prie Karių kapų, buvo stadionas, vartai stovėjo, o čia buvo miesto parkas kur Kalnų gatvė. <...> Atsimenu, kad futbolą ėjom žiūrėti, vedėsi mane, būdavo šventė gi. <...> su šeimom eidavom.. Skarulių komanda turėjo atvažiuot į Jonavą žaist. Ir laukiam. Nėra. Užlipom ant to kalno ten kur prie būsimų Karių kapų. Už pylimo matom, kad atvažiuoja. Jie važiuoja kinkomu transportu, apsirengę sportine uniforma, kitas vežimas – sėdi dūdų orkestras. Dar trečias vežimas – aistruoliai. Jie jau išvažiuoja už tilto, o mes matom nuo Basanavičiaus gatvės galo. Paskui sulaidojo tuos žuvusius karius, įrūošė karių kapus, iškėlė stadioną... ten, kur yra „Bikuva“. Tolokai, buvo tarpas didžiulis” (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 1 interviu).

Vienas iš traukos objektų tiek senesniais laikais, tiek šiandien yra muziejaus pastatas. Seniausia Sodų gatvės gyventoja prisimena laikus, kada jaunuoliai čia skirdavo pasimatymus: Prie pašto pasimatymus skirdavo. Kur dabar muziejus, čia buvo tarp kolonų tvorelė.. mes sėdėdavom ir vynuogės vijoklinės... ir ant tų tvorelių sėdėdavom mes. Ten pasimatymus skirdavo“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 8 interviu). Tačiau pati gatvės aplinka šių dienų žmogui nebūtų itin maloni. Pirmu didžiausiu darbu, kurį teko padaryti architektu dirbti į Jonavą atvykusiam pateikėjui, jo žodžiais tariant, buvo Basanavičiaus gatvės rekonstrukcija:

„O aš Kaune studijavau, tai man reikėdavo Jonavoje išlipt, persėst į autobusą ir nuvažiuot į Kauną. Ir atsimenu tuos laikus, kadangi vis vien studijuojant yra dažniausiai žiemos, rudens, pavasario laikotarpis, toks negražus oras. Ir reikėdavo iš tos Jonavos stoties ateit čia į autobusų stotį, kuri buvo prie muziejaus panašiai toj vietoj, toj sankryžoj. Ten toks purvynas būdavo amžinas. Tokia netvarka. Tai aš sau tada priesaiką daviau. Jau kur kur gyvent, į Jonavą tai tikrai gyvenime nevažiuosiu. Paskui gyvenimas pasijuokė iš manęs“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 9 interviu). Pateikėjo žodžius iliustruoja vėlyvuoju sovietmečiu daryta nuotrauka J. Basanavičiaus gatvėje (1 priedas, 13 pav.).

Apibendrinant galima teigti, kad pati J. Basanavičiaus gatvė įvardyta kaip traukos vieta daugiau dėl čia esančių prekybos ir panašias paslaugas teikiančių objektų, tačiau artumo šiai vietai jausmas siejamas su prisiminimais, kylančiais iš gyventojų sąveikos su atskirais gatvės objektais: buvęs stadionas, arklių pašto stotis, muziejus: „Ir dabar aš nueinu, nes vistiek pradirbta devyniolika metų, tai irgi yra daug, ir pačiai įdomu nueiti“(VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 10 interviu).

Vienas iš internetu klausimyną pildžiusių jonaviečių neigiamas asociacijas sukeliančia vieta įvardijo būtent šią gatvę: „nes ten architektūrinis vizualinis chaosas“ (VDU ER B. 2671. 2019). Apie tai, kaip ši vieta galėtų keistis ateityje, išsamiai pasakoja jos rekonstrukciją atlikęs architektas:

„aš sakýčiau čia dar apie Basanavičiaus gatvę tie visi individualūs nameliūkščiai turėtų pasislinkt su laiku susiformuot ta gatvė, kitokio užstatymo, panašiai kaip univermagas, tokiais

pastatais. Panašiai kaip centras toksai atsirastų. Nes praktiškai Jonava dabar neturi tokio labai akcentuoto centro. Yra konglomeratas kažkoks, tai senasis pašto pastatas, tai vos ne katilinė išlindus iš kitos pusės, tai stalinietiški nameliai, paskui chruščiovkos restauruotos kitoj pusėj. Ta aikštė kažkaip nereprezentuoja, nors ta aikštė naujai pastatyta, ji neturi urbanistinės aplinkos. Ir toliau visa ta Basanavičiaus gatvė, ji – kaimo gatvė. Patvarkyta yra, kaip ir plati, ir dar ją galima gražinti, patogesnę daryti. Gal su laiku ji galėtų nebe tokia aktyvi būti, kaip pėsčiųjų gatvė atsirastų“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 9 interviu).

Neries upės krantinė bei centrinėje miesto dalyje esančios Kauno ir J. Basanavičiaus gatvės – Jonavos traukos vietos, kurias galima apibūdinti kaip vietas, kur nuolat vyko gyventojų judėjimas. Kauno gatvėje šiandien dar galima išvysti seniausio istorijos laikotarpio ženklų – štetlo pastatų, tačiau čia gyvenančių pateikėjų atmintyje ryškiausi vaikystės prisiminimai, susiję su šios gatvės rekonstrukcijomis ir aplink vykusiomis statybomis sovietmečiu. J. Basanavičiaus gatvėje nuo štetlo laikų išlikęs tik senosios arklių pašto stoties pastatas, tačiau čia galima išvysti ne tik nuosavų gyvenamųjų namų, bet ir prekybos centrus, bankus, parduotuves. Visiškai dar neišvystyta urbanistinė aplinka leidžia daryti prielaidą, jog gatvės vaizdas ateityje dar keisis. Kalbant apie Neries upės krantinę, galima teigti, jog nuo seno traukusi gyventojus, šiandien ji pritaikyta laisvalaikio leidimui, yra lankoma ir mėgstama miesto gyventojų. Ūkinės veiklos (keltas, sielių plukdymas ir kt.) Neries pakrantėse vykdytos iki II-ojo pasaulinio karo, o šiandien tai – traukos vieta žūklės, sporto ir gamtos mėgėjams.

4.3. Neigiamas asociacijas keliančios Jonavos vietos

Jonavos miesto teritorijos žemėlapyje pažymėjus traukos vietas ir vietas, sukeliančias neigiamas asociacijas (Priedas Nr.4), matyti, kad pastarųjų išsidėstyme nėra sistemiškumo, jos viena su kita nesusijusios ir pakankamai nutolusios. Šiame poskyryje bus kalbama apie Kauno gatvę, Ramybės parką ir jame buvusias miesto kapines, baro „Arma“ pastatą, Baldininkų rajoną ir jame buvusį baldų kombinato klubo pastatą, Kosmonautų ir Rimkų mikrorajonus. Nors ne visi objektai internetinėje apklausoje buvo dažnai apibūdinti kaip keliantys neigiamas asociacijas, kokybinio tyrimo pateikėjai savo pasakojimuose apie juos paminėjo įdomių faktų, kuriuos verta įtraukti į šį darbą.

Kauno gatvė

Kauno gatvė, kaip minėta anksčiau šiame darbe, yra viena iš kontraversiškai vertinamų vietų. Vieniems tyrimo dalyviams – tai vaikystės atsiminimų šaltinis, tai, be abejo, yra ir istorinė traukos vieta, kurią lanko ne tik jonaviečiai, bet ir atvykstantys turistai. Priežastys, dėl kurių atsiranda neigiamas šios gatvės vertinimas, įvairios: nuo asmeninių patirčių vaikystėje, gyvenant pokario

metais iki šių laikų aktualijų. Apie tai pasakoja kalbinti jonaviečiai: „Kauno gatvė būdavo parduotuvė ir tada duonos eidavom net iš vakaro. Stovi eilė, o ryte, kaip susirenka, kaip ten grūdasi visi. Čia kur pravažiuoji <...> priešais Varą kažkur, šitoj vietoj. Čia kaip Taikos gatvė, čia ant kampo kažkur buvo ta parduotuvė“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 11 interviu). Sunkmetis atsispindi ir kito pateikėjo vaikystės prisiminimuose apie Kauno gatvę, kur iškyla ir šiuo metu apleistos sinagogos vaizdas: „ten po karo buvo kepykla... iškart po karo ir buvo kepykla.. dar tekdavo ten kartais nueit pasiprašyti duonos kepaliuką, jei negaudavai parduotuvėj. Būdavo stovėjo tokios metalinės kolonos, įsiminiau, tokios ornamentuotos... bet ten paskui viskas... pertvaros išardytos, bendra padaryta, suniokota.. ir iš išorės viskas kitaip.. kaip vaikas atsimenu, kaip jinai iš tikrųjų atrodė ir kaip padarė kepyklą... eilę metų lipdė, konstravo, darė pagal jų reikmes“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 1 interviu).

Internetinėje apklausoje dalyvavę jonaviečiai taip pat neigiamai vertino Kauno gatvės gale esantį atliekų rūšiavimo sandėlį, netoliese esančius apleistus bendrabučius, 100-uoju numeriu pažymėtą neigiamą reputaciją turintį bendrabutį gatvės pabaigoje. Dar viena pateikėja piktinasi senamiesčio gatvelės viduryje tarsi „įspraustu“ daugiabučiu pastatu: „Todėl, kad jinai sudarkyta – vienas dalykas. Antras dalykas, Kauno 13 labai nesėkmingai renovuotas. Pagal senamiestį nepritaikytas, išvis kaip pilkas blokas įkištas“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 6 interviu). Šią problemą įvardija ir buvęs rajono architektas, paklaustas, apie istorinės atminties išlaikymo mieste svarbą:

„Tas dalykas jis turėtų būt labai kūrybiškai prieinamas. Negalima į kiekvieną akmenį įsikibt. Bet visai išgriauti viską irgi nėra gerai. Tiesiog reikėtų labiau koncentruotis į charakteringas vietas, kad parodyt pačią tą pradžią miestelio, nuo ko jis pradėjo vystytis: Vilniaus, Kauno gatvelės, Sodų gatvelė. <...> Ta mokyklėlė kaip šašas ten pats didžiausias, koks tiktai begali būt. Kai ką reikėtų ir pagriaut, aišku, ir rimtai pagriaut, jei turtingesnė būtų savivaldybė, vien dėl to, kad senąjį klodą parodyt“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 9 interviu). Architektas taip pat priduria, kad reikėtų pasistengti „bent jau tą pačią miesto pradžią, pirminį tašką, nuo ko pradėjo augt miestas, iliustruot būtent gyvais pavyzdžiais – senais restauruotais pastatais. Kad jis vis dėl to išliktų. Miestas be praeities – steriliai šaltas, jis nebetenka savo prasmės“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 9 interviu).

Apibendrinant galima teigti, jog Kauno gatvės pokyčiai sulaukia pateikėjų kritikos. Čia įvykdytos rekonstrukcijos arba aplaidumas bei išlikusių, tačiau apleistų pastatų nepriežiūra kelia gyventojų susirūpinimą. Kauno gatvė – vienintelė vieta, kurią tinkamai sutvarkius ir pritaikius, būtų sudaryta galimybė pažinti pirmąjį Jonavos miesto raidos etapą.

Ramybės skveras

Ramybės skveras – dar viena miesto vieta, kuri šiandien yra ir traukos zona, ir kai kuriems jonaviečiams kelianti neigiamus išgyvenimus. Svarbu paminėti, kad dėl šios vietos labiausiai išgyvena senyvo amžiaus pateikėjai, menantys laikus, kai čia dar buvo miesto kapinės: „Atsimenu. Labai. Aš atsimenu kaip mes dar senose kapinėse. Čia buvo dvi eilės vokiečių kryžių, kairėj, kai tik įeini, kur Ralio – kairėj, kur dabar padėtas akmuo ir užrašyta, kas čia buvo. Buvo vokiečių dvi eilės palaidota, buvo lietuvių paminklas akmenų sukrautas. Matei, kaip Smetonos laikais tokius paminklus: akmenys sukrauti su kryžium. Buvo ir lietuvių kapai, o gale kapinių buvo stačiatikių tvorelė akmeninė ir už tos tvorelės – stačiatikių kapinės“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 8 interviu).

Ko gero, neatsitiktinai skverui ir parinktas toks pavadinimas. Šiuo metu čia belikęs Jeronimo Ralio (1 priedas, 14 pav.) kapas ir keletas paminklinių akmenų, skirtų Nepriklausomybės kovų dalyviams, nežinomiems Jonavos gyventojams, Jonavos stačiatikiams ir I-ajame pasauliniame kare žuvusiems vokiečių kariams. Skveras patenka į teritoriją, kurioje pėsčiųjų srautai vyksta intensyviausiai. 2016 metais rengiant Jonavos miesto darnaus judumo planą, atlikti pėsčiųjų srautų stebėjimai, kurių metu užfiksuoti duomenys, jog per valandą čia praeina daugiau nei pustrčio šimto asmenų (žr. priedą Nr. 5). Deja, jokios medžiagos, susijusios su čia buvusiomis kapinėmis ir perkėlimo procesu, Jonavos krašto muziejuje rasti nepavyko. Tačiau ši vieta gyva pateikėjų atmintyje ir šiandien Ramybės skvere vykstantys darbai kai kuriems iš jų taip pat sukelia neigiamus išgyvenimus.

Vienos iš pateikėjų santykis su šia vieta itin asmeniškasis, susijęs su jos šeimos nariais: „Ten, iš tikrųjų buvo miesto kapinės, paskui jos daugelį metų buvo uždarytos. Jau, kad galėtume išsikelti savo žmones. Yra va ten tai nemalonius prisiminimas. Va aš dabar kalbu ir man kažkaip tai pasiūliau mano oda... taip reakcija tokia, kai reikėjo savus kasti iš tų palaidojimo vietų ir pervežti į tas dabartines, kur Šmatų kapinės yra, tai didžiulė, tokia kaip ir tragedija. Ir ten aš jau iš mamytės žinojau, kad... nes du pirmieji vaikai – jie mirė maži <...> nerado, nežinojo kurioj vietoj kūdikis buvo palaidotas ir ten maždaug toj vietoj, kur dabar šaligatvis nutiestas. Kada paskui iškasė tuos griovius ir ne visi aišku ten kas ir išvažiavo ir tos kaukolytės, ir tie kauliukai ten besivoliojantys... Tai labai nemalonius prisiminimus kėlė. Ir mamytė į bažnyčią eidama ten kartą ir pasakė: „aš kiekvieną kartą kai einu per šitą vietą, tai galvoju galbūt aš per savo dukros kauliukus einu“. Tai yra tikrai nemalonu“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 1 interviu).

Cituota pateikėja pasakoja apie kapinių iškėlimą, kuris vyko apie 1973 m. Vaizdingomis detalėmis dalijasi senieji Jonavos gyventojai: „Gaila, kad išniekino senus kapus <...> ant lazdos kaukoles vaikai nešiojo per naktį, per langus kišo... <...> kasė buldozeriais ir viską maišė, tai čia

baisus dalykas! Velnias taip nedarytų. Vieną Ralį tą paliko čia. Tokie paminklai buvo gražūs, brangūs pastatyti, o kur jie?“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 2 interviu*). „Ir atsimenu, kai perkėlinėjo. Vat kas išlikę atminty: kai karstas prasidarė, tai mano močiutės kaukolė buvo su vilnone skarute ir ta vilnonė skarutė buvo išlikusi ant kaukolės“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 10 interviu*). „Jo, pasidarėm naują karstą ir atsikasėm motiną ir tėvą. Tai kaip nekeista mamos karstas buvo gamintas iš pjuvenų, nors buvo du metai kaip palaidota, tai buvo toks sukritęs. O tėvo karstas, jau buvo 10 metų ar 12, tai tėvo iš ąžuolinių lentų, tai buvo visai dar nieko“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 11 interviu*).

Ir šiandien šioje vietoje atliekami veiksmai (1 priedas, 15 pav.) kelia šurpą seniems žmonėms: „Aš iš karto nesupratau, kas čia bus, bet kai buldozeriai įvažiavo į kapines... Tai žinokit tos kapinės jau platinant Žeimių gatvę jau dalis kapų buvo padengta šaligatviais. O juk kaip atidarė naujas kapines, kai kurie nebeturėjo artimųjų ir jų kapai... jie neiškelti iš čia. Jie čia ilsisi. Ir dabar aš jau maniau ir Ralio paminklą tą nugriauš. Įsivaizduojat, buldozeriais, ekskavatoriais per kapus važiuoja. Nu svieto galas. Jeigu tarybiniais laikais taip darytų, nu tai visi piktintųsi. Bet dabar kame reikalas? Kame? Nu kam šito reikia? Nu kam?“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 4 interviu*).

Dalies gyventojų susirūpinimą sukėlė ir skvere iškirsti medžiai bei šiuo metu mieste sodinami kitų rūšių lapuočiai, specialiai išvesti miestų apželdinimo tikslams. „Aš labai nenoriu modernių šitų medžių <...> ką reiškia tie galingi lietuviški klevai! Ką reiškia tie medžiai! Va jų ir norisi parke, kad jie turėtų tą didybę. Reikia grąžinti ąžuolus, klevus“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 5 interviu*). Kita pateikėja taip pat kritiškai atsiliepia apie mums neįprastų medžių sodinimą: „Ir va medžiai tokie, kaip pasakyt, tampa madingi, jie tampa vienodi visiems miestams. Aš to irgi nesuvokiu, kodėl mes tarkim neturime... čia dabar vėl „ai kaip gražu ten žydi tos sakuros, kaip gražu“... Magnolijos... „va Jonavoj galėtų magnolijų pasodinti“, o kodėl ne mūsų? Yra tokių nepaprastai įvairių rūšių, įvairių spalvų, ir toks gražus tas metas, alėjos, kad būtų alyvų alėjos. Vat, tarkim, prieš dabartinį jau Lietuvos turgų, ten yra nedidelis plotelis, bet ten žmonės patys pasodinę alyvų. Taigi ten nuostabi vieta“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 3 interviu*).

Kalbant apie Ramybės skverą ir jame buvusias kapines, naudinga pateikti ir kitą nuomonę – tuometinio architekto pastebėjimus: „Miestai plečiasi, senosios kapinės atsiduria centre, pavirsta skverais, parkais, atsiranda naujos laidojimo vietos. Kapinės, jos kaip papildoma vieta želdiniams išlaikyti. Šiaip jonaviečiai labai gerbia savo kapavietes, Lietuvoj aš, kiek važiuoju, nematau, kad būtų taip gražiai prižiūrimos kapinės, kiekvienas kapelis sutvarkytas. <...> Ir visos kapinės senosios, gerbiant ten buvusius palaidotus žmones, praktiškai jos ir turėtų išlikt kaip žali plotai, kaip parkai“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 9 interviu*). Architektas taip pat pateikia kiek kitokią informaciją apie tuometines kapines: „Miesto kapinės pokary faktiškai jau nebelaidojamos

buvo. Jos buvo kaip apleistos kapinės. Net jei vienas kitas paminklėlis iš žemės kyšojo, jau nei jų kas lankė... kažkaip tai nebuvo nė vieno kapo, kad jis būtų matomas, prižiūrimas, gėlytės nešamos“. Čia išryškėja tam tikras neatitikimas su kito pateikėjo pasakojimu, kaip jo šeima iškėlinėjo iš kapinių prieš dvejus metus palaidotą mamą.

Apibendrinant svarbu paminėti, kad Ramybės skveras ir prieš tai jame buvusios kapinės – naratyvinės erdvės, apie kurias pateikėjai pasakojo jautriausiai. Panašu, kad pakeitus ir Ramybės skvero pavadinimą, žinutę apie šio parko, kaip ankstesnės amžino poilsio vietos, praeitį siųs tik likęs J. Ralio kapas ir dar gyvi senų miesto gyventojų pasakojimai.

Baro–restorano „Arma“ pastatas

Dar viena neigiamus jausmus sukelianti vieta, apie kurią kalba tik akis į akį kalbinti pateikėjai, bet visai neužsimenama internetinėje apklausoje – tai „Armos“ baro pastatas, esantis Vytauto g., visai šalia Neries krantinės. „Kur dabar yra Armos baras, ten buvo areštinė, ten buvo didelis sklepas, tenai suveždavo visus kalinius, visus partizanus, visus įkišdavo“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 1 interviu*).

„Ir ten buvo, žodžiu, milicija. Ir ten rūsyje būdavo tos daboklės. Tai uždarydavo į tas dabokles. Paskiau, kai čia būdavo miško tie broliai, tai juos... mūsų mama, tai neleisdavo ten eiti. Tai, žodžiu, jie atvesdavo tokius, kuriuos nušauna ten iš miško. Atnešdavo čia ir paguldydavo prie tos milicijos. Ir ten eidavo žmonės žiūrėti. Tai, pavyzdžiui, mama neleisdavo. Žodžiu, ir paskiau juos ten laidojo, kur dabar yra toks kryžius pastatytas. Ten jau prie Neries“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 11 interviu*). „mes ėjom tam turgely ir kaip supratau ten buvo patiesti miškiniai.. taip anksčiau vadino.. miškiniais... <...> Tik vėliau supratau, kodėl mane taip staigiai motina apsuko... kad aš nematyčiau nieko. Iš kur juos atvežė? Juos atvežė iš tos areštinės. Čia pat vietoj viskas. Ten toj vietoj, toj aikštelėj ten formavo kolonas pasmerktųjų žydų. Prie Armos baro. Ten tie apsauginiai po egzekucijų išparduodavo drabužius“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 1 interviu*).

Pastate, apie kurį kalbama, šiandien veikia baras - restoranas „Arma“. Pirmasis aukštas įrengtas šiuolaikiškai, tačiau nusileidus į rūšį, aplinka pasikeičia (1 priedas, 16 pav.). Iš apklausos duomenų galima spręsti, kad ši vieta neigiamas asociacijas kelia senyvo amžiaus jonaviečiams, kurie atsimena šio pastato istoriją, kuomet jis tarnavo visiškai kitai paskirčiai nei šiandien. Ko gero, daugumai šio baro lankytojų – tai viena iš laisvalaikio leidimo ir pasilinksminimo vietų.

Baldų kombinato klubas

2018 m. galutinai nugriautas baldų kombinato klubo pastatas (1 priedas, 17 pav.) – dar viena vieta, kelianti ne tik prisiminimus, bet ir susirūpinimą. Sovietmečiu, iki Nepriklausomybės atgavimo,

baldų kombinato klubo pastatas buvo kultūrinio gyvenimo centras. Baldininkų ir Girelės mikrorajonai dėl čia išvystytos pramonės buvo gausiai apgyvendinti. Nepaisant to, baldų kombinato klubas traukė lankytojus ir iš kitų Jonavos miesto teritorijų. „Ten labai iškilmingai buvo salė, parketas, orkestras... <...> Atidarymas buvo iškilmingas. Vieną kartą bežaidžiant ten Sniečkus užėjo, ten pirmam aukšte biliardą žaidėm. Mes net nesupratom kas jis toksai, mažiukas, nieko.. <...> ten būdavo geri šokiai. Ir atvažiuodavo ir iš Kauno, ir iš kitur... grįždavom dainuodami“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 1 interviu). Panašiais prisiminimais dalijasi ir kiti pateikėjai. „Baldų kombinato klubas – tai buvo iš tikrųjų traukos tokia vieta, nepaprasta ta savo kaip ten bebūtų ta architektūra, tos kolonos, tas visas klubo toks parketas. Netgi ten lankymasis šokiuose jisai įpareigodavo visai skirtingais rūbais <...>. Tuo metu aš buvau be galo mėgėja šokti, tai keturis kartus į savaitę vaikščiodavau pasižokti. Be to, baldų kombinato klube, tai jau reikėdavo ir pirštinaičių... batukus mes nešdavomės (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 3 interviu).

Batus jonaviečiai tuomet nešdavosi rankose, nes pakeliui negalėjo išvengti daugybės balų ir krūmyų. „Kemsynė tokia buvo.. šlapia kemsynė ant to kalno, sunku eiti buvo“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 1 interviu). Dalies pateikėjų ši vieta yra įvardijama kaip vieta, kurios labiausiai gaila. Kai kurie internetinės apklausos dalyviai priskiria šią vietą prie keliančių neigiamus jausmus. Įdomu tai, kad šiandien miestų planuotojai skiria daug dėmesio takelių, šaligatvių infrastruktūrai. Tai, žinoma, labai svarbu, tačiau iš pateikėjų pasakojimų matyti, kad susisiektum nepatogumai nesumažino jų noro keliauti į juos traukiančią vietą – baldų kombinato klubą. Vaizdingą pasakojimą apie to paties kalno įveikimą pateikia ir kita pasakotoja: „ten buvo grumstai, tai mes lipdavom, nes už tų grumstų galima buvo pasiimti. O čia buvo tai kažkokie pasidarę tokius, žinai kaip kijas įkišti, kad galėtų... tai jie ten kaip alpinistai lipo taip va tiesiai, tik, aišku, ne žiemą, bet tokių buvo pokštininkų“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 4 interviu).

Nors pastato apie kurį kalbama, nebelikę, tačiau prisiminimai apie jį išlieka iki šiol. Mokslininkai yra pastebėję, jog net ir praradęs tam tikrus ankstesniųjų laikotarpių objektus, miestas toliau gali daryti įtaką, nes jis yra autobiografinės ir socialinės atminties reikšmių nešėjas: „Gyventojams ir pakeleiviams miestas save pateikia kaip nuolat perkuriamą visumą, ir todėl joje persidengia istorijos sluoksniai, kuriems skiriama ne vienodai dėmesio. Tiems, kurie mieste gyvena ar gyveno, įvairios jo vietos taip pat, suprantama, turi tiesiogiai su gyvenimo istorija susijusią reikšmės dimensiją. Įdomu, kad kaip tik tai, ko jau nėra, gali atminčiai turėti didesnę įtaką, negu tai, kas atstatyta ar rekonstruota“ (Šutinienė 2013, p. 388).

Baldų kombinato klubą galima pavadinti naratyvine erdve, kuri šiandien yra išlikusi dalies jonaviečių atmintyje. Galimybė dalyvauti kultūriniame gyvenime buvo viena iš priežasčių, kodėl ši vieta traukė žmones. Apie tai galima spręsti ir iš klubo veiklų: bibliotekos, vyrų ir moterų chorų, dainų ir šokių ansamblio, dalyvavusio respublikinėse dainų ir šokių šventėse, konkursuose. Čia

„veikė įvairūs būreliai, rengtos kūrybos, dailės parodos, nuo 1965 m. įsteigta Jonavos muzikos mokykla, kuri klubo patalpose ilgiau nei dešimtmetį vykdė savo veiklą“ (<http://www.apleisti.lt/jonavos-baldu-kombinato-klubas/>). Vertėtų atkreipti dėmesį ir į interneto tinklalapyje apie Jonavos apleistus pastatus pateiktus komentarus, kuriuose atsispindi informacija apie minėtą klubą (kalba netaisyta):

- *as isaugau prie to klubo. tikrai buvo geras klubas, jame vyko koncerta, atvaziuodavo girkas (cirkas – aut. past.) liliputu is tuometinio Leningrado.buvo kino sale jame ziema pries kluba geliu klomboj egle puosdavo mums vaikams tai buvo dziaugsmas. Senis saltis dovanas dalino kai gryzau i JOnava 95 m tai jo nepazinau, zoja, 2011 03 22*
- *kazkada man irgi teko pabuvoti. tėvas moteru horo vadovas buvo, tai vesdavosi į koncertus, įvairius renginius. ech..., gintux, 2011 04 17*
- *Si pastata ruosesi restauruot pries pora metu kazkokia privati imone. Jau buvo viskas aptverta stovejo pastoliai. Ir tada atejo krize. Salia mokykloi mokinausi tai per pertraukas begdavom palakstyt po ta pastata, dar buvo stogas beveik visur, pablo, 2011 02 27* (<http://www.apleisti.lt/jonavos-baldu-kombinato-klubas/>).

Nepaisant to, kad šiandien dar nemažai žmonių galėtų pasidalinti prisiminimais apie šią vietą, iki šiol tokio pobūdžio tyrimų atlikta nebuvo. Nėra ir susistemintos vaizdinės ar kitokios istorinės medžiagos, kuri leistų išsamiai susipažinti su čia vykusiu kultūriniu gyvenimu ir jame dalyvavusiais jonaviečiais.

2018 m. rudens įvykiai nutraukė šio objekto egzistavimą, o jo pabaigos procesas aiškiai iliustruoja įprastinį miesto valdžios požiūrį į šį objektą kaip į miesto erdvę, atvirą ateities planų realizavimui: „Nugriovus šį pastatą, bus puiki vieta visoms idėjoms realizuoti, todėl labai lauksime visų miesto gyventojų ir ypač Fabriko ir Mokyklos gatvės gyventojų pasiūlymų“ (Jonavos miesto seniūnas Povilas Beišys, <http://jonavosnaujienos.lzinios.lt/diskutuokime-del-baldu-klubo-erdves-ateities/> [žiūrėta 2019-01-01]).

Jonavos rajono Savivaldybės administracijos Architektūros ir urbanistikos specialistė, kuriojanti paveldosaugos sritį, pastato nugriovimą laiko vieninteliu teisingu sprendimu: „Kadangi neprižiūrimas, griūvantis pastatas ilgainiui ėmė kelti grėsmę aplinkinių saugumui ir gyvybei, Jonavos rajono Savivaldybės administracija ėmėsi šios problemos galutinio ir manau, vienintelio tinkančio sprendimo, t.y. jo pilno nugriovimo“ (<http://jonavosnaujienos.lzinios.lt/diskutuokime-del-baldu-klubo-erdves-ateities/> [žiūrėta 2019-01-01]). Šios citatos iliustruoja 2 pav. pateikto įprasto miesto planavimo bruožus: sprendimo galia vykdytojų rankose, sprendimų priėmimas *iš viršaus*, fizinis objektas dėmesio centre, erdvės panaudojimo planavimas – po įvykdytų pokyčių ir pan. Tiesa, reikėtų paminėti ir tai, jog šie savivaldybės specialistų pasisakymai atsirado kaip atsakas į susirūpinusio

Baldininkų mikrorajono gyventojų viešą užklausą. Galima tik spėlioti, ar kitu atveju vieši paaiškinimai jonaviečiams apskritai būtų buvę pateikti.

Apibendrinant pateiktą informaciją, Jonavos baldų kombinato klubą galima pavadinti vieta, kuri pateikėjams kelia ne tik nostalgiją ir prisiminimus, bet ir neigiamas emocijas. Čia vykusios žmonių tarpusavio sąveikos ir kultūrinės veiklos buvo daug svarbesnės nei sudėtingas bei nepatogus susisiekimas. Susisiekimą infrastruktūros nebuvimas nesumažino noro čia lankytis, tačiau šiandien ši naratyvinė erdvė nebeturi išlikusio fizinio pavidalo, o į visuomenės prašymą palikti bent jos didingumą simbolizuojančias kolonas, miesto valdžia nesureagavo. Savo nuomonę dėl šio objekto pokalbio metu išreiškė ir ilgametis Jonavos architektas: „Tos kolonos – beprasmiškas reikalas. Visi tie paminklai architektūros, jeigu jie negauna panaudojimo, arba savaiminiam sugriuvimui, arba jis turi turėti funkciją. Ta funkcija gali būti ir visiškai idealiai restauruotam pagal seną stilių name, kuris atkartoja kiekvieną detalę, bet kai kuriose vietose gali būti ir pakeistas... čia yra pokarinė statyba, o jį apleido: „a.. čia stalinietiškas statinys, čia jis jokios vertės neturi...“ o iš tikrųjų vis vien jis to laikotarpinę vertę jis turėjo“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 9 interviu).

Rimkų ir Kosmonautų mikrorajonai

Tankiai apgyvendinti Rimkų ir Kosmonautų mikrorajonai yra skirtingose Jonavos miesto pusėse. Internetinės apklausos dalyviai dalijosi pastebėjimais, kodėl šios vietos jiems sukelia neigiamus jausmus, yra atstumiančios: „Rimkų ir Kosmonautų mikrorajonai. Nyku“, „Vaikystėje ir lig šiol Kosmonautų mikrorajonas yra atšiaurus“, „Vadinami pentagonai (Kosmonautų g-vė) keldavo baime“, „Laiptai, vedantys į Kosmonautų gatvę, taip pat ir į Rimkus. Manau, gatvės nepakankamai apšviestos, trūksta apsaugos priemonių (kaip kamerų), dažnai susirenka būriai jaunimo. Tose vietose baisu vaikščioti, daugelis Jonavos gyventojų žino, kad yra įvykę daug incidentų ir geriau per ten neiti, ypač sutemus“, „Kosmonautų g. dėl daug girtaujančių“, „Rimkų mikrorajonas man visada atrodė svetimas ir nejaukiai. Tiesiog ten negraži vieta“, „Rimkų mikrorajonas. Vaikystėje, pamenu, ten vakarais buvo nesaugu vaikščioti“, „Rimkai atrodo labai nesaugi miesto dalis“, „Rimkų mikrorajonas. Chaotiška infrastruktūra“, „Rimkų mikrorajonas, kažkaip slegia prikimštos mašinų aikštelės“, „Kai kurie Rimkų kiemai – netvarkingos plytelės, bet kaip sustatytos mašinos“ (VDU ER B. 2671. 2019) Šiuose jonaviečių atsakymuose išryškėja Rimkų ir Kosmonautų mikrorajonuose apimantis nesaugumo jausmas bei nepatraukli aplinka dėl čia esančių pastatų bei kai kurių gyventojų elgesio.

Kai kurių interviu būdu kalbintų pateikėjų pasakojimuose šios miesto vietos taip pat iškyla su neigiamu vertinimu. Viena kalbinta jonavietė, atsikėlusį gyventi į miestą pateko būtent į vieną iš Kosmonautų gatvės bendrabučio tipo devynaukščių: „kai aš pradėjau gyventi, aš už savaitės laiko pamačiau, kur aš atsidūriau. Papuoliau į pijokų... ir, žodžiu, nežinojau, kad pijokai. Tie pijokai pradėjo ateiti pas mane, nes aš tai kam dešros atpjaunu, kam duonos duodu, už ką pasimeldžiu. O paskui jau

gulėjau kryžium ant grindų, ir prašiau Dievo, kad išvestų mane iš to namo“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 5 interviu*). Jauniausi iš kalbintų pateikėjų nepatraukliomis vietomis įvardijo Rimkų mikrorajoną: „Dažniau girdisi iš tos pusės, kad ten nusikaltimų kažkokių tai vyksta, ar kažkas įvyksta neigiamo“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 12 interviu*), „dabar bandau pagalvot, kur man yra mažiausiai mieliausia būti... Sunku išskirti kažką, gal būtų Rimkai kaip rajonas. Man nėra jie kėlę didelio džiaugsmo, susižavėjimo, tiesiog atgrasumas tam rajonui, tom statyboms“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 7 interviu*). Kitą nuomonę pateikė 1944 m. gimusi pateikėja, kuri kalba apskritai apie jausmą, apėmusį pamačius pirmuosius daugiabučius: „mes visi labai apsidžiaugėm, kai pradėjo statyti daugiaaukščius, penkiaaukščius. Kada mes visi pamatėm, kad galima gyventi: vonią turėti, tualetą turėti. Juk mes visi eidavom lauko sąlygom, nieko mes neturėjom... Tai tada pastatė penkiaaukštį. Gauni butą – toks didelis džiaugsmas, toks turtas - vonia! Taip sakant, tai buvo didelis didelis turtas. Dabar jie negražūs, bet tai buvo taip reikalinga, mes taip džiaugdavomės“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 1 interviu*). Panašiais prisiminimais dalijasi ir kita pateikėja: „Žinokit, kaip mes padegėliai, trylika metų pirty išgyvenom, tai aš džiaugiausi, kad žmonėms stato namus ir turi kur gyventi. Ne dėl savęs, aš jau buvau tą namuką nusipirkus su mama, o džiaugiausi dėl kitų žmonių“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 8 interviu*).

Iš cituotų jonaviečių minčių matyti, kad tie patys objektai skirtingu laikotarpiu vertinami ne vienodai. Sovietmečiu, vystantis chemijos pramonei ir sparčiai augant Jonavos miestui, atsirado gyvenamojo būsto poreikis. Toliau kalbintas pateikėjas tarsi patvirtina mintį, jog suteikti gyvenamąjį būstą buvo stengiamasi kuo greičiau ir galvojimas apie patrauklių erdvių kūrimą šiuose rajonuose nebuvo prioritetas: „kadangi miestas vystėsi po truputį, ne tik po truputį, tada labai sparčiai augo. Tie daugiabučiai namai buvo kepami kaip blynai. Ir tiesiog taip <...> kaip sovietmečiu statė: greitai, netvarkingai, jeigu pridudavo tą namą, tai su visokiais trūkumais jis buvo. Tie namai pilki tokie, visi vienodi... Tas toks braižas buvo, bet nu ką darysi, vis tiek žmonėms gyvent reikėjo“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 9 interviu*). Šis pateikėjas, kaip buvęs specialistas, vardija dar daugiau detalių, būdingų Rimkų ir Kosmonautų mikrorajonams: „Jeigu ne tas Varnutės parkas, praktiškai žmonės būtų ten kaip kalėjime uždaryti. Ir ką padarysi, čia irgi buvo savo laiku valdžios duoti nurodymai, sutankinimas statybų. Jei Kosmonautų rajone tankumas buvo vos ne dvigubai mažesnis nustatytas, tai Rimkų mikrorajonas prišlampuotas taip, kad želdiniams vietos nebėra absoliučiai. Vien pažiūrėjus į požeminių tinklų ūkį, ten tinklas ant tinklo eina. Ir jei žmonės įkiša kokį medį iš nežinojimo, tai tas medis būtinai ant trasos yra pasodintas. O surast tokius lopelius, kur normaliai būtų galima želdiniui augt praktiškai nėra vietos“. Architektu dirbusio pateikėjo nuomonė sutampa su apklausos dalyvių pastebėjimais dėl prigrūstų mašinų aikštelių ir nepatrauklios architektūros. Tam tikrą laiką gyvendamas šalia Kosmonautų gatvės, pateikėjas prisimena, kaip

stengėsi suteikti jaukumo šiam mikrorajonui, sodindamas medžius: „Aš du kiemus apsodinau ąžuolais ir visais medžiais, kadangi į talką prisiprašyt žmonių neidavo. Savo patogumui kūriau, kad būtų žalumynų daug“. Apibendrinant Kosmonautų ir Rimkų mikrorajonams būdingus bruožus, labiausiai išsiskiria nepatraukli šių teritorijų architektūra, tankus užstatymas ir nesaugumo jausmas. Atsižvelgiant į pateikėjų pastebėjimus, nesaugumo jausmą sukelia neapšviestos vietos, laiptai bei juos pasiekianti informacija apie čia vykdomus nusikaltimus.

4.4. Patrauklių ir nepatrauklių miesto vietų savybių apibendrinimas

Jonavos miesto traukos vietų tyrimo metu buvo išskirtos Jonavos miesto traukos vietos bei vietos, kurios sukelia gyventojams neigiamas asociacijas. Remiantis internetinėje apklausoje pateiktais respondentų komentarais bei Jonavoje gyvenančių pateikėjų pasakojimais ir prisiminimais, identifiкуotos savybės, kurios būdingos tiek patrauklioms, miestiečius traukiančioms vietoms, tiek nepatrauklioms Jonavos teritorijoms. Lentelėje (4 pav.) pateikiama apibendrinta informacija.

Daugumai traukos vietų būdingas tiesioginis ryšys su gamta. Kadangi darbe Varnutės upelis buvo aprašomas bendrame kontekste su jį supančia aplinka, šios vietos lentelėje pateikiamos kartu. Paminėtina ir tai, kad dauguma pasakojimuose minimų traukos vietose esančių objektų yra orientuoti į praeitį, susiję su praeityje patirtais asmeniniais išgyvenimais. Šių vietų istoriniai momentai užfiksuoti ir asmeniniuose pateikėjų nuotraukų archyvuose, kai kurioms papildomą simbolinį turinį suteikia literatūros kūrinys (G. Kanovičiaus „Miestelio romansas“). Taip pat pažymėtina, kad traukos vietos egzistavo visais Jonavos raidos etapais: I – štetlo laikotarpiu, II – sovietmečiu, III – nepriklausomybės metais iki šių dienų.

Gyventojų pasakojimuose ryškiausi prisiminimai iškyla iš vaikystės laikų. Dauguma pateikėjų negali įvardyti vietų, kurios keltų neigiamas asociacijas iš vaikystės. Susidaro įspūdis, kad tuometiniam vaikui įdomios visos miesto vietos, į kurias jis gali patekti ir kur gali leisti savo laiką. „Vaikystė ir jaunystė – tas laikotarpis, kai visur gerai“ (*VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 7 interviu*). Į vaikystės vietas žmogus gali sugrįžti ne tik prisiminimais, bet ir sapnuose: „ten buvo tarp Parko trečio ir penkto žvyruotas kelias ir dar su arkliais ten važiuodavo į turgų. Tai mano tėvo iniciatyva <...> tarp trečio ir Parko penkto padarė parką, susodino, vaikus sukviatė. Vienu žodžiu bendrom jėgom padarė parką. Ir netgi dabar tie likučiai ir yra išlikę medžiai. Jeigu aš kada sapnuoju namus, aš sapnuoju Parko trečią. Jau pakeičiau tris gyvenamas vietas Jonavoje, būtent Parko trečias... gal todėl, kad vaikystė“, *VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018–2019 m. 6 interviu*). Svarbu atkreipti dėmesį, kad vaikystės vietos, apie kurias kalba pateikėjai, yra pasikeitusios, bet turėdamos savo poziciją asmens sąmonėje, jos tapo atsparios laikui, galinčios keliauti erdvėje, prisiminimais ir pasakojimais būti perduodamos vienų bendruomenės narių kitiems. Taigi šias pasakojimuose

minimas vietas galima pavadinti *naratyvinėmis erdvėmis*. „Naratyvinės erdvės sukuriamos praeities prisiminimuose ir dabarties bei ateities vaizdiniuose socialiai susiejant individų socialines bei erdvės pozicijas ir jų grupines priklausomybes“ (Janev 2011). Nepaisant tam tikrų traukos vietų transformacijų XX a., jų funkcijos ir paskirtis iš esmės liko nepakitusios, ko negalima pasakyti apie neigiamas asociacijas sukeliančias vietas.

	VIETOS	SAVYBĖS	OBJEKTAI	Laikotarpiai		
				I	II	III
TRAUKOS	Varnutės upelis, Joninių slėnis, tvenkiniai, dviračių takai, Rimkų kalnas, žydų kapinės, Neries krantinė, Kauno g ir J. Basanavičiaus g.	Vaikystės prisiminimai, maudynės, žvejyba, prausimasis, žaidimai, poilsis su hamakais, slidinėjimas, koncertai ir kt. Kultūrinės/edukacinės veiklos	Malūnas, akmenys, rabino kapas, antkapiai, suoleliai, gultai, atminties paminklai, pastatai (paveldo objektai)			
NEPATRAUKLIOS	Ramybės skveras	Pasikeitusi funkcija: iš sakralios kapinių vietos į laisvalaikio leidimo	Paminklai, medžiai			
	Kauno g.	Prisiminimai iš vaikystėje patirtų sunkumų, pasikeitusios pastatų funkcijos	Apleisti pastatai			
	„Armos“ baro pastatas	Neigiami prisiminimai, pasikeitusi funkcija	Pastatas, ir aikštė priešais			
	Baldų kombinato klubas	Teigiami prisiminimai iš praeities, neigiamos asociacijos šiandien	Pastatas su kolonomis (sugriautas)			
	Rimkų, Kosmonautų mikrorajonai	Nesaugumo jausmas, pastatų tankumas, gyventojų deviantinis elgesys	Daugiabučiai namai, automobilių aikštelės, laiptai			

4 pav. Apibendrintos traukos vietų ir nepatrauklių vietų savybės

Ramybės skveras, Kauno g. ir baro „Arma“ pastatas taip pat priskirtini visiems Jonavos miesto raidos etapams. Tačiau jų funkcija žymiai pakitusi, o istorija gyventojams kelia neigiamus jausmus. Baldų kombinato klubas ir Rimkų, Kosmonautų mikrorajonai Jonavoje iškylo sovietmečiu. Klubo pastatas, atgavus nepriklausomybę, tampa nebe funkcionalus, o daugiabučių rajonai šiandien, nors vis dar tankiai apgyvendinti, vertinami neigiamai. Pavieniai apklausos dalyviai tarp atstumiančių miesto vietų minėjo turgų nevykstant prekybai, apleistus pastatus, betoninę ir šaltą Sąjūdžio aikštę ir pan. Visoms šioms vietoms būdinga tai, kad čia nevyksta arba yra labai menka žmonių tarpusavio sąveika, o vietos funkcija neaiški. Apskritai, kalbant su pateikėjais, matyti, kad jie kalba būtent apie tas miesto vietas, kuriose save realizavo arba aktyviai sąveikavo su kitais žmonėmis. Pateikėjai neatkreipia dėmesio į mieste naujai sutvarkytas aikštes, pastatytus paminklus, išskyrus Veroniką, kuri asmeniškai įdėjo daug darbo, kad Jonavoje atsirastų partizanų atminimą įamžinantys paminklai.

Mokslininkai keturiuose pokomunistiniuose miestuose (Gdanske, Lvove, Rygoje ir Vilniuje) atlikę tyrimus nustatė, jog miestiečiai emociškai sieja save su natūraliai susiformavusiais miesto kvartalais bei istoriniais pastatais, ignoruodami ir svetimais laikydami standartinius blokinius namus ir monumentalią su socialistinės pažangos simboliais susijusią architektūrą (Assmann 2013, p. 23). Nė vienas ir šiame tyrime dalyvavusių pateikėjų nekalbėjo apie sovietmečiu Jonavos mieste pastatytus mikrorajonus ar juose esančias vietas. Vienas iš naujausių didelių statinių taip pat kelia neigiamus jausmus: „Jonavos sporto arena. Šaltas pastatas savo architektūra. Viduje taip šalta. Galbūt dėl to, kad aš nesportuoju. Buvau keliuose renginiuose, net jie man pasirodė šalti“ (VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 1 anketa).

Didelis tyrimo dalyvių skaičius teigė negalintys išskirti vietų, kurios jiems sukeltų neigiamus jausmus. Kitų respondentų išskirtų nepatrauklių teritorijų išsidėstyme nėra sistemiškumo, jos viena su kita nesusijusios ir pakankamai nutolusios, turinčios skirtingą istorinę praeitį. Į neigiamai vertinamų Jonavos miesto vietų sąrašą patenka: Kauno gatvė, Ramybės skveras ir jame buvusios mesto kapinės, baro „Arma“ pastatas, Baldininkų rajonas ir (Baldų kombinato klubas), Kosmonautų ir Rimkų mikrorajonai. Galima teigti, jog šios vietos vertinamos nevienodai: viena vertus jonaviečių atmintyje jos išlikusios kaip jaunystės prisiminimus teikiančios naratyvinės erdvės (Baldų kombinato klubas, Kauno, J. Basanavičiaus gatvės), kita vertus apie jas kalbėdami žmonės ima piktintis. Tačiau pasipiktinimą daugiausiai kelia čia vykdomi tam tikri kitų žmonių veiksmai arba atvirkščiai – aplaidumas. Nesaugumo jausmas, neigiamos vaikystės patirtys, ankstesnių funkcijų praradimas – papildomi veiksniai, darantys įtaką asmeniniam gyventojų santykiui su miesto vietomis.

Šiandien Jonavos gyventojai pagrindinėmis traukos vietomis įvardija Varnutės upelį, Joninių slėnį, tvenkinius, dviračių takus, Rimkų kalną, žydų kapines, Neries krantinę, Kauno ir J. Basanavičiaus gatves. Daugumai traukos vietų būdingas tiesioginis ryšys su gamta, jos susijusios ir su vaikystės bei jaunystės prisiminimais. Urbanistikos teoretikas L. Mumford'o išskiria 3 miesto funkcijas: 1) kontrolės, 2) komunikacijos, 3) miesto kaip žmogaus kaitos ir jo asmenybės raiškos funkcija (Mumford 1938). Atsižvelgiant į tyrimo dalyvių išskirtas miesto traukos vietas ir jų bruožus, išryškėja trečioji funkcija. Tyrimo dalyvių išskirtoms vietoms būdinga tai, kad čia jie save realizavo arba aktyviai sąveikavo su kitais žmonėmis, todėl galima teigti, kad šios vietos glaudžiai siejasi su gyventojų kūrybiškumu, jų tapatybės formavimusi, asmeninėmis vertybinėmis nuostatomis.

IŠVADOS

1. Mokslinėje literatūroje *erdvė* apibūdinama, kaip veiksmo ir planavimo objektas, kuriam būdinga orientacija į ateitį, santykio su istorija ir esama aplinka trūkumas, abstraktumas ir ribotumas. *Erdvė* stokoja vertybinės reikšmės gyventojams ir paprastai tampa lauku, skirtu miesto vystytojų planų įgyvendinimui. Šios savybės išryškėja ir Jonavos miesto plėtros dokumentuose.

2. Vietos sąvokos mokslinėje literatūroje aktualumas pagrindžia žodžio *vietos* pasirinkimą baigiamojo darbo pavadinime. Kitaip nei *erdvei*, *vietai* svarbi praeitis ir žmonių tarpusavio sąveikos bei reikšmės, kurios iš šių sąveikų atsiranda. Tai, kas tam tikrą miesto plotą padaro *vieta*, priklauso nuo svarbiausio veikėjo – žmogaus, galinčio būti informatyviu šaltiniu, ieškant informacijos apie paprastai sunkiai kiekybiškai išmatuojamus ar neįmanomus skaičiais ir faktais išmatuoti dalykus.

3. Naratyvais paremtai miesto plėtrai ir patrauklių vietų kūrimui svarbus ryšys su praeitimi, kokybinis žmonių vertinimas, jų santykis su vieta, jos objektais bei čia vykstančios visuomenės narių sąveikos. Pasakojimai gali ne tik padėti apsaugoti bendruomenei svarbius miesto objektus, pateikti informacijos apie žmonių gyvenimą ir svarbius įvykius praeityje, bet ir sudaro galimybę įvertinti ateities vizijas ir lūkesčius. Tai ypač svarbu mažiems miesteliams, kuriuos nuolat palieka į didmiesčius išvykstantys gyventojai.

4. Jonavos istorijoje išskirtini trys laikotarpiai: žydiškasis šetlas, sovietmečio Jonava ir nepriklausomos Lietuvos miestas. Kiekvienam istoriniam miesto vystymosi etapui būdingi reikšmingi visuomenės pokyčiai, kuriems daugiausiai įtakos darė išorinės aplinkybės: karas, holokaustas, sovietų okupacija, trėmimai, chemijos pramonės atsiradimas ir su juo susiję miesto transformacijos procesai. Miesto raidoje išskirtinas sovietmetis, kuomet miestas vystėsi drastiškai, ištrinant ankstesnių laikotarpių palikimą.

5. Šiandien savivaldybės mastu ateities planai rengiami atsižvelgiant į esamos situacijos analizę, sprendimus siekiama pagrįsti faktiniais duomenimis, esant reikalui, koreguojami ilgalaikiai planai, tačiau didesnio dėmesio kultūriniais klausimams, kūrybinei vietokūrai, miesto tapatybės ar unikalumo formavimui planavimo dokumentuose pasigendama. Procesai pradedami nuo pastatų statymo ir erdvių sutvarkymo, o tik vėliau galvojama kaip į juos pritraukti žmones.

6. Jonavos miesto traukos vietos išsidėsčiusios ties Varnutės upelio ašimi – nuo Neries krantinės iki dviračių tako pabaigos ties IV-uju tvenkiniu. Traukos vietoms būdingiausi bruožai: gausus gyventojų lankymasis, malonios asociacijos iš vaikystės/jaunystės laikotarpių, galimybė save realizuoti ir aktyviai veikti su kitais žmonėmis.

7. Kitaip nei traukos zonos, neigiamai įvertintos Jonavos miesto vietos vienos jungiančios ašies neturi, jų išsidėstyme neįžvelgiamas sistemiškumas ar nuoseklumas. Neigiamus jausmus sukeliančios teritorijos išsidėsčiusios atskiromis zonomis sovietmečiu iškilusiuose Rimkų ir

Kosmonautų daugiabučių namų mikrorajonuose. Baldų kombinato klubas (pastatas sunaikintas), turgus ir Kauno g. – viena su kita nesusijusios vietos, taip pat nedidelio apklaustųjų skaičiaus įvardytos kaip sukeliančios neigiamas asociacijas.

8. Naratyvuose galima išvelgti ne tik jonaviečių santykį su praeitimi, bet ir dabartimi, įvertinti jų lūkesčius ateities atžvilgiu. Nors didelė laiko dalis naratyvuose skirta praeičiai, pateikėjai aktyviai domisi šiandien mieste vykstančiais kaitos procesais ir yra jiems neabejingi. Tai turėtų būti naudinga tiek miesto bendruomenės ir jos narių pažinimui, tiek ieškant atsakymų į klausimus, susijusius su miesto plėtra ir siekiu kurti patrauklią gyventojų lūkesčius ir vertybes atitinkančią miesto aplinką, kurioje jie jaustųsi saugūs ir galintys dabar bei ateityje išnaudoti trečiąją L. Mumford'o įvardytą miesto kaip žmogaus kaitos ir saviraiškos funkciją.

LITERATŪRA

1. Assmann, A. 2013, „Miesto atmintis“ in *Atminties daugiasluoksniškumas: miestas, valstybė, regionas*. Lietuvos istorijos instituto leidykla, Vilnius, p. 19-34.
2. Chase S. E. 2005, „Narrative Inquiry: Multiple Lenses, Approaches and Voices,” *The Sage Handbook of Qualitative Research* (3rd edition), p. 651–679. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
3. Cilliers E. J., Timmermans W., Van den Goorbergh F., Slijkhuis J. S. A. 2015, The Story Behind the Place: Creating Urban Spaces that Enhance Quality of Life, *Applied research in Quality of Life*, 10, p. 589-598.
4. Creswell J. W. 2007, *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. Sage Publications, Inc., Thousand Oaks.
5. Daniliauskas, S. 1978, *Lietuvos miesto gyventojų materialinė kultūra XX a. Etnografinė apybraiža*. Mokslas, Vilnius.
6. Elliot J. 2005, *Using Narrative in Social Research. Qualitative and Quantitative Approaches*, Sage Publications, Thousand Oaks.
7. Ganley B. 2010, „Re-weaving the community, creating the future. Storytelling at the heart and soul of healthy communities“, Orton Family Foundation. p. 52. Prieiga per internetą: <http://localmattersstorytelling.pbworks.com/f/re-weaving+the+community.doc> [žiūrėta 2018 m. gruodžio 14 d].
8. Gregory K.J., Simmons I. G., Brazel A. J., Day J. W., Keller E. A., Sylvester A. G., Yanez-Arancibia A. 2009, *Environmenta Sciences: A Student's Companion*. SAGE Publications Ltd.
9. Janev G. 2011, „Narrating the Nation, Narrating the City“, *Cultural Analysis: Narrative spaces in a Multicultural City*, Vol. 10. Prieiga per internetą: http://socrates.berkeley.edu/~caforum/volume10/vol10_article1.html [žiūrėta 2018 m. gruodžio 8 d.].
10. Jankauskas V., Narkevičius A. ir Venckūnas V. 2015, *Prikeltas laikas. Jonava žemėlapiuose ir fotografijose*. UAB Balto print, Vilnius.
11. Judrys V. 1972, *Jonava*. Mintis, Vilnius.
12. Kalnius, P. 1983, „Lietuvos pramonės darbininkų šeima socializmo laikotarpiu“, iš Daniliauskas, A. Kalnius, P. *Lietuvos TSR pramonės darbininkų kultūros iš šeimos etnografinės problemos*. Mokslas, Vilnius, p. 67-130.
13. Kilinskaitė, R. 2017, „Gyvoji Jonavos istorija“ in *Taurosta. Jonavos krašto kultūros ir istorijos metraštis*, Nr. 2 (6), p. 91 - 97.
14. Kuznecovienė J. 2014, „Vieta, pilietybė ir išmokimas lietuvių kilmės imigrantų identiteto daryboje: Londono atvejis“, *Transnacionalizmas ir nacionalinio identiteto fragmentacija*. Versus Aureus, Kaunas, p. 43-66.
15. Kviklys, B. 1991, *Mūsų Lietuva*, II t., „Mintis“, Vilnius.
16. Merkienė, I. R. 2007, „Lokalinė kultūra istorijos ir geografijos kontekste“, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, Nr. 7 (16), p. 39 - 56.
17. Maggio R. 2014, „The anthropology of storytelling and the storytelling of anthropology“, *Jurnal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, Vol. 5, No. 2, p. 89-106.

18. Merkienė, I. R., 1965, „Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų buitį ir kultūrą“, (2. Šeimos sudėtis ir organizacija). *Mokslo akademijos darbai, A serija*, nr. 1 (18).
19. Milerytė-Japertienė, G. 2015, *Nepažinti gyvenimai. Jonavos istorijos apybraiža 1750 – 2015*, UAB „BALTO print“, Vilnius.
20. Pink S. 2008, „Re-thinking Contemporary Activism: From Community to Emplaced Sociality“, *Ethnos*, Vol. 72:2, p. 163-188.
21. Pink S. 2008, „Sense and sustainability: The case of the Slow City movement“, *Locan Environment*, Vol. 13, No. 2, p. 95-106. Prieiga per internetą: <<http://scienzepolitiche.unical.it/bacheca/archivio/materiale/949/approfondimentislow-smart-eco/slow/W.pdf>> [žiūrėta 2018 m. gruodžio 14 d.].
22. Pink S. 2011, „Sensory digital photography: re-thinking ‘moving’ and the image“, *Visual Studies*, Vol. 26, No. 1.
23. Petrušauskaitė V., 2011, Antropologija mieste ar miesto antropologija? Tyrimo lauko mieste konstravimas, *Lietuvos etnologija*. Nr. 11 [20]. P. 159-178.
24. Račiūnaitė-Paužuolienė, R. 2014, Tarpdisciplininės miesto tyrimų perspektyvos. *Lithuanian Journal of Anthropology*. P. 89 – 110. Prieiga per internetą: <http://www.anthropology.lt/2014_1/LJA%202014.1%2089-110%20Raciunaite.pdf>. [žiūrėta 2018 m. gruodžio 10 d.].
25. Shafer T. 2018, „Symbols, sentiments and stories: Urban culture and social problems“, *Sociology Compass*, 2017:11. Prieiga per internetą: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/soc4.12496>> [žiūrėta 2017 m. gruodžio 3 d.].
26. Stravinskienė, V. 2016, „Demografiniai pokyčiai Lietuvoje 1944 – 1989 m. (statistinis aspektas)“, *Istorija / History*, t. 103, Nr. 3, p. 27–50.
27. Šutinienė, I. 2013, „Komunikacinė atmintis Lietuvos didžiuosiuose miestuose“ in Atminties daugiasluoksniškumas: miestas, valstybė, regionas. Sud. Alvydas Nikžentaitis, Lietuvos istorijos instituto leidykla, Vilnius, p. 385-397.

ŠALTINIAI

1. Apleisti, 2017. Prieiga per internetą: <<http://www.apleisti.lt/jonavos-baldu-kombinato-klubas/>> [Žiūrėta 2018-12-22].
2. Jonavos krašto muziejus 2018, *Jonavos žydų istorija*. Prieiga per internetą: <<http://jonavosmuziejus.lt/krastotyra/jonavos-zydu-istorija/>> [žiūrėta 2018 m. gruodžio 30 d.].
3. Jonavos miesto darnaus judumo planas 2016. Prieiga per internetą: <<https://www.jonava.lt/documents/10156/1018471/Jonavos+DJMP+ai%C5%A1kinamasis+ra%C5%A1tas.pdf/bd7620c3-fcf8-48a9-8efa-e2451d391d2a>> [Žiūrėta 2018-12-12].
4. Jonavos miesto teritorijos bendrasis planas 2011. Prieiga per internetą: <https://www.jonava.lt/vietoves-lygmens-bendrieji-planai/-/asset_publisher/G1KvyRUs6bqc/content/jonavos-miesto-teritorijos-bendrasis-planas> [Žiūrėta 2018-12-12].
5. Jonavos rajono savivaldybės teritorijos bendrasis planas 2017. Prieiga per internetą: <<https://www.jonava.lt/documents/10156/967543/Aiskinamasis+rastas.pdf/7867ec85-b2fc-4170-bdc8-889b0b405be9>> [Žiūrėta 2018-12-12].

6. Kauno regiono plėtros planas iki 2020 metų, 2014. Prieiga per internetą:
<http://www.lietuvsregionai.lt/wp-content/uploads/2014/09/2014-09-23-Atnaujintas-pakeistas-Kauno-regiono-pletros-planas-iki-2020-m.-PATVIRTINTAS.pdf> [Žiūrėta 2018-12-12].
7. Lietuvos statistikos departamentas. Oficialios statistikos portalas. Prieiga per internetą:
<https://osp.stat.gov.lt/gyventoju-ir-bustu-surasymai> [Žiūrėta 2018-12-12].
8. Lukoševičienė R ir Tarasevičienė R 2019, „Jonavos krašto istorijos apžvalga“. Prieiga per internetą: < <https://www.jonbiblioteka.lt/jonavos-krasto-istorijos-apzvalga> >. [žiūrėta 2019-01-12].
9. Noy, Sh. 1972, „Globėja“ in *Jonava ant Vilijos krantų*, sudarytojas Shimon Noy, Jonava Society, Tel Aviv, p. 5-6. Prieiga per internetą: < http://jonavosmuziejus.lt/wp-content/uploads/2017/12/Jonavos-%C5%BEyd%C5%B3-atiminim%C5%B3-knyga_atnaujinta.pdf >. [žiūrėta 2018 m. gruodžio 14 d.].
10. Place Making and The Future of Cities 2012. Poject for Public Spaces, Inc. Prieiga per internetą:
<https://daks2k3a4ib2z.cloudfront.net/5810e16fbe876cec6bcbdb86e/59f1fb530aad1d00010a6186_PPS-Placemaking-and-the-Future-of-Cities.pdf> [Žiūrėta 2018-12-22].
11. Pogir, Y. Y. 1972, „Žinok, iš kur esi kilęs. Mūsų spalvingas miestelis“ in *Jonava ant Vilijos krantų*, sudarytojas Shimon Noy, Jonava Society, Tel Aviv, p. 2-4. Prieiga per internetą: < http://jonavosmuziejus.lt/wp-content/uploads/2017/12/Jonavos-%C5%BEyd%C5%B3-atiminim%C5%B3-knyga_atnaujinta.pdf >. [žiūrėta 2018 m. gruodžio 14 d].
12. Social Sofa, Prieiga per internetą: < <https://www.socialsofa.com/> > [Žiūrėta 2018-12-22].
13. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. 1991. *1989 metų visuotinio gyventojų surašymo duomenys*. I tomas, Vilnius.
14. Tarptautinių žodžių žodynas 2017. Prieiga per internetą: < <http://www.zodziai.lt/> >. [žiūrėta 2017 m. gruodžio 19 d.].
15. Viltrakytė-Varkalienė S. 2019, „Neįtikėtina istorija: kodėl Vilkija statys Luiso Armstrongo vardo estradą“. Prieiga per internetą:
<<https://www.lrytas.lt/bustas/architektura/2019/01/04/news/neitikinetina-istorija-kodel-vilkija-statys-louiso-armstrongo-vardo-estrada-8757925/>> [Žiūrėta 2018-12-22].
16. VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. Jonavoje
17. Žydai Lietuvoje 2017. Prieiga per internetą: < <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/237/> >. [žiūrėta 2018 m. gruodžio 19 d.].

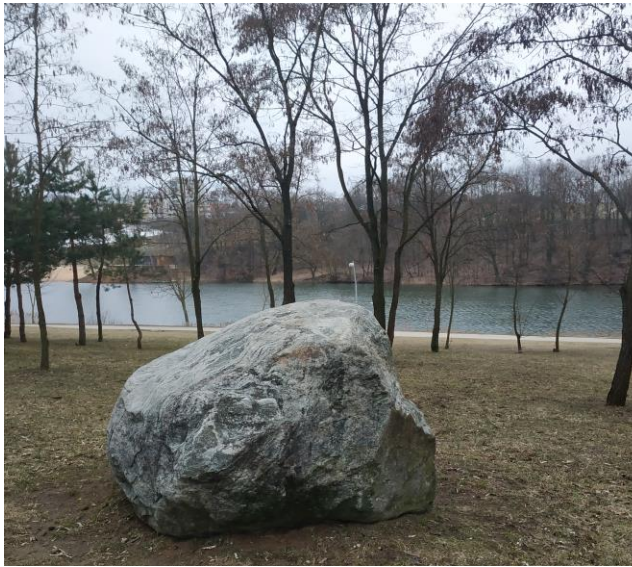
PRIEDAS Nr. 1

1 pav. Socialinė sofa, Nyderlandai
<https://www.socialsofa.com/social-sofa/> [žiūrėta 2018-12-22]

2 pav. Sodų g. vaizdas. Fot. K. Jaskūnienė, 2019 m. Jonava.

3 pav. Akmenys prie I-ojo tvenkinio. Fot. K. Jaskūnienė, 2019 m. Jonava.

4 pav. Sodų gatvės braškynai. Iš asmeninio pateikėjos archyvo 1936 m.

5 pav. Rabino kapas. Fot. nežinomas, 1937 m.

6 pav. Vaizdas iš žydų kapinių. Fot. K. Jaskūnienė, 2019 m. Jonava.

7 pav. Sugriautas vandens malūnas. Fot. A. Pranckūnas, 1972 m.

8 pav. Slidinėjimo kalnas. Fot. nežinomas, 1964 m.

9 pav. Rimkų kalnas. Dabartinė Vasario 16-osios g. (fot. A. Pranckūnas, 1973 m.)

10 pav. Poledinė žūklė ant Neries. Fot. K. Jaskūnienė, 2019 m.

↑ 11 pav. Tipiškas žydo prekybininko namas, Kauno g. 32 iki rekonstrukcijos

„Statytas po 1905 m. gaisro. Be žymesnių rekonstrukcijų jis išstovėjo iki septinto dešimtmečio, kai, nudaužius nuo pagrindinio fasado plytų dekorą, buvo aptinkuotas”.
(<http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/703>)

← 12 pav. Kauno g. 32 šiandien. Fot. K. Jaskūnienė, 2019 m.

13 pav. J. Basanavičiaus g. ir pašto stotis. Metai nežinomi.
(<http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1320>)

14 pav. Ralio kapas miesto kapinėse
(V. Judrys 1972)

15 pav. Ramybės skvero rekonstrukcija (2018 m.)
(<https://www.jonavoszinios.lt/naujiena/siandien-jau-pradeti-ramybes-skvero-atnaujinimo-darbai#lg=1&slide=1>)

16 pav. Baro rūšiai
(www.armosbaras.eu)

17 pav. Baldų kombinato klubo pastatas prieš nugriovimą
(<http://www.apleisti.lt/jonavos-baldu-kombinato-klubas/>)

PRIEDAS Nr. 2

JONAVOS MIESTO VIETOS GYVENTOJŲ NARATYVUOSE

ANKETA

Šis klausimynas skirtas tyrimui „Jonavos miesto vietos gyventojų naratyvuose“. Maloniai prašome užpildyti šią anketą, atsakant į kiekvieną klausimą. Apklausa yra anoniminė, Jūsų atsakymai konfidencialūs, jie bus naudojami Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Kultūros studijų katedros studentės Kristinos Jaskūnienės tiriamajam darbui.

Bendri klausimai apie pateikėją:

1. Koks Jūsų vardas?

.....

2. Kokia Jūsų lytis?

.....

3. Kur ir kada gimėte? Parašykite metus, miestą ir šalį.

Gimimo metai:.....

Miestas..... Šalis.....

4. Jei gimėte ne Jonavoje, nurodykite metus, kada atvykote į Jonavą gyventi, atvykimo priežastį, miestą (ir šalį) iš kur atsikėlėte. Įrašykite.

Metai:.....

Atvykimo
priežastis.....

Miestas (ir šalis), iš kur
atsikėlėte.....

5. Šiuo metu gyvenate:

☐ Jonavos miesto teritorijoje (įrašykite gatvės pavadinimą.....)

☐ Jonavos rajone (nurodykite vietovę).....

☐ Ne Jonavoje (nurodykite vietovę).....

6. Kokia Jūsų šeimyninė padėtis? Pažymėkite tinkamą atsakymą (žymėjimo pavyzdys ☒).

☐ Vedęs/ištekėjusi

☐ Nevedęs/netekėjusi

☐ Našlys/našlė

☐ Išsiskyres/išsiskyrusi

☐ Gyvenimas kartu su partneriu nesusituokus

7. Koks Jūsų išsilavinimas? Pažymėkite tinkamą atsakymą (žymėjimo pavyzdys ☒).

☐ Vidurinis

☐ Profesinis

☐ Aukštesnysis

☐ Aukštasis universitetinis

☐ Kita (įrašykite).....

8. Kokia Jūsų profesija? *Irašykite.*

.....

9. Kokią religiją išpažįstate? *Irašykite*

.....

10. Kokia yra Jūsų gimtoji kalba? *Pažymėkite tinkamą atsakymą (žymėjimo pavyzdys ☒).*

☐ Lietuvių

☐ Rusų

☐ Lenkų

☐ Kita (*įrašykite*).....

ANKETA

1. Ar laikote save Jonaviečiu (-te)?

☐ Taip

☐ Ne

☐ Nežinau

2. Kokias įvardintumėte Jonavos miesto traukos vietas, kuriose dažniausiai susitinka Jonavos gyventojai?

3. Kodėl šios vietos yra svarbios Jums ir kitiems Jonavos gyventojams? Kokias funkcijas šios vietos atlieka? (ar tai apsipirkimo vietos, maldos namų vietos, rekreacinės vietos...?)

4. Trumpai paaiškinkite, kodėl laikote save jonaviečiu (-te), arba kodėl nesijaučiate esantis (-i) jonavietis (-ė):

5. Kokia Jonavos miesto vieta Jums sukelia malonias asociacijas? Kodėl? Kaip dažnai joje lankotės? Jei nesilankote, paaiškinkite, kodėl.

6. Kokia Jonavos miesto vieta Jums sukeldavo malonias asociacijas Jūsų vaikystėje/ jaunystėje? Kodėl? Kaip dažnai joje lankotės? Jei nesilankote, paaiškinkite, kodėl.

7. Kokia Jonavos vieta Jums sukelia nemalonus jausmus šiandien? Kodėl?

8. Kokia Jonavos vieta Jums sukeldavo nemalonus jausmus vaikystėje/ jaunystėje? Kodėl?

9. Įvertinkite, kiek, Jums yra svarbu priklausymas tam tikrai visuomenės grupei. *Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 5, kur 1 – visai nesvarbu, 5 – labai svarbu)*

	1 – visai nesvarbu	2	3	4	5 – labai svarbu
Šeimai					
Tautinei bendruomenei					
Meno kolektyvui					
Miestui, kuriame gyvenate					
Religinei bendruomenei					
Kaimynų bendruomenei					
Regionui					

Valstybei					
Kita (įrašykite)					

10. Kokiai tautinei bendruomenei priklausote? Kiek laiko?

11. Kaip dažnai susitinkate su tautine bendruomene?

- ☐ vieną kartą per 3 mėnesius
☐ vieną kartą per mėnesį
☐ vieną kartą per savaitę

12. Kokias bendras veiklas atliekate su tautine bendruomene? Kokiose vietose? Kas Jus vienija?

13. Ar priklausote meno kolektyvui (nurodykite kolektyvo pavadinimą)? Kiek laiko jam priklausote?

14. Kaip dažnai susitinkate su meno kolektyvu:

- ☐ vieną kartą per 3 mėnesius
☐ vieną kartą per mėnesį
☐ vieną kartą per savaitę

15. Kokias bendras veiklas atliekate su meno kolektyvu ir kokioje vietoje? Kas Jus vienija?

16. Kaip dažnai susitinkate su religine bendruomene?

- ☐ vieną kartą per 3 mėnesius
☐ vieną kartą per mėnesį
☐ vieną kartą per savaitę

17. Kokias bendras veiklas atliekate su religine bendruomene? Kur? Kas Jus vienija?

18. Kaip dažnai susitinkate su kaimynų bendruomene?

- ☐ vieną kartą per 3 mėnesius
☐ vieną kartą per mėnesį
☐ vieną kartą per savaitę

19. Kokias bendras veiklas atliekate su kaimynų bendruomene? Kur? Kas Jus vienija?

20. Ar siejate savo ateitį su Jonava? Paaškindite savo atsakymą.

21. Jei apie ką nors svarbaus nebuvo paklausta anketoje, papildykite.

Dėkoju už Jūsų atsakymus!

Anketą sudarė Vytauto Didžiojo universiteto magistrantė Kristina Jaskūnienė.

2018 m.

JONAVA

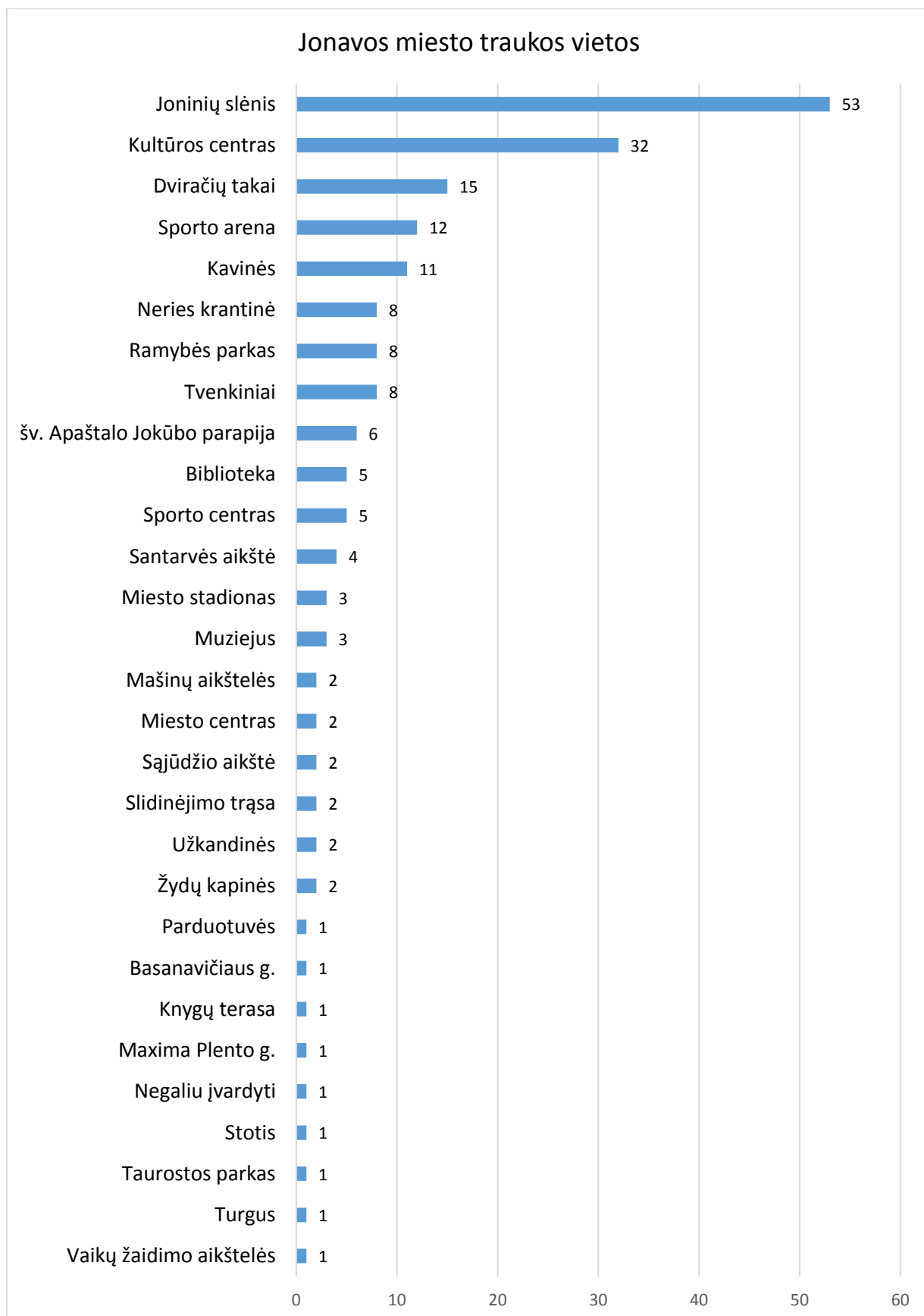
PRIEDAS NR. 3

1 lentelė. Kokybinio tyrimo dalyviai

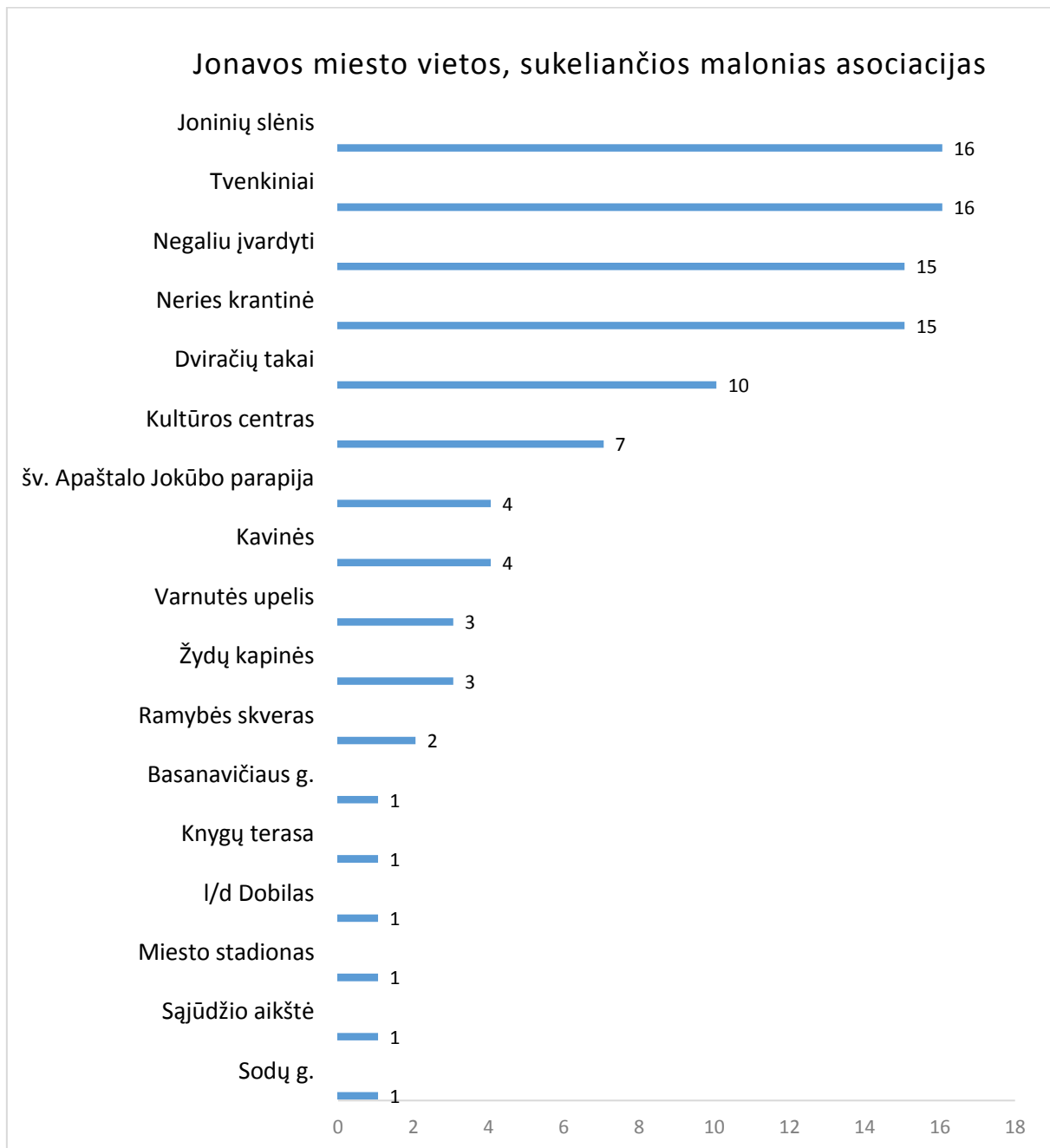
Vardas	Gimimo metai	Gyvenama vieta	Pasirinkimo motyvas	Nuoroda
1 pateikėja	1944	Ilgūno g. (Kalnų)	Kilmė ir istoriškai svarbi gyvenamoji vieta	<i>VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 1 interviu</i>
2 pateikėjas	1943	Ilgūno g. (Kalnų)	Kilmė ir istoriškai svarbi gyvenamoji vieta	<i>VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 1 interviu</i>
3 pateikėjas	1936	Vilniaus g.	Buvęs zakristijonas, ilgametis senamiesčio gyventojas	<i>VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 2 interviu</i>
4 pateikėja	1945	Lietavos g.	Ilgametė kultūros darbuotoja, dirbusi paveldosaugos srityje	<i>VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 3 interviu</i>
5 pateikėja	1931	Vytauto g.	Aktyvi visuomenės veikėja	<i>VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 4 interviu</i>
6 pateikėja	1949	Žalioji g.	Aktyvi kultūros veikėja, mėgėja fotografuoti	<i>VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 5 interviu</i>
7 pateikėja	1962	Ilgūno g.	Istoriškai svarbi gyvenamoji vieta, asmeninis domėjimasis tyrimo tema	<i>VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 6 interviu</i>
8 pateikėjas	1991	s/b Pušaitė	Aktyvus visuomenės veikėjas, asmeninis domėjimasis tyrimo tema	<i>VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 7 interviu</i>
9 pateikėja	1931	Sodų g.	Seniausia Jonavos gyventojas, istoriškai svarbi gyvenamoji vieta	<i>VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 8 interviu</i>
10 pateikėjas	1950	Dzūkų g.	Architektas, dirbęs Jonavoje sovietmečiu ir po Nepriklausomybės atgavimo	<i>VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 9 interviu</i>
11 pateikėja	1962	Kauno g.	Istoriškai svarbi gyvenamoji vieta	<i>VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 10 interviu</i>
12 pateikėja	1962	Kauno g.	Istoriškai svarbi gyvenamoji vieta	<i>VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 10 interviu</i>
13 pateikėjas	1942	Varnutės g.	Jonavos malūnininko sūnus, aktyvus kultūros veikėjas	<i>VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 11 interviu</i>
14 pateikėja	1989	Vaičiūno g.	Aktyvi kultūros veikėja	<i>VDU ER B. 2671. Užr. K. Jaskūnienė 2018-2019 m. 12 interviu</i>

PRIEDAS NR. 4

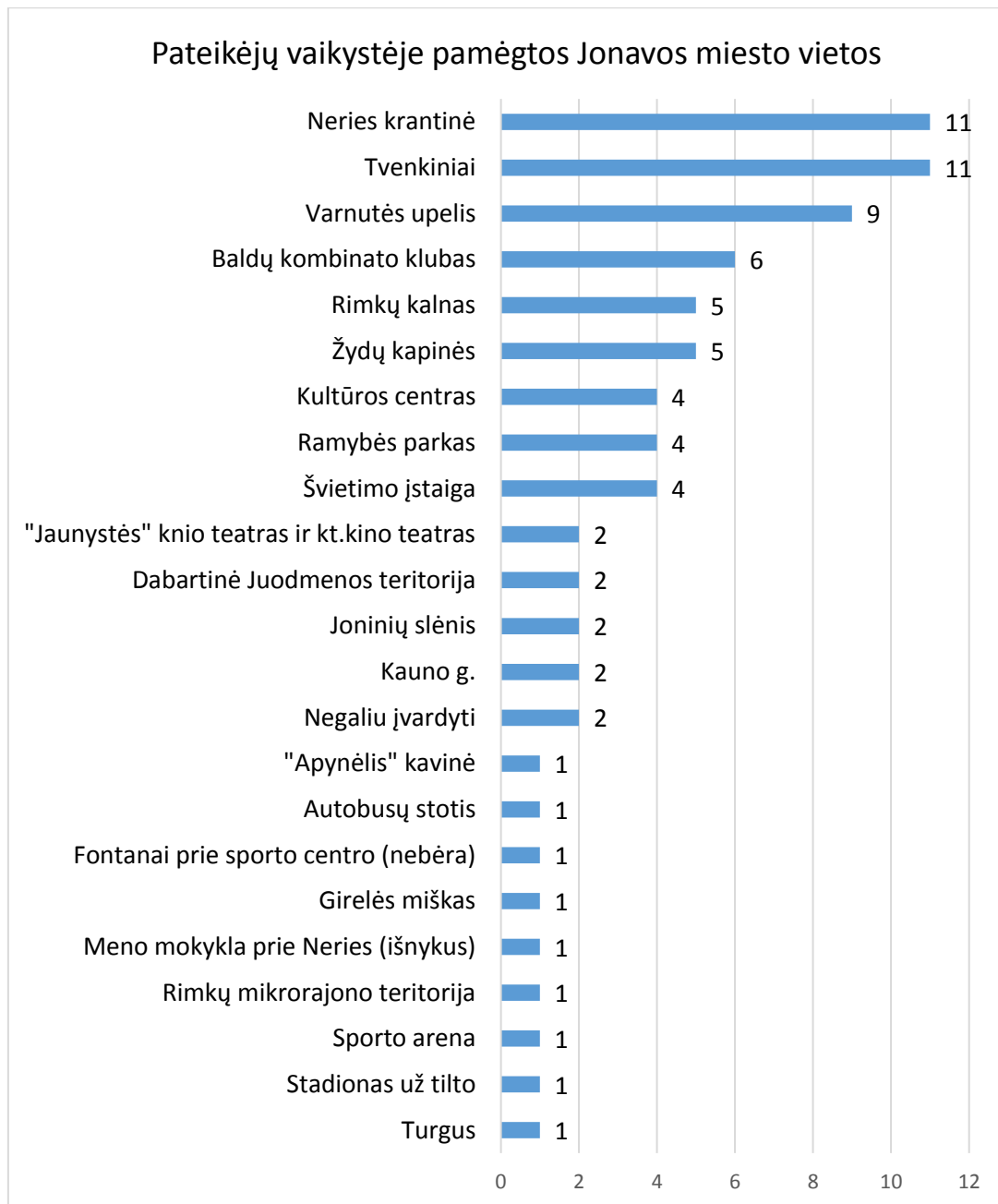
1 diagrama

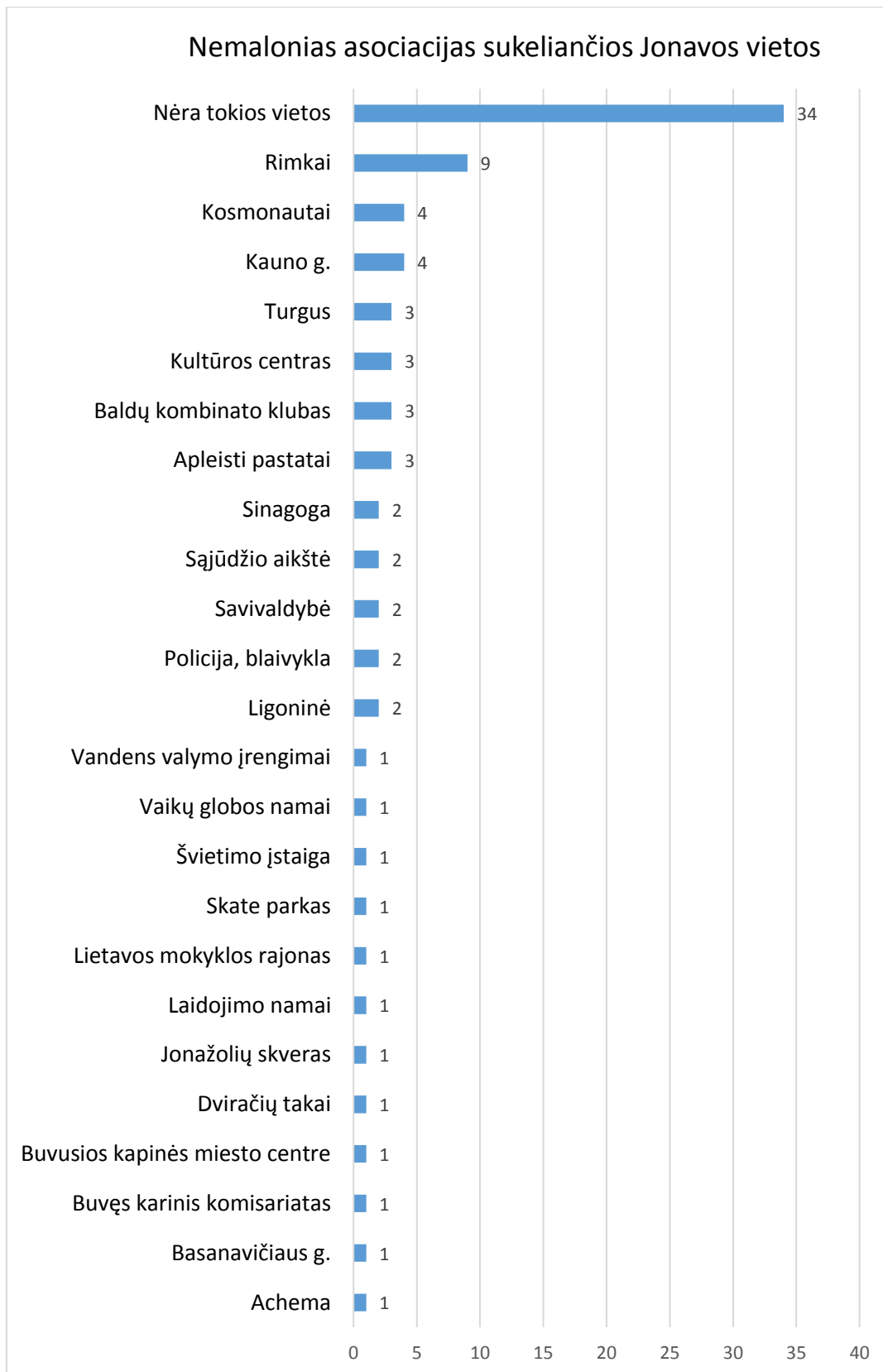
2 diagrama

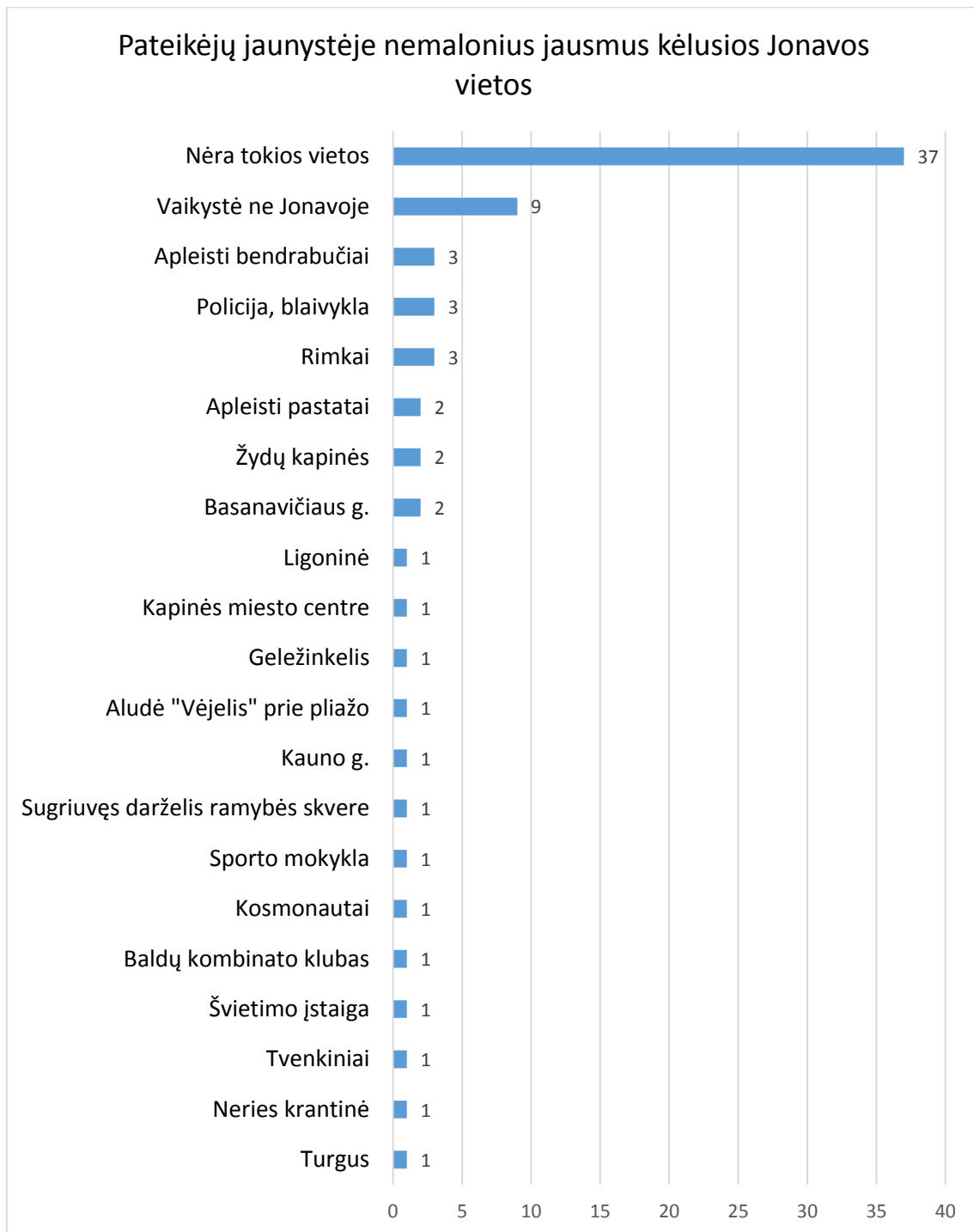
3 diagrama

4 diagrama

5 diagrama

PRIEDAS Nr. 5

Pėsčiųjų srautai Jonavos miesto teritorijoje (šaltinis: Jonavos miesto darnaus judumo planas)

